

Mladika

Leto 2021

3 CENA 4,00 €

FOKUS

Šest uspešnih
žensk v svetu
neenakosti

Bernard Nežmah
ob 30-letnici
slovenske države

Pogovor z igralcem
Gregorjem Čušinom

France Prešeren
v numizmatiki

V TEJ ŠTEVILKI

3 ❖ 2021

UVODNIK	NAŠ UTRIP	
03 Erika Jazbar Bernard Nežmah - "Paradoksalno nas združuje tudi konflikt"	35 Marij Maver Urednikovi razgledi iz 11. nadstropja katinarske bolnišnice	66 Manica Maver Govorna komunikacija v koronačasu
FOKUS	EKOLOGIJA	KULTURA
08 Šest uspešnih žensk v svetu neenakosti	36 H.J. Ko bogataš reže kruh	68 Magda Jevnikar Sveže iz ateljeja - Franko Vecchiet
	PRILOGA RAST	70 Milan Gregorič Leda Dobrinja, Hiša od Čiuda in tretja slovenska istrska narodna prebuja
INTERVJU	ANTENA	75 Franc Križnar Primorski glasbeniki skozi čas in prostor: Karel Štrekelj
18 Anka Peterlin Gregor Čušin - "Umetnost je božja, človek jo je Bogu ukradel in mu jo zdaj po koščkih vrača"	41 Novice	77 Mojca Polona Vaupotič Slikarska pot Jožefa Tominca v obdobju bidermajerja
OSEBA IN DRUŽBA	LITERATURA	
22 Roman Globokar Dialog namesto vzporednih monologov	50 Ksenija Čuić Bratina Na Manziolijevem trgu	IZ TISKARNE
PRIČEVANJA	52 Vladimir Gajšek Sezonske haiku kvartine	74 Seznam novejših del slovenskih avtorjev v Italiji
24 Dragica Motik Pričevalka polpretekle zgodovine med nami	NAŠA ŠOLA	PROSTI ČAS
29 Anja Dular Lidija Zwitter Matthews – londonska dopisnica ameriške Prosvete med 2. svetovno vojno (II. del)	55 Elisabetta Kovic Otroški vrtec – osnova, na kateri stoji naša šola (2)	80 Mitja Petaros France Prešeren v numizmatiki
	ZGODOVINA	
	59 Jernej Vidmar Represija proti članom SDZ in njenim privržencem (I. del)	
	V RAZMISLEK	
	64 Adrijan Pahor Da ne bo šlo v pozabo	

Intervju ob 30-letnici slovenske države: Bernard Nežmah

PARADOKSALNO NAS ZDRUŽUJE TUDI KONFLIKT JANEZ JANŠA – STARE SILE

Erika Jazbar

Čas pandemije z omejitvami, v katere so utirili naše življenje, kliče po pomiritvi in refleksiji, nudi pa tudi možnosti za obogatene oblike srečevanj. Če opustimo tarnanje in pozornost posvetimo iskanju novih poti za stara dejanja, lahko intervju v uradu oz. pri pisalni mizi postane večurni pogovor na domu, ki se nadaljuje z ritualom priprave poznega kosila in samim kosilom. Tako je bilo 19. februarja v Ljubljani, ki je bila posijana s soncem, na prijaznem domu kolumnista, publicista in profesorja Bernarda Nežmaha. Med knjigami in ob prihajajoči pomladi.

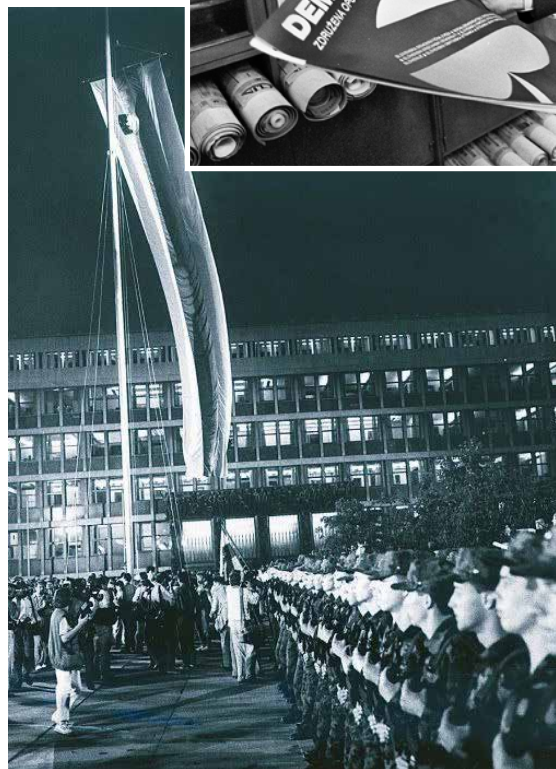
Iztočnice, ki sem si jih zamislila, so seveda »skočile«, saj je Bernardov domet daleč od utečenosti, že slišane, v eni besedi – predvidljivega. Ob njem se vsakokrat počutim čitalniška in v svojem razmišljanju okorna. Pogovor sva začela pri temi, zaradi katere sem ga obiskala na domu s pogledom na Šmarno goro, in sicer 30-letnici slovenske države. Na začetku sem mu ponudila znano ugotovitev, da je bila osamosvojitev možna, ker smo kot narod znali prepoznati in izkoristiti »nasmeh zgodovine«.

Z odgovorom bom verjetno nekoliko razočaral, saj mislim, da je bilo okoli takratnega dogajanja zelo malo premisleka in veliko več reakcije. Če vzamem svojo izkušnjo iz osemdesetih let pri *Mladini*: v prvi vrsti smo se upirali partiskemu režimu, ki je bil več kot tog, nesposoben je bil kakršnegakoli dialoga. Še pet let po Titovi smrti so proslavljali Titov rojstni dan. Ali ni to dovolj nazoren primer popolnega absurda? Tisti, ki smo šli skozi humanistiko, smo bili oboroženi tudi s koncepti, s katerimi si lahko mislil svet, podvomil o modelu, ki se je zdel edini in nezamenljiv. Držali pa smo se še enega principa: iskali smo tako formo, skozi katero bi uspeli razbijati tabuje, hkrati pa kljub vsemu še govoriti znotraj jezika dopuščanja. Veliko smo iskali formulacije besed, saj nisi vedel, katera beseda bo usodna.

Bila je partija pokra, nikoli ni bilo jasno, če z grožnjami in nasveti blefirajo ali je bilo mišljeno resno. Včasih si kooperiral, včasih nisi, pa so ti časopis

zaplenili, naslednjič si preformuliral, se malo umaknil, našel nove oblike napada. Naša pot je bila drugačna od tiste na Poljskem; Poljaki so razmišljali zelo preprosto demokracijo: svoboda govora, svobodni časopisi, politični disidenti, ki so vztrajali pri svojih pogledih, tudi če so bili v zaporih.

Nekoliko demitiziraš takratno dogajanje, njegove protagoniste in dejanja ...

V resnici smo bili prilagodljivci. Prastrah, ki so ga povzročili z Jožetom Pučnikom v zaporu, ko si vedel, da lahko končaš izgubljen v celici, je še deloval. In vsake toliko časa si dobil tudi kak signal, da je to še možno. Zato na fronto nisi šel odprtih prsi, temveč si iskal intelektualne vijuge.

Skratka, gradil si na stilu in uporabljal si tudi humor.

»Najprej smo živeli z mitom, da je bila Jugoslavija najboljši sistem, nato je prišel mit glorifikacije Zahoda.«

Jože Pučnik
pred prvimi
demokratskimi
volitvami;

pod njim:
zgodovinski dan
za slovensko
državo (www.jozepucnik.si)

Moja izkušnja je bil avtomatizem upiranja. Bitka za razbijanje tabujev je bila neustavljiva, vse je moralo doživeti pravico, da se pojavi v časopisu. Bilo pa je še nekaj: Jugoslavije nisem več videl kot svoj kraj, bil sem targiran na Zahod, jugoslovanska država je bila največja omejitev. Če si hotel računalnik, si moral v Celovec in ga švercati, meja s carinami

je onemogočala svobodno kroženje predmetov, ki so bili nekajkrat dražji kot na zahodnem trgu, videl si, da je Jugoslavija ovira tvojemu načinu bivanja.

Obenem pa je bila Jugoslavija tudi najbolj brutalna moč JLA, generalov, članov predsedstva in takrat se je začelo nakazovati, da je ideja samostojne Slovenije možna. Z druge strani je prihajal Jože Pučnik, brez katerega ne bi šlo nikamor. Pučnik je spregovoril o Sloveniji kot o nečem realnem. Pred tem časom smo ponavljali, da smo močni le v skupni državi, da je Jugoslavija edini okvir. Krogi Mladine Pučnika dotlej niso vzeli za zvezdo vodnico, do njega smo bili hladni, v času konfrontacije z jugoslovansko nomenklaturo pa je njegova ideja postala alternativa, šele takrat smo jo vzeli za svojo in zelo hitro smo si začeli zamišljati, kako bi zgledala slovenska država.

Pomemben je bil tudi odpor do jugoslovanske armade, ki je bila oblika diktature primitivizma, nisi smel uporabljati svojega jezika, bil si podrejen, maltretiran. Ideja, da bi služil vojsko v Sloveniji, je bila zelo močna.

Kako je bilo s prehajanjem iz ene mitologije v drugo?

Najprej smo živeli z mitom, da je bila Jugoslavija najboljši sistem, nato je prišel mit glorifikacije Zahoda. Ta je bil dober, ker ti je nudil alternativo, bil je metafora, s katero si se zoperstavil takratni dominantni ideologiji. Problem tranzicije vidim ravno v tem: Zahod je ostal mit in še danes ne vemo, kaj Zahod sploh je. Zavedati bi se morali, da sistema avtomatično ne zamenjaš, temveč ga moraš na novo premisliti. In tega ni.

Ponudil bom primer iz sveta novinarstva. Veljaki nekoč niso dajali intervjujev, v osemdesetih letih smo si izbrili intervjuje z vprašanji, ki smo jih morali vnaprej poslati sogovorniku, na koncu je sledila še avtorizacija. Režim je padel, a avtorizacija je ostala, večina novinarjev to počne še danes. Ko sem se sredi devetdesetih o tem pogovarjal z novinarji

v Berlinu, so se le čudili nad takšno prakso, iz česar sem dojel, da je avtorizacija čisti relikv partijskega režima. In takih momentov imamo nebroj.

Večni problem neizpete preteklosti v naši sedanosti?

Soočanje s travmo svoje preteklosti je hudič. Radi imamo spomine, pogled nazaj pa zna biti boleč, ker bi morali stvari, ki so se kdaj zdele čudovite, premisliti in jim dodajati manj svetle odtenke. Kar je tudi naporno, zato ostajajo tranzicije tako težki projekti, da se človek vpraša, ali se je kakšno poglavje sploh spremenilo, ali pa imamo le stare modele, ki še vedno vztrajajo pod novimi imeni.

Trideset let je mogoče prekratko obdobje?

Pogled na Zahod je bil iluzija, bila je oblika pravljice, potreboval si model, ki se je zdel veliko boljši od takratnega. Družba pa je konfliktna, prežeta s partikularnimi interesi, tudi ko govorimo o obliki tranzicije, v kaj bi morali preiti, kaj bi moglo nastati iz komunizma, nimamo splošno sprejete in jasne ideje. Skoraj nemogoče je najti skupek načel, okoli katerih bi se zedinili, celo pri jeziku se zapleta, če pomislimo na različne poglede, ki jih imamo glede nivoja slovenščine, ki ga zahtevamo od zdravnikov, ki jih uvažamo iz tujine. Če je nekaj, kar nas druži, je to gotovo jezik, no, niti na tem nivoju se ne najdemo.

Družba je danes atomizirana, manjka zunanji faktor, ljudje se najlažje združujejo, ko se zoperstavljajo skupnemu zlu, nekoč je bila to Jugoslavija, danes bi to lahko bila epidemija, a še ta nas razdružuje, ker je premalo izkušenj, znanja, preveč spreminjajočih se odgovorov in pravil. Zato je tu tudi družbena histerija.

Gre pa za čisto slovensko obliko histerije, ki je v taki obliki drugod ne najdeš.

V tipih problemov in soočanja z njimi se nam Evropa v resnici približuje. Ideja združitve 27 držav v enoto, ki je bila videti idealno privlačna, ne deluje, kar kažejo tudi reakcije evropskega vrha, ki kontinuirano udriha po Orbanu ali Poljski z obliko konfrontacije ad personam. Orban velja za tistega, ki producira anomalije, Španija, ki zapira aktiviste, ker so uresničili pravico Katalonije po razpisu

volitev, pa ni problem. Primerov kršenja pravil v Evropi ne manjka, imamo pa obračunavanje le z nekaj osebnostmi.

Jugoslovanski model je deloval, dokler je v ozadju vladal politbiro, povezana skupina, ki se je posebej dogovarjala, še največ na lovu in ob podobnih srečanjih. Evropska unija me spominja na socialistično Jugoslavijo: skupina voditeljev, ki se poznajo, se srečujejo in med seboj dogovarjajo. V teh utečenih odnosih francosko-nemškega vlaka Poljaki in Madžari utelešajo vztrajnost pravice do svojega mnenja, ki se ne prilagodi večinskemu. Mimogrede: tu je tudi očitna razlika med Cerarjem ali Šarcem, ki na evropskem parketu nista imela kaj iskati, ker nista nikogar poznala, in Janšo, ki te kroge pozna že desetletja.

Dodajmo še totalizacijo množičnih medijev. Ko danes novinarja pošljejo v kak kraj, prileti tja za tri dni, ne zna jezika, ne pozna razmer, dežele, problemov, zgodovine. Ko so se novinarji nekoč znašli

v drugi državi, so jo najprej srkali, šele nato o njej poročali. Danes pokličejo s seznama reprezentantov nekaj imen, jih kaj povprašajo in imaš poročilo, ki ne govori o državi, temveč je to le metapogled vladajočih ideologij. Če opozicija razširi idejo o diktaturi v Sloveniji, je povsem irelevantno, kako v resnici je. Diktatura v Sloveniji začne delovati kot *locus communis*.

Kje so izviri, pri katerih se napaja tako močan in histeričen antijanšizem?

Histerija, ki smo ji danes priča, je vezana izključno na Janeza Janšo. Takšne količine antagonizma in napadov še ni bila deležna nobena vlada. In to do te mere, da je izgubila tudi svoj realistični okvir. Janši javno očitajo strahovlado, pa za to ne doživijo sankcij. Kakšna strahovlada je to? Zelo indikativen je tudi primer ministra Aleša Hojsa, ki so mu na spletu grozili, »da je treba tega psa ubiti«. Javna tožilka pa je ocenila, da ne gre za kaznivo dejanje, da ne poziva k uboju, da ni razlogov, da bi se Hojs počutil ogroženega, da je treba upoštevati razmere, da je bilo napisano v času protestov, v tretji osebi itd. Kje je – ponovno – Janševa strahovlada, če lahko groziš s smrtjo ministru in nisi za to niti sankcioniran? Mirovni inštitut in podobne organizacije,

ki se ukvarjajo s sovražnim govorom, pa tega ne vidijo, kot tudi dominantni mediji ne, zanje to ni tema.

»Janševa vlada razbija vladajoči gradbeni lobi, ki drži v rokah tudi medije, zato je jasno, da bo temu sledila demonizacija vlade.«

Za družbo pa tako gotovo ni zdravilno.

Seveda ne, ker imaš shizmo družbe, ko načel ne uporabljaš za vse, namesto njih pa nastopajo partikularna načela, ki

veljajo za ene in ne za druge. Če pomislim na svojo izkušnjo življenja v partijskem režimu, sicer ostajam dobro razpoložen, ker je bilo takrat še bolj eklatantno, razklanost ni od danes. Da so bili domobranci po vojni pobiti, je bilo za del populacije samo po sebi umevno, ker so bili »najhujši izdajalci in si zaslužijo smrt«. Pa še primer, ki mi ga je prinesla študentka, ki je pripravljala diplomu o dnevu OF, 27. aprilu. Zanimivo je

bilo videti, kdo so bili omenjeni kot najhujši antagonisti: domači izdajalci, buržuazija in cela serija drugih kategorij, samo nemškega okupatorja razen izjemoma ni bilo med antagonisti. Družba postpartijskih ljudi, ki so šli skozi tako formacijo, v tem ne vidi kontradikcije.

Zakaj sem torej vesel sodobnega časa? Ker je partijski režim imel dvojno, tudi trojno moralo vdelano v sistem, drugega pogleda pa ni bilo. Čas se je demokratiziral do te mere, da je – ne glede na momente histerije – neprimerno bolj polifoničen od partijskega časa.

Zakaj pa v prejšnjih letih slovenske države ni bilo take histerije?

V devetdesetih letih smo imeli precejšen mir, ker je vladala postpartijska koalicija okoli LDS, Drnovškov krog je deloval kot nadaljevanje tistega, kar poznamo s sintagmo »globoka država«. Janševa vlada pa spreminja vzorce in principe, ki so bili samoumevni, razbija na primer vladajoči gradbeni lobi, ki drži v rokah tudi medije, zato je jasno, da bo temu sledila demonizacija vlade.

Zanimivo bi bilo opraviti analizo retorike medijev v dveh letih Peterletove vlade. Vojna v Jugoslaviji in slovenska osamosvojitev sta mu sicer dali precej predaha, a je bila količina gneva, ki je bil uperjen proti njemu in krščanskim demokratom, tudi v tistem času enormna. Kaj pa ljubljanski nadškof Franc Rode? Ko so dali podgano v Marijino naročje, se nam je to zdel skrajni domet. Izgubljamo percepcijo preteklosti, zdi se nam, da je to, kar se dogaja danes, najhujše, pa ni tako. Če pogledamo še bolj nazaj v preteklost in beremo *Slovenski narod* leta 1905, ko so odkrili Prešernov spomenik, bomo videli, da so topovi zoper škofa Jegliča tako grmeli, da si še danes osupel nad ostrino: blazen fanatik, najraje bi klal in moril, če bi smel ...

Gre za valove. Če bi zmagala nezaupnica Karla Erjavca, bi se retorika pomirila in šla v smer hvalnice novi koaliciji. Gre za modus medijskega bivanja, ki ustvarja ali pacifizira družbene histerije.

V pojem državnosti nekega naroda spada tudi spoštovanje simbolov in institucij, od predsednika republike do vojske, zastave, himne. Koliko te skrbi nespoštljivo ravnanje do te dimenzije?

Eden izmed razlogov je historični, sem radikalen in bom ponovil, da je nam Slovincem država padla v naročje. Ko je Jože Pučnik leta 1987 pisal o slovenski državi, je bil outsider, tri leta kasneje je bila slovenska država v bistvu realnost, družba pa se pri tem ni bogve kako angažirala ali vztrajala v spopadu. Če

vzamemo primer Nizozemske, ta se je v 16. stoletju tudi s pomočjo protestantizma in jezika poskušala osamosvojiti izpod španske oblasti. Osamosvajanje je trajalo 80 let. Ideja nizozemske osamosvojitve se je držala in ohranjala na seriji družbenih podsystemov. Tudi Katalonci se že dolgo borijo, zato ima zanje zastava drugo težo, himna tudi.

Na Slovenskem tega ni bilo. Imeli smo slovensko zastavo, ki je bila parazastava, ker je imela partijsko zvezdo, naša tradicija slavljenja zastave je slaba. V času Jugoslavije zastave nismo imeli radi, dobili smo odpor do izobešanja. Slovenske zastave pravzaprav ni bilo, današnja je sfabricirana z za večino nebuloznim znakom celjskih grofov, ki je zamenjal rdečo zvezdo. Imamo himno, ki ni povezana z osamosvojitvijo, imeli smo tolar, ki je bil najmočnejše povezovalno sredstvo, a nam ga je vzel evro. Predsedniki države so bili doslej vsi po vrsti člani komunistične partije in pristaši enega pola, izjema je drugi mandat Boruta Pahorja.

Ali država lahko preživi brez te laične sakralnosti?

Zaenkrat kaže, da lahko.

Kaj nas torej združuje?

Jezik, kar velja za vezivo že od vsega začetka. Združuje nas nekaj, kar je v času globalizacije čudno, in sicer teritorij. Za Slovence ostajajo meje meje

»Naša tradicija slavljenja zastave je slaba. V času Jugoslavije zastave nismo imeli radi, dobili smo odpor do izobešanja.«

države, psihologija prehoda meje je še vedno močna, ni občutka, da se naš svet nadaljuje na Koroškem ali v Benečiji. Paradoksalno nas združuje tudi konflikt Janez Janša – stare sile, v smislu dialoga. Okoli teh debat, spopada dobrih in zlih se ljudje po svoje združujejo, se na osnovi tega prepirajo in polemizirajo in to je paradoksalno združevalno. Združevalno deluje seveda šport.

Združuje nas skupna literatura, kanon avtorjev, šolski repertoar.

Kaj nas ogroža?

Na sistem erazmizacije Evrope nisem nikoli gledal naklonjeno.

V času ko lahko vedenje z veliko lahkoto dobiš po spletu, je zame povsem iracionalno, da študentom vse povprek nudiš štipendije, da hodijo na kratke obiske po drugih deželah, študij je sekundaren, saj vsakdo z minimalno energije dobi potrdilo o tam opravljenih izpitih. V erasmusih vidim poskus kopije iz nekdanih časov, ko naj bi se oblikoval *homo sovieticus* ali Jugoslovan. Upali so, da se bodo študenti na tujem ustalili, se poročali, izgubili partikularno nacionalno identiteto in ustvarili nov tip ljudi. Koronačas je prinesel vračanje ljudi v svoje države.

Vprašanje torej ostaja, ali je naš osnovni okvir nacionalna država in je Evropa širši okvir, ali hoče evropska ideja postati nova država in uničiti nacionalnosti. Ta dva procesa sobivata. Slovenija kot država sama po sebi ne bi izginila, če ne bi prišlo do take oblike integracije in bega ljudi iz države. Resnejši problem Slovenije vidim v tem, da nima modela akulturacije prišlekov. Priseljevanje ljudi je za človeštvo nekaj normalnega, pomembno pa je, da priseljenci sicer ohranjajo svojo specifiko, a da sprejmejo kulturo in obrazce navad države, v katero so se vselili. Pametni telefon pa ti omogoča, da se preseliš v drugo državo in ostaneš tujec, povezan s svojo vasjo. Glavni izziv je zame, kako priseljenca vpeljati v slovensko tradicijo in kulturo, jezikovni tečaj ni dovolj. Tega sistema pa danes nimamo in je za bodočnost Slovenije to bolj pomembno od spoštovanja do zastave.

ŠEST USPEŠNIH ŽENSK V SVETU NEENAKOSTI

»Nismo si predstavljale, da je za ženske tako težko!«

Tak je bil komentar deklet, ki se že drugo sezono samo virtualno srečujejo v novinarskem krožku društev MOSP in SKK, v sklopu katerega oblikujemo mladinsko prilogo *Mladike, Rast*. Tak je bil njihov komentar, ko so ob pripravi člankov za marčevsko, ženskam posvečeno temo na primer odkrile, da je razlika v plači med moškimi in ženskami povsod na svetu občutna. Da je Italija glede tega celo zdrknila s 70. na 76. mesto na svetovni lestvici držav (na podlagi poročila Global Gender Gap Report 2020). Ko so prav tako na osnovi omenjenega poročila na primer odkrile, da ženska v Italiji povprečno zasluži 17.900 € letno, medtem ko je moški povprečni letni zaslužek 31.600 €. Ob tem moški dela precej manj ur, saj ženska opravlja običajno veliko več neplačanega dela, kot so na primer gospodinjska dela, skrb za družino itd.

Dekleta so skratka z zaprepadenjem odkrile, da plače zaposlenih žensk v Italiji ne dosežejo niti 60 % plač moških, tudi stopnja zaposlenosti je med ženskami za 18 % nižja kot med moškimi - to pa je najnižji delež v Evropi. Na podlagi poročila Global Wage Report 2018/19 Mednarodne organizacije dela je v Italiji stopnja zaposlenosti žensk v 40 letih – od 1977 do 2018 – zrasla le za 16 odstotnih točk, od 33,5 % na 49,5 %. S takim ritmom bomo pri nas šele čez 60 let lahko dosegli enakost v zaposlenosti med spoloma. Seveda, če ne bo koronska kriza še upočasnila tega ritma, saj po enem letu krize statistike že kažejo, da je gospodarska kriza najbolj prizadela – ob mladih – prav ženske.

Ob tem, da ženske ne zasedajo vodilnih mest, se niti nismo zaustavile, čeprav je to v Italiji zelo občuten problem. Po lanskih podatkih Observatorija trga dela in vodstvenih sposobnosti združenja 4.Manager, ki deluje v sklopu zvez Confindustria in

Federmanager, le 18 % pogodb, ki so namenjene vodilnim kadrom, pripada ženskam. V zadnjih 10 letih se je ta odstotek zvišal za neznatnih 0,3 %, kar pomeni, da se situacija nikakor ni izboljšala. Drugo plat medalje iste zgodbe predstavljajo težave in predvsem predsodki, s katerimi se morajo ženske spopadati ob vstopanju v akademski ali znanstveni svet. Neenakost se začne že ob vpisu na univerzo: v Italiji se le 18 % vpisanih deklet odloči za fakultete, ki odpirajo pot v t. i. poklice bodočnosti, to so fakultete znanstvenih, tehniških, matematičnih ved in inženirstva. Od 1000 diplomiranih iz omenjenih ved jih je le 24 nežnega spola.

Ko smo januarja v novinarskem krožku načrtovali februarско in marčevsko številko *Rasti*, se je pet članic skupine torej opredelilo za marčevsko, to je ženskam posvečeno temo. Predlogov, kako oblikovati temo, je bilo več, a dekleta je najbolj pritegnila želja po pozitivnem prijemu in zornem kotu. Želele so nagovoriti mlade ženske iz zamejstva, ki so se podale v za nežni spol še vedno neobičajne ali težje dosegljive poklice. Izbrale so sogovornice, ki so se na različnih področjih – znanstvenem, finančnem, umetniškem – uveljavile v zamejstvu, v matični Sloveniji ali v tujini.

Zbrale so več zgodb mladih raziskovalk, znanstvenic, visokih finančnih funkcionark, umetnic. Ker so zgodbe zanimive ne samo za mlajše bralce, pač pa za vse, smo sklop člankov prepustili *Mladikinemu* Fokusu. Zgodbe so svetle in pozitivne, čeprav nekatere sogovornice priznavajo, da jim je bila poklicna pot, kot ženskam, nekoliko otežena, in čeprav so morale nekatere v iskanju uveljavitve v tujino.

»Razlika v plači med moškimi in ženskami je povsod na svetu občutna. Italija je celo zdrknila s 70. na 76. mesto na svetovni lestvici držav.«

(BS)

Ob nepravilnostih tudi pozitivni dosežki

Problem spolne diskriminacije in neenakosti je večkrat potuhnjen in si s težavo utira pot v zavest družbe. Zagotovo se o tej temi več govori kot v prejšnjih desetletjih, še predvsem v medijih, vendar je utopistično predstavljati si svet brez diskriminacij v bližnji prihodnosti.

Na področju boja za enakopravnost in pravice žensk je bilo marsikaj storjenega, saj so v zadnjih sedemdesetih letih ženske dobile pravice in svoboščine, katerih do pred nedavnim niso sploh bile deležne. Dejstvo, da so se leta 1946 v Italiji ženske prvič udeležile volitev na osnovi zakona o uvedbi splošne volilne pravice iz leta 1945, je bilo

za tedanje mačistično mišljenje prelomno. Ženski glas je namreč imel enako veljavo kot glas moškega, ženska je imela pri odločanju med monarhijo in republiko isto pravico izražanja svoje volje kakor moški.

Drugi ključni zgodovinski mejnik, ki je vplival na ženske pravice v prejšnjem stoletju, je bila uzakonitev razveze leta 1970, ki je bila sicer za katoliške kroge zelo sporna. Razporka je bila do tedaj redka in ostro kritizirana odločitev, saj so menili, da gre za nesprejemljivo rešitev. Tudi po odobritvi zakona so bile ženske, ki so se ločile od partnerja, dolgo časa tarče predsodkov, vendar je velikokrat prav ločitev ženski omogočila, da se je oddaljila od moža, ki je nad njo izvajal fizično ali psihično nasilje.

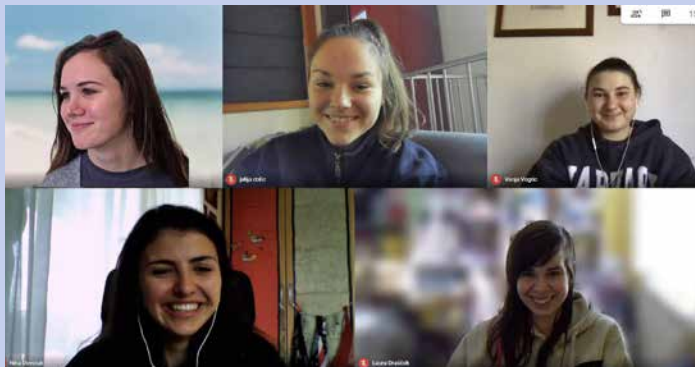
Ob svetli plati pridobivanja in uveljavljanja ženskih pravic so tudi mračnejša in manj razveseljujoča dejstva: enakost je še daleč od dejanske uresničitve, o čemer priča tudi dejstvo, da jo je Organizacija združenih narodov v svoji Agendi za trajnostni razvoj do leta 2030 uvrstila med 17 prednostnimi cilji, ki jih morajo države članice uveljaviti v naslednjih desetih letih.

Če se osredotočimo le na problem neenakosti, s katerimi se spopadamo v našem prostoru, ugotovimo na primer, da je Italija glede politične zastopanosti žensk med državami z najnižjimi deleži v Evropi; kljub temu, da si italijanska država prizadeva za odpravo neenakosti, so te tudi v tako civilizirani družbi še vedno prisotne. Nova italijanska vlada, ki je pravkar prisegla, šteje 23 ministrov, od katerih je le 8 žensk. Ta podatek so mediji poudarjali, češ da je tretjina ministric dosežek, na katerega moramo biti ponosni, jasno pa je, da je to število premajhno v državi, v kateri je vsaj polovica ženskega prebivalstva. Tudi predsednice vlade ali republike v zgodovini italijanske države še ni bilo, kar je eden izmed glavnih pokazateljev efektivne spolne neuravnoteženosti v politiki.

Drugi veliki pokazatelj razlike med spoloma tudi v civiliziranih državah je problem ženske brezposelnosti. V vseh državah je več zaposlenih moških kot žensk, le skandinavske države dosegajo boljše rezultate na področju bolj uravnotežene udeležbe na trgu dela.

Nazadnje bi omenila še pojav, o katerem se v zadnjih nekaj letih precej govori, in sicer o »učinku steklenega stropa«. Ta se pojavlja predvsem v privatnem sektorju, kjer se pogosto dogaja, da ženska ne napreduje na delovnem mestu zaradi »nevidnih«, tj. steklenih ovir. Te ovire ne zadevajo sposobnosti ali delavnosti zaposlene, temveč so le v zvezi s spolom, največkrat so povezane z materinstvom, zaradi katerega so ženske prisiljene prekiniti delovno razmerje ali se odločiti za krajši delovni čas, kar predstavlja oviro v njihovem napredovanju.

Očitno je, da je družba še daleč od enakosti, vendar je v manj kot pol stoletja prišlo do marsikaterega pozitivnega koraka k večji enakopravnosti. Verjamem, da je lažje biti črnogled, vendar je ob nepravilnostih, ki jih vsak dan opažamo in doživljamo, še vsaj toliko dobrih in pozitivnih dosežkov. To dokazujejo tudi naše sogovornice, ki so v življenju našle svojo pot in so se uveljavile na najrazličnejših področjih, tudi takih, ki so bila do pred kratkim domena moških.

Tokratni Fokus so pripravile članice novinarskega krožka društev MOSP in SKK (z leve proti desni zgoraj): Luna Callin, Julija Cotič, Vanja Vogrič, (spodaj) Nika Devetak in Laura Drašček

(dalje) ➞

➡ (dalje s prejšnje strani)

Trdna volja, zaupanje vase in v lastne sposobnosti, brezkompromisno zasledovanje svojih sanj in ciljev – te so skupne točke naših sogovornic. Na naša vprašanja so odgovarjale: **Dunja Fabjan**, astrofizičarka, raziskovalka in docentka na Univerzi v Ljubljani; **Iva Pertot**, biomedicinska inženirka, ki je zaposlena v podjetju na Nizozemskem, v katerem so med drugim razvili poseben program za analizo posledic virusa covid-19 na pljučih; **Urška Daneu**, ki se v Švici ukvarja z investicijskim bančništvom; **Alenka Goruppi**, biologinja, raziskovalka na Državnem inštitutu za oceanografijo in eksperimentalno geofiziko OGS v Trstu; **Veronika Špacapan**, ki je v Londonu zaposlena v Evropski banki za obnovo in razvoj EBRD; **Patrizia Jurinčič**, gledališka igralka iz SNG Nova Gorica.

Vanja Vogrič

■ Kje ste trenutno zaposleni in s čim se ukvarjate?

● **Dunja Fabjan**: Sem astrofizičarka, zaposlena sem na Fakulteti za matematiko in fiziko na Univerzi v Ljubljani, kjer poučujem in raziskujem. Ukvarjam se z velikimi skupinami galaksij, ki jih povezuje gravitacija in imajo cel kup zanimivih lastnosti. Jate galaksij predstavljajo idealni most med kozmologijo in astrofiziko. Uporabljamo jih tako pri raziskovanju razvoja vesolja kot celote kot tudi pri proučevanju zanimivih fizikalnih procesov, kot je na primer učinek supermasivnih črnih lukenj, ki jih najdemo v središču galaksij. Pri svojih raziskavah se poslužujem računalniških simulacij, s katerimi »ustvarjam« model koščka vesolja, s čimer preverjam vpliv posamičnega astrofizikalnega pojava in sledim razvoju jate v času.

● **Iva Pertot**: Trenutno sem zaposlena v podjetju Thirona v Nijmegenu na Nizozemskem, ki se ukvarja z razvojem programske opreme za analizo biomedicinskih slik; specializirano je za računalniške tomografije pljuč, rentgenskih žarkov pljuč in slik očesne mrežnice. Podjetje je svoje delovanje razvilo še posebno v času pandemije, ko se je specializiralo za analizo posledic virusa covid-19 na pljučih.

● **Urška Daneu**: Zaposlena sem pri švicarski investicijski banki, torej se ukvarjam z investicijskim bančništvom, kar vključuje prevzeme, prodaje in združitve podjetij, javno ponudbo delnic različnih podjetij, izdajo obveznic in podobno.

● **Alenka Goruppi**: Zaposlena sem na Državnem inštitutu za oceanografijo in eksperimentalno geofiziko OGS v Trstu. Imam štipendijo za raziskovanje zooplanktona, to je živali, ki niso aktivni plavalci in se zato premikajo z vodnimi tokovi.

Natančneje se ukvarjam predvsem z mezozooplanktonom, ki je ključnega pomena v prehranjevalni morski verigi in predstavlja glavno prehrano ribjih ličink ter odraslih ribjih vrst, ki jih najdemo na naših krožnikih

Spodaj:
Dunja Fabjan;
na naslednji
strani zgoraj:
Iva Pertot

(inčuni, sardele in druge modre ribe). Udeležila sem se tudi znanstvenih križarjenj po Jadranu in atlantski obali Španije. Veliko časa preživim v laboratoriju in na mikroskopu, kar mi je tudi najbolj všeč. V zadnjih petih letih se s kolegi z raznih inštitutov z območja Jadrana bavimo tudi s proučevanjem invazije rebrače (*Mnemiopsis leidyi*) v severnem Jadranu.

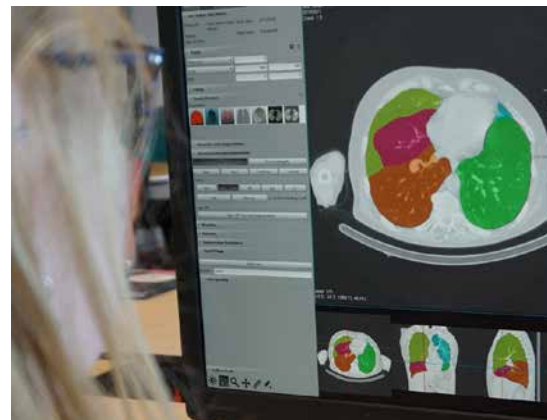
● **Veronika Špacapan:**

Živim v Londonu in delam v Evropski banki za obnovo in razvoj EBRD. To je mednarodna finančna ustanova, ki vlaga v privatni sektor na območju srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope, držav nekdanje Sovjetske zveze, severnoafriških držav in Turčije. Ukvarjam se z bankami, ki od EBRD prejemaajo finančna sredstva. Trenutno je zelo pomemben cilj EBRD zelena ekonomija: moja vloga je strukturirati »zelene kredite« oz. produkte za banke, da lahko ta sredstva investirajo v zeleno ekonomijo, na primer v obnovljive vire energije v Kazahstanu.

● **Patrizia Jurinčič:** Zaposlena sem v Slovenskem narodnem gledališču v Novi Gorici in po poklicu sem dramska igralka.

■ **Kje ste se šolali in kdo vas je takrat usmerjal? Kdo vas je podpiral? Ste se po kom zgledovali? Kaj je bilo odločilno za izbiro vaše študijske (in poklicne) poti?**

● **Dunja Fabjan:** Šolanje sem opravila na znanstvenem liceju France Prešeren v Trstu. V šolskih letih so me usmerjali predvsem profesorji in profesorice, podporo pa sem vedno imela v družini. Pomenljiva za mojo nadaljnjo izbiro sta bila dva dogodka. Prvi se je zgodil, ko je naravoslovno društvo Tone Penko organiziralo predavanje o astronomiji. Oče, ki se ga je udeležil, me je povabil na opazovanje na Pesku, ki je sledilo predavanju. Med opazovanjem nam je predavatelj pokazal, kako naj se orientiramo po zvezdah, in od navdušenja sem ob vrnitvi domov vse informacije skrbno zapisala in ustvarila svojo prvo »zvezdno karto«, ki jo še danes hranim. Drug

dogodek se je ravno tako zgodil v obdobju, ko sem obiskovala višjo srednjo šolo. Takrat sem se odzvala na povabilo na astronomski tabor Astronomskega društva

Javornik v Sloveniji. Prvič sem pogledala Lunino površje skozi teleskop in zdelo se mi je, da lebdim nad njo. Izkušnja se mi je vtisnila globoko v spomin. Kasneje, ob odločitvi glede študijske poti, sem kolebala med izbiro humanističnega in znanstvenega študija ter se naposled odločila za astrofiziko, ker sem bila radovedna in mi je predstavljala večji izziv.

● **Iva Pertot:** Obiskovala sem klasični licej v Trstu. Nihče me ni posebno usmerjal na znanstveno pot, saj ta ni bila cilj mojega šolskega programa na višji srednji šoli; jaz pa sem se vedno zanimala za računalništvo in matematiko nasploh in sem se zato sama poglobila v ta področja.

● **Urška Daneu:** Vpisala sem se na klasični licej in dokončala maturo na mednarodnem oddelku bežigradske gimnazije v Ljubljani. Želja in usmerjanje sta bili moji, podpora pa je prišla od staršev, še posebej za učenje tujih jezikov, kar se je žal zdelo v tistih letih manj pomembno na naših šolah. Še vedno se spominjam profesorice, ki mi je rekla, da me bo pobrala globalizacija in bom izgubila svoje korenine. Znanje tujih jezikov in kulturna izmenjava na globalni ravni pa sta bili nazadnje ključni za moje bodoče izkušnje in kariero.

● **Alenka Goruppi:** Vpisala sem se na državni poklicni zavod Jožef Stefan v Trstu, na oddelk za biologijo in kemijo. Poleg predmetov, ki so mi bili všeč, me je v to izbiro še bolj prepričalo veliko število ur, namenjenih laboratorijskemu delu. Svoje zanimanje za to področje gojim že od mladih nog;

kot otrok sem najraje zbirala školjke na plaži, spomnim se naročnine na revijo *SuperQuark*, ki so mi jo podarili nonoti, in ene od svojih prvih znanstvenih knjig, *Il manuale del giovane naturalista* (Priročnik mladega naravoslovca).

● **Veronika Špacapan:** Prva tri leta višje srednje šole sem obiskovala na klasičnem liceju France Prešeren v Trstu. Nato sem si želela dokončati šolanje v angleščini in se odločila za mednarodni oddelek gimnazije Bežigrad v Ljubljani. V očeh mnogih je bila to takrat precej nenavadna izbira, ampak zame je bila ta odločitev zelo pomembna, ker mi je omogočila, da sem potem lahko šla študirat v tujino, česar sem si zelo želela. Mama me je zelo podpirala pri tej izbiri.

● **Patrizia Jurinčič:** Izobraževala sem se na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani. Moja mentorja sta bila Tomislav Janežič, režiser, in Janez Hočevar Rifle, legendarni slovenski dramski igravec. Na začetku svoje poti – govorim o času, ko sem se začela navduševati nad gledališčem, torej neke na začetku višje šole – nisem dobro poznala slovenskih gledaliških ustvarjalcev in si zato pravzaprav nisem še izbrala nikogar, po komer naj bi se zgledovala. Ozirala sem se po tistih, ki so mi bili najbližje; to so seveda takratni in nekateri tudi zdajšnji igralci Slovenskega stalnega gledališča. Z njimi sem začela prijateljevati, ker sem se takrat vpisala v gledališko šolo Studio Art, ki je začela delovati pod okriljem SSG-ja. Na splošno mi je ostalo v spominu, da so me ljudje, ki sem jih tam spoznala, podpirali. Omenila bi na primer Ano Facchini, ki je sedaj moja prijateljica in kolegica v Novi Gorici, in tudi legendarnega igralca

Alenka Goruppi

Antona Petjeta, ki mi je takrat izrecno rekel, da me podpira, ker misli, da bi bil to pravi poklic zame. Njegove besede so mi takrat ogromno pomenile. Ni pa bil edini, veliko ljudi me je podpiralo.

■ **Ali se spominjate kakega dogodka, osebe ali izkušnje, ki vas je formiral(a) ali vas utrdil(a) v samozavesti in v prepričanju, da lahko ciljate visoko? Kako so takrat na vas in na vaše izbire gledali sovrstniki, pa tudi profesorji ali starši?**

● **Dunja Fabjan:** V spominu trenutno nimam enega samega dogodka ali izkušnje, v letih se jih je nabralo res veliko. V spomin so se mi vtisnila srečanja z znanimi astrofizikarkami, v mislih imam Margherito Hack, ki sem jo občasno videvala na Tržaškem observatoriju in se je spomnim tudi s simpozija, ko je univerza obeležila njen 80. rojstni dan. Tudi danes iščem zgled v drugih ženskih likih, predvsem astrofizikarkah, ki so delovale v preteklosti, kot tudi teh, ki so aktivne danes. Ker so mi bili znanstveni predmeti vedno všeč, mislim, da moja izbira ni naletela na poseben odziv okolice, razen seveda podpore pri nadaljnjem študiju predvsem s strani družine.

● **Iva Pertot:** Ob koncu višje šole nisem imela jasnih pojmov, katero univerzo bi izbrala: zanimala sta me matematika in inženirstvo, ki sta zelo obsežni vedi. Svoje dvome sem priznala pomorskemu inženirju in ta mi je svetoval, naj poskusim z biomedicinskim inženirstvom. Področje me je pritegnilo, ker je bilo povezano tudi z medicino, ki me je zanimala, vendar zaradi značaja ne bi postala zdravnica.

● **Urška Daneu:** Pri vsaki stvari, ki ni najbolj poznana, je lahko vsak pameten za dva in seveda ljudje radi komentirajo. Nekateri govorijo iz nevednosti, nekateri iz zavisti. Tisti, ki te najbolj pozna, pa ve, da je treba slavčka pustiti peti, kot mu je Bog ustvaril grlo (prosto citiram Prešerna), in ga podpirati v njegovih željah z usmerjanjem. Kot primer sem že omenila pripetljaj s profesorico. Sem živ primer, da slovenska beseda ne izgine, kljub temu da sem leta in leta živela v tujini. Mislim, da pogled v svet širi moja obzorja, obogati moj kulturni kovček in navsezadnje širi mojo mrežo, kar mi veliko pomaga pri delovnem uspehu.

● **Alenka Goruppi:** Ni važno ciljati visoko, važno je slediti temu, kar ti je všeč, mirno in svobodno. V bistvu nisem nikoli ciljala visoko; vedno sem samo skušala čim bolj narediti to, kar mi je všeč.

Pri izbiri višje šole se nisem ozirala na to, ali so se moji prijatelji vpisali na isto šolo ali ne. V očeh drugih sem bila (in sem verjetno še vedno) malo čudna, ampak to ni važno. Ni tako pomembno, kaj drugi mislijo o tebi. Važno je, da smo pošteni in spoštljivi do vseh in vsega, kar nas obdaja.

Vedno sem odločala samostojno in svobodno; vedno moramo biti pošteni do samih sebe, a predvsem do drugih. Zaradi tega nas mnenje ostalih ne sme pogojevati.

● **Veronika Špacapan:** Bodisi na liceju kot na gimnaziji v Ljubljani je bilo krasno vzdušje, med nami sošolci in tudi s profesorji. Dosti smo se učili, ampak odnos s profesorji je bil zelo lep. To je gotovo pomagalo, da sem postala bolj samozavestna in pogumna in se nisem bala stopiti v nov, neznan svet.

● **Patrizia Jurinčič:** Samozavest sta mi dali dve nagradi, ki sem ju prejela na mavhinjskem festivalu amaterskih dramskih gledališč: nagrada za vlogo Jo iz moje prve gledališke predstave Male dame in še nagrada za najboljšo stransko vlogo pri predstavi Krvava uganka za osem žensk. Obe vlogi sem odigrala v okviru gledališke skupine Slovenskega kulturnega kluba in MOSP-a pod mentorstvom Lučke Peterlin. Spomnim se, kako sem takrat cenila ti nagradi, cenim pa ju še zdaj. Zame sta dokaz, koliko lahko pomeni zunanja podpora; zanimivo

pa je, da mi je usoda kmalu dala možnost spoznati, da odobravanje drugih še ne pomeni uspeha. Drugi dogodek, za katerega bi rekla, da me je formiral, je namreč ta, da pri prvem poskusu nisem bila sprejeta na akademijo. V tistem trenutku je vsa podpora, ki sem je bila deležna, postala nepomembna: spodbudne besede, ki so mi jih govorili drugi, so takrat morale priti od mene same, sama sem morala začeti verjeti vanje.

Odziv sovrstnikov je bil takrat zelo različen. Spomnim se, da so me nekateri zafrkavali, ker sem se zelo trudila, da bi izboljšala svojo govorjeno slovenščino, saj se mi je takrat zdelo, da je od tega odvisen moj uspeh kot igralke. Na drugi strani pa sem imela celo skupino sovrstnikov, ki so me pri tem podpirali in ki so z mano delili ljubezen do gledališča; Ano Facchini sem že omenila, dodala bi še na primer Jureta Kopušarja in Matijo Rupla, ki sta bila moja kolega in prijatelja že iz časa gledališke šole Studio Art.

»Ni važno ciljati visoko,
važno je slediti temu, kar ti
je všeč, mirno in svobodno.«

■ **Kje in kaj ste študirali? Kje ste se izpopolnjevali? Ali ste kdaj občutili, da ste bili kot ženska na svoji študijski poti obravnavani drugače kot moški kolegi? Je bila vaša pot enako zahtevna kot tista moških kolegov? Ste se morali bolj truditi, več dokazovati?**

● **Dunja Fabjan:** Študij sem na vseh treh stopnjah zaključila v Trstu, kjer sem najprej dokončala študij fizike na prvi stopnji, nadaljevala z astrofiziko in fiziko vesolja ter kasneje pridobila štipendijo za doktorski študij fizike. Med doktorskim študijem sem nekaj časa preživela na izpopolnjevanju v Nemčiji in v ZDA. V letih študija v Trstu se je počasi povečevalo število študentk fizike; ko sem bila v prvem letniku, pa nas je bila komaj petina. Tudi profesorice, ki bi mi bile za vzor, je bilo veliko manj kot profesorjev. Delo še vedno poteka v pretežno moškem okolju, kjer sicer kot ženska nisem neposredno naletela na težave. Bolj kot v številu študentk je razkorak opazen kasneje, na višjih (docentskih in profesorskih) mestih. Če se omejim le na astronomsko skupino, v kateri delujem, sem trenutno tu edina ženska. Ravno zato pa v svojih predavanjih skušam poudariti pomembno vlogo astrofizičark pri raziskavah in zgodovinskih odkritjih, z upanjem, da bi krepila zavest in pogum študentk, ki se odločajo za ta študij.

● **Iva Pertot:** Dokončala sem triletni študij elektronskega računalništva na tržaški univerzi, magistririj pa sem opravila v Turinu, kjer sem se specializirala v biomedicini. Med magistrskim študijem v Turinu sem razumela, da bi rada nadaljevala s programiranjem, točneje z razvojem algoritmov za biomedicinske slike, kar sem tudi obravnavala v svoji magistrski nalogi.

● **Urška Daneu:** Študirala sem na univerzi v Maastrichtu z izmenjavo v Montrealu v Kanadi. Magistririj sem zaključila v Barceloni. Na univerzi in na splošno pri študiju se nisem soočala s težavo zaradi spola. Mislim, da sta intelektualna radovednost in strast do predmetov osebni in da ti dve lastnosti vodita do uspeha. Poleg tega sem imela na univerzi pisna preverjanja znanja, tako da ni bilo prostora za subjektivne ocene s strani profesorjev.

● **Alenka Goruppi:** Dokončala sem dodiplomski študij iz biologije in nato magistririj iz okoljske biologije na Univerzi v Trstu. Nato sem prejela štipendijo za triletno raziskovanje zooplanktona na inštitutu, kjer sem sedaj zaposlena. V teh šestih letih na inštitutu sodelujem s kolegicami, ki sta izvedenki na tem področju in od katerih se vsak dan kaj novega naučim. Važne pa so tudi vezi z znanstveniki izven našega inštituta, ki so pripravljeni svetovati, posredovati znanje ali pregledati pravilnost naših taksonomskih določanj. Poleg tega sem sledila tudi tečaju na zoološki postaji Anton Dohrn v Neaplju.

Na svoji poti na srečo nisem čutila, da bi bila kot ženska obravnavana drugače kot moški. Čutim pa, da se za nas ženske situacija precej zakomplicira, ko bi si rade ustvarile družino. To je še posebno težko v mojem delovnem sektorju, kjer je finančna stabilnost vse prej kot samoumevna in se delovne pogodbe v najboljšem primeru podpisujejo iz leta v leto.

● **Veronika Špacapan:** Odločila sem se za angleško univerzo University of Kent, ki se nahaja v čudovitem srednjeveškem mestecu Canterbury. Tam sem diplomirala iz mednarodnih odnosov in nemščine in eno leto študirala tudi na Univerzi v Berlinu.

Magisterij iz mednarodne ekonomije sem potem opravila v ZDA, na univerzi Johns Hopkins.

K sreči se mi med študijem nikoli ni zdelo, da bi bila kot ženska drugače obravnavana. Rekla bi, da so punce ponavadi malo bolj vestne v študiju, zaradi tega se mi je zdelo, da imam kot ženska celo več možnosti od svojih moških sovrstnikov.

● **Patrizia Jurinčič:** Položaj ženske v gledališču je pregovorno slabši kot moški položaj, in sicer iz zgodovinskih razlogov: večino dram so pisali moški, tradicionalno so moški igrali tudi ženske vloge in dolgo časa – razen izjem, kot je bil Shakespeare – ni bilo dobro napisanih ženskih vlog. Sedaj se te stvari seveda spreminjajo, ampak dejstvo je, da primanjkljaj dobrih ženskih vlog ostaja. Priznam, da se na začetku svoje poti s tem problemom nisem ukvarjala, zdelo se mi je, da se bom že znašla in si bom sama znala najti izziv; to še vedno drži, se pa vseeeno zavedam, da smo ženske na slabšem že v štartu. Ne bi pa trdila, da sem bila na svoji izobraževalni

poti ali profesionalni poti na kakršen koli način zapostavljena. K sedanji zaposlitvi me je povabila ženska, bivša umetniška vodja SNG-ja Neda Rusjan Bric, kar že dokazuje, na kolikih področjih je ženska lahko ustvarjalna.

■ **Kako vas je pot pripeljala do sedanje zaposlitve? Kje ste še delali oz. kaj ste delali? Kakšne delovne pogoje imate kot ženska? Mogoče čutite, da ste drugače obravnavani? Ste kdaj občutili spolno diskriminacijo? Ali imate kot ženska enake pogoje za napredovanje? Ali država in delodajalec skrbita, da ne bi zaostali v primeru, da bi se odločili za družino in materinstvo?**

● **Dunja Fabjan:** Zaradi sodelovanja s slovenskimi astronomskimi društvi sem spremljala tudi dogajanja okrog leta astronomije 2009 in se udeležila zaključne prireditve v Ljubljani. Takrat sem srečala vodjo Astronomske skupine na Univerzi v Ljubljani in dobila povabilo, da bi v predavanju predstavila svoje doktorsko delo. In kasneje, ko je bila priložnost, so o možnosti dela v Ljubljani obvestili tudi mene. Ker nisem vedela, kam bi se usmerila po

»Nisem se soočala s težavo zaradi spola. Mislim, da sta intelektualna radovednost in strast do predmetov osebni in da ti dve lastnosti vodita do uspeha.«

doktoratu, in ker sem si ravno takrat začela ustvarjati družino, sem se medtem odločila, da se preizkusim tudi v študiju komunikacije znanosti. Opravila sem sprejemni izpit za magistririj iz komunikacije znanosti na visoki šoli Sissa v Trstu in ga v dveh letih zaključila z raziskavo o komunikaciji italijanskih raziskovalnih ustanov. Ko sem zaključevala študij na Sissi, sem se zaposlila pri centru odličnosti Vesolje-SI v Sloveniji, ki je lansko leto izstrelil v orbito prvi slovenski satelit, in sočasno začela delati kot asistentka na Fakulteti za matematiko in fiziko. Še vedno pa aktivno sodelujem s skupino astrofizikov na Univerzi v Trstu in v Tržaškem observatoriju.

Čeprav se mi je zdelo, da diskriminacije v mojem ožjem okolju ni, sem spoznala, da je prisotna in večkrat prikrita. Pomagalo mi je, da smo se glede tega pogovarjale s starejšimi kolegicami. Do spolne diskriminacije žal pride, ne nujno (samo) v delovnem okolju, in sem jo že občutila. Kar se tiče napredovanja, pa so pogoji oziroma kriteriji predvsem numerični. Pozitivno je, da se v primeru odločitve za materinstvo in družino daljša odsotnost sicer upošteva, vendar predstavlja vsaka ponovna vrnitev nov začetek in ni enostavno ponovno ujeti ritem.

*Urška Daneu
(zgoraj) in
Patrizia Jurinčič
(spodaj)*

● **Iva Pertot:** Postala sem raziskovalka na Univerzi v Turinu; razvijala sem algoritem za analizo prostate. Po desetih mesecih dela sem spoznala, da v Italiji nimam tako dobrih pogojev, da bi se izpopolnila, raziskovala in delala na višjem nivoju. Spomladi 2017 sem zato poslala prošnjo podjetju Thirona, v katerem raziskujem še danes.

● **Urška Daneu:** Že od začetka sem se ukvarjala z investicijskim bančništvom, najprej v Milanu, potem v Londonu pri drugem delodajalcu in zopet v Milanu. V tej industriji je 90 % zaposlenih, če ne celo več, moških. To pomeni, da že matematično predstavljam manjšino. Kot vsaka manjšinka imam torej svoj šarm, pa tudi svoje slabe plati. Spolna diskriminacija je prisotna tako na delu kot na splošno v vsakdanjem življenju, mislim, da je to zapuščina nekdanjih časov in da bo potrebno še celo stoletje, preden se bo to uravnalo.

● **Alenka Goruppi:** Po študiju sem najprej za kratek čas delala kot naravoslovna vodička v miramarskem morskem rezervatu. Nato se je sprostilo mesto za študij zooplanktona na inštitutu, kjer sem pripravila diplomsko nalogo. Prijavila sem se na razpis in na srečo sem že šesto leto v njihovih laboratorijih.

● **Veronika Špacapan:** Študij v ZDA mi je odprl pot do mojega sedanjega poklica. Študirati v Washingtonu, v centru političnega dogajanja, kjer je tudi sedež dveh velikih finančnih ustanov (Svetovne banke in IMF-ja), je bilo edinstveno, saj smo kot študentje s temi ustanovami tudi veliko sodelovali.

Na EBRD-ju se kot ženska zelo dobro počutim. Preden sem prišla v London, sem nekaj let živela v Luksemburgu, kjer sem delala za švicarsko investicijsko banko. Tam sem bila ena redkih žensk in mi je bilo kot ženski dosti težje, stalno sem imela občutek, da moram dokazati kaj več kot drugi. Pravijo, da finančni sektor oz. bančništvo ni za vsako žensko, in to lahko tudi jaz potrdim.

»Bila sem ena redkih žensk in mi je bilo kot ženski dosti težje, stalno sem imela občutek, da moram dokazati kaj več kot drugi.«

Veronika
Špacapan

● **Patrizia Jurinčič:** Do zdaj nisem imela občutka, da bi kolegi moškega spola name gledali drugače. Je pa res, da je delovno okolje v gledališčih zelo domačno, vsi se med sabo tikamo, in nam ženskam se večkrat zgodi, da se nas hitro oprime kak vzdevek, kot je miška ali ljubica. Morda tudi v duhu časa, ko se vse bolj pogovarjamo

o šikaniranju in spolnem nadlegovanju, opažam, da me taki vzdevki vse bolj motijo. Nikoli nisem začutila, da bi me kolegi s takim poimenovanjem namerali kakorkoli diskriminirati; toda jaz ne bi nikogar od njih nazivala »mišek«, in če hočemo pokazati, da smo vsi na isti ravni, menim, da me tudi oni ne bi smeli klicati tako.

Na srečo pa ima SNG Nova Gorica veliko močnih, sposobnih in ustvarjalnih žensk, tako da sem se pri bolj občutljivih preizkušnjah in gledaliških izzivih vedno nekako počutila varno, vedela sem, da imam podporo, da nisem sama, ker imam to močno žensko zaledje.

■ Ali ste zadovoljni s svojo izbiro? Se počutite izpolnjene?

● **Dunja Fabjan:** Vedno sem imela podporo družine in bližnjih, kar je zame bistveno, da lahko dobro in uspešno delam. Ne počutim se popolnoma izpolnjene, ker se mi zdi, da imam pred seboj vedno nove izzive in se lahko v marsičem še izpopolnim. Zadovoljna sem, da sem imela možnost izbrati nekaj, kar me veseli, obenem pa ostaja moja velika skrb, kako uskladiti delo in družino. Pri tem namreč še nisem našla pravega ravnovesja.

● **Iva Pertot:** Takoj sem bila zadovoljna s kolegi in mladim okoljem, v katerem ne čutim nobene ženske diskriminacije. Spoznavam, da se veliko žensk ukvarja z biomedicino, zavedam pa se, da so ženske v znanstvenem svetu na splošno del manjšine. Prav zaradi tega si posebno štejem v čast, da imam kot šefico mlado žensko, kar očitno dokazuje ženske sposobnosti in zmogljivosti.

Zelo sem zadovoljna s svojo izbiro; država z investicijami daje mladim možnost, da se stalno izpopolnjujejo, raziskujejo in si širijo obzorja. Priznam, da ni lahko živeti tako daleč od doma, vendar sem se sčasoma prilagodila in si ustvarila svoj krog prijateljev, s katerimi se prav dobro znajdem. Zato bi svojo pot nadaljevala na Nizozemskem.

● **Urška Daneu:** Zelo sem zadovoljna in imam podporo. Po tolikih letih daleč od doma sem vajena in nimam domotožja, razen mogoče poleti, ko nimam morja in čevapčičev na razpolago. Vračam se pogosto, za delo pa bi se bolj težko vrnila v domače okolje.

● **Alenka Goruppi:** Zelo sem zadovoljna s svojo izbiro, predvsem zato, ker je veliko praktičnega dela v laboratoriju. Všeč mi je bilo tudi delo daleč od doma, ko smo s sodelavci pisali članke. Ampak v laboratoriju je veliko bolj zanimivo in pestro. Vsaka kapljica morske vode lahko skriva v sebi kaj posebnega, kar je veliki večini ljudi le skrivnost. Vsak dan se kaj novega naučimo.

● **Veronika Špacapan:** Sama pa sem zelo zadovoljna s svojo poklicno potjo, že deset let delam na EBRD-ju, ki je izredno inkluzivna in multinacionalna družba. Imam kolegice in kolege iz celega sveta in žensk je sedaj skoraj več kot moških.

● **Patrizia Jurinčič:** Na to vprašanje lahko po mojem mnenju iskreno odgovoriš samo retrospektivno, torej po upokojitvi. Odvisno od predstave. So vloge, pri katerih res začutim pomen tega, kar delam, saj imam možnost govoriti tudi o sebi kot ženski, o poziciji ženske v svetu, iskreno lahko spregovorim o temah, ki me mučijo. So pa tudi predstave, pri katerih se moram bolj potruditi, da bi izbrskala teme, ki me pri tisti vlogi zanimajo. Mislim, da bi vsak ustvarjalec rekel, da je biti zaposlen pri umetniškem poklicu blagoslov in križ hkrati, saj ves čas čutiš, da tvojo gledališko pot krojijo drugi ljudje, namesto da bi si jo krojil sam. Vsekakor pa jaz rada verjamem v to, da je katera koli vloga, ki mi pride na pot, prava zame, ne glede na to, ali jaz to začutim ali ne.

■ In še zadnje vprašanje, kaj svetujete mladim dekletom, ki izbiramo svojo pot?

● **Dunja Fabjan:** Verjamem, da se mlada dekleta pri izbiri poti odločajo premišljeno in pogumno. V novih generacijah, predvsem pri svojih študentkah vidim, da so motivirane in vztrajne. Če boste izbrale nekaj, kar vas posebej zanima in navdušuje, boste verjetno lažje zagrizle v težave, ki se bodo na poti neizbežno pojavile. Iz lastne izkušnje bi svetovala, da poskusite ohraniti radovednost tudi do drugih ved, ki niso nujno vaše področje. Izbira nadaljnje poti ni enostavna; včasih pot ni linearna in

spremembe doživljamo kot poraz, toda ni tako, saj so izkušnje, ki smo jih do tedaj pridobili, uporabne tudi na drugih področjih in v drugih okoljih. Predvsem pa so pridobljene izkušnje naše osebno bogastvo, na katerem lahko gradimo svojo prihodnost.

● **Iva Pertot:** Mladim svetujem, naj sledijo temu, kar jim je všeč in jih res zanima. Iz lastne izkušnje sem spoznala, da se tudi nepremostljive ovire z vztrajnostjo spremenijo v še en dosežen cilj in veliko zadoščenja.

● **Urška Daneu:** Moj nasvet je, da na svet gledate z radovednimi očmi in da stalno iščete načine, da bi se še izboljšale. Do izboljšave pa pride takrat, ko se zgostijo spremembe.

● **Alenka Goruppi:** Svetovala bi tako: če le moreš, izberi, kar je tebi všeč! Tega se boš lažje učila, z več dobre volje, delo ti bo dalo veliko zadoščenja in nikoli ti ne bo dolgčas.

● **Veronika Špacapan:** Ženske se velikokrat podcenjujemo in ne verjamemo v svoje sposobnosti: moški si ustvarjajo dosti manj skrbi. Konkreten primer tega je na delovnem mestu, kjer moški brez pomislekov kandidirajo za višje pozicije, ženske pa si tega večkrat ne upajo, tudi če so bolj kvalificirane. Zato je moj nasvet: nikakor ne imejte občutka, da ste manj sposobne.

● **Patrizia Jurinčič:** Pred kratkim sem gledala posnetek, v katerem Lady Gaga, ustvarjalka, ki jo res cenim in občudujem, zelo samozavestno zavrne seksistično vprašanje. Mislim, da lahko danes dekleta dosežejo vse, če si to le dovolj želijo; imajo odprte poti, ki so bile v prejšnjih generacijah izključno moške. Morda pa bi dekletom vseeno položila na srce, da naj znotraj tega razmišljajo kot ženske. Večkrat sem se že znašla v stiku z ženskami, ki so opravljale poklic, ki je po navadi veljal za »moškega«, in začutila sem, da poskušajo svoj poklic opravljati »po moško« zato, da jih ne bi obsojali, da njihova avtoriteta ne bi bila postavljena pod vprašaj. Zdi se mi, da razlike med moškim in ženskim svetom resnično obstajajo, in verjamem, da nanje ne smemo gledati kot na nekaj slabega, moramo samo razumeti, kako naj te razlike izkoristimo sebi v prid.

(Luna Callin, Julija Cotič,
Nika Devetak in Laura Drašček)

UMETNOST JE BOŽJA, ČLOVEK JO JE BOGU UKRADEL IN MU JO ZDAJ PO KOŠČKIH VRAČA

Pogovor z gledališkim igralcem Gregorjem Čušinom

Anka Peterlin

Gregor Čušin je znana javna osebnost v osrednjem slovenskem prostoru, pa tudi v zamejskem svetu. Popularen je postal kot igralec Mestnega gledališča ljubljanskega, v katerem je po opravljeni igralski akademiji nastopal kar 22 let, vmes pa je za nekaj let bil član igrskega ansambla Prešernovega gledališča Kranj.

V tistih letih je publiko navduševal s širokim diapazonom raznovrstnih likov, ki jih je podajal z izredno prepričljivostjo; poleg tega pa ima redek dar, da mu ležijo komične vloge, ki jih odigra do odličnosti. Znan je tudi kot avtor in igralec svojih izvirnih monodram.

Že štiri leta pa se, odkar je dal odpoved v Mestnem gledališču ljubljanskem, posveča predvsem pisanju besedil (večinoma z versko vsebino) za Radio Ognjišče, tednik Družina, mesečnik Ognjišče in druge. Gregor Čušin je vsestransko ustvarjalen umetnik, saj se poleg pisanja še dalje udeležuje kot igralec, režiser, sinhronizator v risankah, avtor besedil, pisatelj itd.

■ **Gospod Čušin, kaj vas je privedlo do tega, da ste dali odpoved v MGL? Ste se pozneje kdaj kesali za ta korak?**

»Igralski poklic je naporen in vsak, ki se mu preda, plačuje visok davek v privatnem življenju.«

● Igralski poklic je naporen in vsak, ki se mu preda, plačuje visok davek v privatnem življenju. Jaz sem po petindvajsetih letih začutil, da je davek previsok, da to, kar mi poklicno igrilstvo nudi, ne odtehta tega, kar sem si postavil na drugo stran tehtnice: družine, pristnega ustvarjanja in neke osebne svobode. Začelo me je dušiti. Oder oziroma to, kar sem na odru po službeni dolžnosti igral zadnja leta, mi ni več nudilo ne zadovoljstva, še manj pa užitka. Postalo mi je napor, ki sem se ga odločil odložiti.

Zdi se mi, da se tako počuti nekdo, ki se odloči za ločitev. Tega jaz hvala

Bogu ne poznam, se mi pa zdi, da če se ljubezni naveličaš, to nikdar ni bila prava ljubezen, ampak zgolj privid in (samo)prevara. Ali pa moraš narediti korak v stran in nazaj, da se spomniš, zakaj si se sploh zaljubil. Torej: odločil sem se stopiti v stran in nazaj.

In da bo jasno, ne govorim o gledališču kot o principu, temveč o njegovi trenutni pojavnosti obliki. In seveda instituciji.

■ **Kot igralec še vedno nastopate v mnogih drugih oblikah. S katerimi od njih se najraje ukvarjate?**

● Še vedno sem igralec, v vsem, kar počnem. Zdaj imam čas (ki ga prej zaradi obveznosti v gledališču nisem imel), da se odzovem na kakšno snemanje. Pišem. Ogromno pišem. Nekaj v katoliške revije, mnogo zgolj za v predal ... trenutno. Sanjam o tem, kar bi rad še napisal.

■ **Kakšno je Vaše mnenje o slovenskih gledaliških predstavah zadnjih let? Nekateri pravijo, da v njih gledalci**

skorajda ne zaznavajo več pozitivnih sporočil. Marsikdo ne vpisuje več abonmaja, ker ne prenaša predstav, ki smešijo ali so blasfemične do vsebin iz Sv. pisma, ki so verniku svete (npr. predstava »Je suis Marija«), ali predstav, ki popolnoma spremenijo osnovno sporočilo originala (dos-tikrat z dodatkom spolzkosti ali vsiljenih golot igralcev).

● Priznam, da me produkcija gledališč zadnjih nekaj let ni več zanimala, zato o tem ne bi govoril.

Ogromno praznote, votlosti je vsepovsod ... ne le v teatru in sodobni umetnosti nasploh. V časopisih, na televiziji, na spletu, v ljudeh. In ta votlost, ta izpraznjenost se seveda najbolj pozna prav v umetnosti. Še prej pa v odnosih, v družini.

Umetnik, ki trpi, bo pač ustvarjal iz svojega trpljenja. Umetnik, ki ne vidi smisla, bo ta svoj nesmisel tudi »prodajal« ...

Vedno sem govoril, da je umetnost božja, da je to nekaj, kar je človek Bogu

ukradel, in mu zdaj po koščkih vrača. Če pa si človek to božje prilasti, če se ne čuti več le ustvarjalca, ampak se ima za Stvarnika, potem tega, kar ustvari, nima več komu vračati. In umetnost postane sama sebi namen. Zgolj možganska telovadba in rekreacija, brez duše in duha.

■ **Preventivni ukrepi za zajezitev pandemije (verjetno po vsem svetu) močno omejujejo delovanje svobodnih umetnikov. Kako jih doživljate Vi osebno? Odkar ste zapustili MGL ste se verjetno tudi vi – vsaj delno – znašli v tej kategoriji?**

● Pišem, ustvarjam še vedno lahko. Le tega, kar ustvarim, ne morem in ne smem nikomur pokazati.

Pogrešam občinstvo. Živi stik, smeh in aplavz. V prvem valu sem pisal *Pesmi iz karantene*, in tale pove vse:

Kako glumač igram naj na daljavo?

Če ni občinstva, je ves trud le – vaja!

Ob smeh sem, ob aplavz, ob slavo ...

Čisto navaden človek brez značaja.

■ **Vsem je znano, da ste zelo verni, tega ne skrivate. Nasprotno, vsebine Vaših monodram slonijo v glavnem na zgodbah Svetega pisma. Ali mislite, da ste z njimi prispevali k ponovni vključitvi verskih vsebin (ki so bile skoraj pol stoletja prisilno izključene) v našo kulturo?**

● Se vam zdi, da so verske vsebine vključene v našo (slovensko) kulturo? Jaz mislim, da ne. Če že, pa ostajamo na ravni ljudskega izročila, tradicije, folklore. Ne bom pametoval o drugih področjih umetnosti, ker morda nimam vpogleda v celotno sliko, a vsaj na področju gledališča lahko rečem, da je versko (krščansko) vključeno le kot strelovod za kritiko, posmeh ali celo blasfemijo. Naj me kdo, ki je bolje načitan popravi, a če izvzamemo izrazite katoliške pisce, slovenska literatura in dramatika od Bevkovega Čedrmaca dalje, ne poznata pozitivnega krščanskega lika. To je seveda posledica ran iz

preteklosti, prav tako tudi nepoznavanja in nepoučenosti in zaslepljenosti. To ne bo kar čez noč izginilo.

Svojih predstav ne ustvarjam z nekim »političnim« namenom, temveč preprosto, ker na tak način razmišljam in živim.

■ **Kaj mislite o tem, da se vera med mlajšimi generacijami vedno teže ohranja- zakaj je tako in kaj bi lahko storili, da bi jim krhko vero, ki jo dobijo doma, ohranili?**

● Vera ni nekaj, kar bi otroku lahko predal ali posredoval, kot mu pač lahko posredujem neko znanje ali predam imetje. Lahko mu jo le razodenem – s svojim življenjem.

Otroci »srkajo« naše vzorce, naše navade ... naše reflekse, če hočete. Hote in neho. Nekaterim se uprejo, nekaterim se jim ne uspe upreti in jih podedujejo, tudi če jih ne želijo. Naš odnos z Bogom je tisto najbolj intimno, kar posedujemo ... in hkrati najbolj vidno in javno. Otrokom na tem področju ne moremo lagati. Enostavno »vohajo« našo iskrenost oziroma

neiskrenost. In če nas tu dobijo na laži, če nas vidijo, da na Boga stavimo le z besedami in ne z dejanji, če v nas odkrijejo farizejsko kal, če nas spoznajo za praznoverne, če vidijo da se (neuspešno) zanašamo na lastne moči, jim sploh lahko zamerimo, če vsemu temu – Bogu, Cerkvi, veri – obrnejo hrbet?

A k sreči jim Bog nikoli ne obrne hrbta in jih vabi in kliče – ljubi – tudi mimo nas.

Otroke, njihove življenjske odločitve in poti, z ženo preko molitve izročava in prepuščava v Božje roke.

■ **Imate čudovito družino s šestimi otroki – vaša povezanost z ženo in družino lahko služi za živi zgled. Ali gre le za srečo ali pa je sad tudi zavestnih odločitev, odrekanja, skrbi za ohranjanje?**

● Smo povsem običajna družina s težavami in problemi, kot jih imajo vsi. Morda smo celo malo bolj »glasni«, saj sem po značaju kolerik. Nikakor nas ne bi dal kar tako za zgled. Se pa zanašamo na Božjo pomoč, vztrajamo in zaupamo.

Družina je milost in božji dar, ni pa naključje. Seveda se je treba zavestno odločiti. Seveda so odpovedi in odrekanja, vendar so le-ta prisotna pri vsem, kar počnemo. Če športnik hoče doseči rezultat – to potegne za sabo določene odpovedi in odrekanja.

Zdrava prehrana, zdrav način življenja je prav tako niz odrekanj in pravil. Izobrazba zahteva svoj čas in prostor. Vse to razumemo in sprejemamo. Medtem ko »zdravo družino« ali »zdrav zakon« razglashamo za naključje in srečo ali pa celo za nekaj nemogočega, preživetega, zaostalega.

Za vse reči v življenju se šolamo in pripravljamo, le odnose prepuščamo naključju ... in celo modi. No, trenutna »moda« na tem področju mi ni všeč.

■ **Vašo zavzetost za zdrave, tradicionalne vredote izražate tudi s sodelovanjem z Zavodom iskreni.net. Pred kratkim smo to ime slišali v obtožbah na RTV Ljubljana. (Privoščili so si tudi adsurdne trditve na Vaš račun, češ da imate nazadnjaške in mračnjaške poglede na svet!) Bi povedali kaj o omenjem Zavodu in kako bi komentirali besede novinarjev javne TV?**

● Ni šlo za oseben napad name, jaz sem z repliko na Facebooku le pokomentiral napad na Zavod Iskreni, delovanje katerega so politiki levih strank označili za »mračnjaškega in nazadnjškega«. Njihovo izjavo sem gledal pri poročilih na nacionalni televiziji. Ker ne le sodelujem z Iskreni.net, ampak z njimi v poglavitnih rečeh delim tudi mnenje in pogled na svet, je bil to seveda tudi posreden napad name in na vse, ki tako razmišljamo. Lahko rečem kar napad na krščanski pogled na svet. Nič novega.

»Kristjani smo pač trn v peti temu svetu. Smo pa tudi sol in luč. In pomembno je, da se sol ne pokvari in da luč ni skrita pod mernikom.«

Nič posebenega. Kristjani smo pač trn v peti temu svetu. Smo pa tudi sol in luč. In pomembno je, da se sol ne pokvari in da luč ni skrita pod mernikom. Prav tako pa je pomembno, da na klofute ne odgovarjamo s klofutami. Jaz, če sem že izzvan, skušam biti duhovit in humoren.

Potrebna je prava mera: soli v kruhu ne sme biti preveč, sicer je kruh neužit, in z lučjo svetiš pod noge, da človek vidi kam gre. Če jo usmeriš naravnost v oči, človeka oslepiš in mu odvzameš še tisto malo pogleda, kar ga ima. Prava mera! Kot jo je imel Jezus.

■ **Ste tudi avtor več knjig. Bi nam lahko kaj povedali o njihovem nastanku in vsebini?**

● Živa cerkev je zgodba o fantiču Petru, ki preko skrivnosti v cerkvi odkriva skrivnosti Cerkve. Izšla je leta 2013 pri Mohorjevi družbi kot šmarnično branje. Pri isti založbi 2019, prav tako kot šmarnično branje, zbirka razmišljanj *Moj mali besednjak od Ž do A. ViTa dolorosa* so prepesnjeni evangeljski dogodki in obrazi, soočeni s Kristusom ob poti na Kalvarijo. To je bila prva stvar, ki sem jo pisal po odpovedi v gledališču, moj prvi vdih svobode (Iskreni, 2019).

Zgodbe iz velike knjige in iz malega predala pa je moje osebno Sveto pismo. Stara in nova zaveza povedani na moj način, v obliki duhovitih in zabavnih zgodb, ki jim je poseben pečat dal še kapucinski brat Luka Modic s svojimi ilustracijami (Ognjišče, 2019).

Pri Družini pa je 2017 izšel strip *Mulc odkriva Sveto pismo*. Mulc je lik, ki ga že desetletje snujeva skupaj z ilustratorjem Damijanom Stepančičem v reviji Mavrica; še prej, leta 2008, pa je izšla še slikanica o apostolu Pavlu *Zmagovalec*, s slikami žal že pokojne Paole Bertolini.

V samozaložbi pa sem decembra 2019 izdal tudi *Pomislike* – razmišljanja ob evangeljskem odlomku za vsak dan v letu, ki sem jih celo leto tudi prebiral na Radiu Ognjišče.

DIALOG NAMESTO VZPOREDNIH MONOLOGOV

Roman Globokar

Eden od ključnih pojmov v papeževi okrožnici *Vsi smo bratje* je dialog. V italijanskem originalu se beseda pojavi kar 52-krat. Temi dialoga je posvečeno celotno šesto poglavje. Kot zanimivost naj povemo, da se v slovenskem prevodu sama beseda dialog pojavi 33-krat, v ostalih primerih se beseda dialog prevaja kot pogovor, enkrat pa kot izmenjava.

»Številne razprave na različnih področjih potekajo tako, da drugemu zares ne prisluhnemo, da želimo za vsako ceno uveljaviti svoj prav.«

Papež Frančišek vidi v dialogu najodličnejšo pot za vzpostavitev vesoljnega bratstva med vsemi ljudmi. Zanj dialog ne pomeni zgolj izmenjave različnih stališč in mnenj, prav tako tudi ne samo pogovora med dvema osebama, ampak dialog zanj vključuje srečanje, poslušanje sogovornika in sposobnost vživljanja v njegov način razmišljanja in čutenja. Številne razprave na različnih področjih (od družine in delovnih skupnosti do medijev in politike) potekajo tako, da drugemu zares ne prisluhnemo, da želimo za vsako ceno uveljaviti svoj prav. Namesto da bi prisluhnili drugemu in skušali v dobronamernem duhu razumeti, kaj nam želi povedati, med njegovim govorjenjem zgolj načrtujemo, kako bomo še bolj prepričljivo podali svoje stališče. Frančišek tak način

komunikacije imenuje »vzporedni monologi«. »To so monologi, ki tečejo vzporedno, ki morda zaradi svojih visokih, agresivnih tonov vzbujajo pozornost.« (FT 200) Zaradi takšnih monologov živimo drug ob drugem, ne da bi se resnično srečali in zaživel skupaj.

V boju za prevlado nad drugimi se velikokrat uporabljajo vsa razpoložljiva sredstva za uveljavitev lastnih koristi in lastnega mišljenja. Papež še posebej opozarja na vlogo medijev in politike, ki bi morali snovati prostor za pristen dialog, preko katerega bi ljudje različnih prepričanj in stališč lahko prispevali k skupnemu dobremu. Žal se prepogosto dogaja, da prihaja do nizkotne diskreditacije nasprotnikov, ki onemogoča odprt in spoštljiv pogovor. Nevarnost je, da bodo negativni vzorci iz političnih in medijskih razprav vplivali tudi na kulturo naših vsakdanjih odnosov. Papež si želi, da bi se znotraj sodobne družbe pojavili »junaki dialoga«, to so ljudje, ki bi si zavestno prizadevali za spoštovanje drugega, za medsebojno sprejemanje in za vzajemno iskanje resnice.

Včasih obstaja bojazen, da bi preveč odprt dialog z drugimi ogrozil našo lastno identiteto. Obstaja strah, da bomo izgubili svojo samobitnost, če se bomo preveč odprli za odnos z ljudmi drugačnih prepričanj, drugačnega porekla, drugačne kulture. Znotraj globalne družbe opažamo težnje po poudarjanju nacionalnih interesov, po zapiranju pred vdorom tujih vplivov. Do določene mere so takšni odzivi povsem razumljivi. Proces globalizacije je trčil ob

najbolj temeljna občutja človeka, kot so občutek pripadnosti, občutek varnosti, zavest izvora in pomen priznanja. Povsem naravno je, da človek želi biti priznan v tem, kar je. Zato je zavest o lastni identiteti predpogoj za pristni dialog. Kot pravi ameriški politolog Francis Fukuyama, je v vsakem človeku temeljna želja po priznanju in se v vsakem izmed nas pojavi *ponos*, če doživimo poziti ven odziv. Če pa je odziv negativen, se v nas pojavi *jeza* (če mislimo, da smo podcenjeni) ali pa *sram* (če mislimo, da nismo izpolnili pričakovanj drugih). To velja za osebno raven, pa tudi za lokalno in nacionalno raven. V tem duhu tudi papež Frančišek poudarja pomen kulturnih identitet različnih ljudstev, ki predstavljajo bogastvo znotraj ene človeške družine. Frančišek zavrača lažno odprtost do vsega človeštva in svari pred izkoreninjenjem posameznikov iz njihovih kulturnih okolij. »Potrebno je poganjati korenine globlje v rodovitno zemljo in zgodovino svojega kraja, ki je Božji dar. Človek dela v malem, s tem, kar je v njegovi bližini, vendar z razširjenim pogledom. To ni niti globalnost, ki uničuje, niti partikularnost, ki je nedovodna.« (FT 145)

»Če se živo bitje zapre pred izmenjavo z zunanjim okoljem, umre, preneha obstajati.«

Zavest o lastnih koreninah daje človeku moč za nadaljnjo rast in za dialog z drugimi, v katerem pa vsakdo spozna tudi svoje lastne omejitve. Identiteta ni nekaj statičnega, ampak je nekaj, kar se gradi preko izmenjave z zunanjim svetom v času in prostoru. Že čisto biološko gledano je vsako živo bitje podvrženo izmenjavi snovi z zunanjim okoljem. Vsako živo bitje ohranja svojo identiteto, če sprejema snov od zunaj in jo vgrajuje v svoj organizem. Če se živo bitje zapre pred izmenjavo z zunanjim okoljem,

umre, preneha obstajati. Papež Frančišek je že v dokumentu po sinodi o Amazoniji zapisal: »Istovetnost in dialog nista sovražnika. Kulturna istovetnost sama je zakoreninjena in se bogati v dialogu z drugačnimi in pristno ohranjanje ni v osamitvi, ki osiromaši.«

Dialog torej predpostavlja ukoreninjenost v lastno identiteto, ki pa se odpira v poslušanje drugega z namenom iskanja resnice. Pot dialoga je smiselna, samo če se nanjo podamo s skupno željo, da bi se približali resnici. V takšni drži bodo razlike med nami spodbuda za ustvarjalno iskanje skupnih rešitev v luči boljše prihodnosti za vse.

»Da bi družba imela prihodnost, je potrebno zrelo in občuteno spoštovanje resnice o človeškem dostojanstvu, ki se ji podredimo.« (FT 207) Ta stavek jasno razodeva Frančiškovo prepričanje, da je dialog možen samo ob priznavanju temeljnih občečloveških vrednot, kot so spoštovanje življenja, svoboda vesti, resnica. Priznanje zavezujočih moralnih vrednot kot temeljev dialoga preprečuje, da bi lahko kdo zaradi svoje moči ali svojih retoričnih spretnosti vsilil »svojo« resnico. Dejansko smo na poti postopnega odkrivanja resnice. Nihče ne poseduje dokončne resnice, ampak jo lahko na najboljši možni način odstiramo prav v iskrenem in pristnem dialogu. Cilj takšnega pristopa je, da bi se okrepila kultura srečanja, ki bi segla onkraj spretnosti razpravljanja in bi vodila v resnično zbližanje različnih ljudi.

Za simbol take skupnosti Frančišek uporabi lik poliedra oz. mnogoploščka. »Mnogoplošček je podoba družbe, v kateri razločki sobivajo tako, da se povezujejo, bogatijo in vzajemno prežarjajo, čeprav to prinaša s seboj razprave in nezaupanje. Od vseh se namreč lahko kaj naučimo, nihče ni brez haska, nihče odveč.« (FT 215) Naj nas te papeževe besede opogumijo, da bomo okrepili dialoško držo v našem osebnem in tudi družbenem življenju.

PRIČEVALKA POLPRETEKLE ZGODOVINE MED NAMI

Dragica Motik

Pričevalci naše polpretekle zgodovine živijo med nami, pogosto spregledani, ne dovolj slišani in tudi ne upoštevani, so pa pomembne priče pri iskanju resnice, ki vse osvobaja. Tudi zgodba, ki smo jo zabeležili, bi se morda izgubila, če ne bi bil čas, v katerem trenutno živimo, naklonjen poglobljanju vase in v soljudi okoli sebe. Na to nas je posredno prisilil koronačas. V mnogočem smo omejeni, obenem pa se nam odpirajo številne druge priložnosti. Naenkrat imamo več časa za razmišljanje o sebi in soljudeh, za stike s prijatelji in znanci, seveda na daljavo. Pogovarjamo se lahko in razmišljamo o stvareh, ki so bile pred tem časom nekoliko zapostavljene. Mesec december je čas številnih verskih in tudi državnih praznikov, ponujajo se iztočnice za razmišljanje tudi o tem, kdo smo, zakaj smo to, kar smo, kaj vse je oblikovalo našo notranjo podobo – tudi našo osebnostno in narodno identiteto.

S poglobitvijo vase se ustavljajo misli tudi na starših, prastarših, vzgojiteljih in usmerjevalcih naše izobraževalne poti. Vsaj tako je bilo pri meni. Te misli so me spodbudile, da sem se spustila v globlji pogovor s prijateljico Marjano Korošec, Slovenko, ki se je rodila slovenskim staršem v daljni Argentini, danes pa živi v Sloveniji in je ena izmed nas. V najinih pogovorih je omenjala imena ljudi, pomembnih Slovencev, ki so njej in njenim vrstnikom v Buenos Airesu posredovali vedenje o Sloveniji in jih navduševali za slovenstvo. Poimenovala jih je stebre svojega vzgojno-izobraževalnega procesa v slovenski skupnosti v Argentini. Pripoved

o njenem življenju v običajni slovenski izseljenski družini in v slovenski skupnosti v Argentini me je zelo pritegnila.

Marjana Korošec je bila najprej sama deležna vzgojno-izobraževalnega dela slovenskih učiteljev in učiteljic v slovenski skupnosti. Kmalu, že z osemnajstimi leti, pa je tudi sama postala aktivna prenašalka slovenskega jezika in kulture na mlajše. Dobrih deset let je poučevala otroke razredne stopnje. Tudi sama je pela pri Mladinskem zboru, bila je tudi predsednica Slovenske dekliške organizacije, v odraslih letih pa predsednica Slovenskega doma v njenem domačem okolju, v Carapachayu.

Predlagala sem ji, da bi to pričevanje razkrila širši javnosti. Morda bo njeno pričevanje prišlo tudi do slovenskih učiteljev zgodovine in njihovih učencev. Strinjala se je. Pričevanje razstira ne le njeno življenje, ampak nas odnese v širše slovensko okolje, pa tudi naprej.

Marjana se je rodila v Argentini, se tam šolala in zaključila univerzitetni študij ter je po osamosvojitvi Slovenije prišla v staro domovino. Njeno pričevanje sem strnila v zgodbo.

Moja zgodba

Slovenka sem, rojena v Velikem Buenos Airesu, velikem mestu, ki je 11.570 km zahodno od mojega sedanjega bivališča v Sloveniji. Sem ena izmed petih otrok v naši družini. Naj takoj povem, da so v moji generaciji bile skoraj vse družine v slovenski skupnosti z veliko otroki in mi nismo bili nobena izjema.

Profesorica geografije in zgodovine Dragica Motik je za prejšnjo številko Mladike prispevala poročilo o konferenci Društva katoliških pedagogov Slovenije Vzgoja za ljubezen do domovine in države. Spoznala je našo revijo in nam poslala ta odmev na članke v Fokusu o Slovencih v Argentini, ki ga z veseljem objavljamo.

Življenje mojih staršev je v mladostnih letih bilo pred velikim izzivom

Oče prihaja od Svete Trojice na Blokah. Kot mladostnik je bil pri domobrancih, to ga je zelo zaznamovalo. Po zmagi komunistične revolucije v Sloveniji je leta 1945 bil v veliki nevarnosti, da bi ga komunisti ubili, ker je nasprotoval njihovi ideologiji. S svojimi sovaščani, z brati in mnogimi civilnimi prebivalci se je po končani 2. svetovni vojni umaknil na Koroško, v Vetrinj. Tam je z drugimi soborci pričakoval pomoč in zavetje pri Angležih, mislil je, da ga bodo zaščitili pred komunisti, ki so jih hoteli pobiti. Žal, pomoči niso dobili, nasprotno, Angleži so jih vračali v Slovenijo oz. Jugoslavijo in jih izročali na milost in nemilost Titovim komunistom. Ko so njegove soborce in sovaščane vkrcavali na vlak za Jugoslavijo, se je mojemu očetu na čudežen način uspelo rešiti. Ko je zagledal partizane na postaji, je odkorakal proti njivi, na kateri je rasla rž. Pritajil se je in tam ostal, vse dokler ni vlak, poln domobrancev, odpeljal s postaje. Potem se je vrnil v Pliberk in od tam odšel v Italijo, kjer je bil skupaj z ostalimi begunci iz Slovenije nastanjen v raznih begunskih taboriščih. Iz italijanskega taborišča je z ladjo leta 1948 odšel v Argentino, v Buenos Aires.

*Spodaj:
Marjana Korošec*

Mama pa je bila doma iz Dolnjega Logatca, kot dekle je bila tudi aktivna članica Katoliške akcije,¹ in to je bil v komunistični Jugoslaviji zadosten razlog, da so jo dali na seznam »nevarnih« oseb. Ko so komunisti prišli v Logatec, je nevarnost bila še večja. Krajanje so jo opozorili in ji pomagali, da je zapustila dom in zbežala v Italijo. Tudi ona je bila nastanjena v begunskih taboriščih, dokler ni januarja 1949 došla dovoljenje in pomoč Mednarodnega Rdečega križa in vizo za odhod in naselitev v Argentini. Oče in mama sta se poznala že iz Slovenije, toda ob prihodu v Argentino sta se bolj zbližala, oba sta bila še samska. V decembru 1949 sta se tudi poročila.

Rodila sem se jima februarja leta 1953. Naša družina se je povečala leta 1955, ko so se nam v Buenos Airesu pridružili še očetovi starši, ki so takrat lahko zapustili komunistično Jugoslavijo in se izselili.

Starša sta pogosto govorila o Sloveniji

Iz časa, ko sem bila majhna deklica, se spominjam, da se je pri nas doma veliko govorilo o Sloveniji. Pripovedovali so nam, kako je bilo hudo med vojno, kako so skoraj vsak večer prihajali partizani oz. komunisti, kako so jim pobirali vse, kar so našli v hiši in v hlevu. Nekega dne so pobrali dobesedno vse, ostalo jim ni nič. Tako je moja stara mama po očetovi strani pripovedovala, da so ji pobrali vsa oblačila, morala je oditi k svoji sestri v drugo vas (Mramorovo pri Pajkovem) v sami spalni srajci.

Iz časa, ko sem bila že malo večja, pa se spominjam pripovedi o tem, kako je potekalo življenje v Sloveniji. Povedali so, da so doma imeli mlin in žago. Spomnim se pripovedi stare mame, koliko kruha je spekla in kako ga je delila

¹ Katoliška akcija, krajše KA, je organizacija za sodelovanje laikov v apostolskem delu Cerkev. Ustanovil jo je 1922 papež Pij XI. Njen namen je vzbujati pravo katoliško duhovnost in uveljavljati katoliška socialna načela.

otrokom, ko so ti šli domov iz šole mimo njihovega doma. Vsakemu otroku je pogosto dala lep kos kruha. O tem so mi pozneje ob mojem prvem obisku v Sloveniji leta 1974 pričevali zdaj odrasli ljudje. Vsak vaščan je hitel povedati, kako je Koroščeva mama delila kruh, kako so nekateri otroci prav zaradi kruha ubirali pot iz šole mimo Koroščevega »malna«. Včasih so naredili velik ovinek, samo da bi dobili kos kruha.

Vedno ko smo sedeli za mizo, se je govorilo samo o Sloveniji. Dostikrat smo imeli obiske sovaščanov. Takrat se ni govorilo o ničemer drugem kot le o Sloveniji in življenju v tistih lepih in manj lepih časih. To so bili trenutki, ko je pogovor tekkel v lepem bloškem narečju.

Kot majhni otroci se še nismo spraševali, zakaj smo v Buenos Airesu, in ne v Sloveniji

V otroštvu nismo veliko spraševali o Sloveniji in o tem, zakaj smo tako daleč od domovine, o kateri so nam starši pripovedovali s tako ljubeznijo. V tem obdobju otroštva sem najprej izvedela, da so moji starši in mnogi drugi Slovenci iz naše skupnosti v Argentini morali bežati, ker so jih zlobni ljudje, ki so nasprotovali njihovi veri, hoteli pobiti. Tudi sama sem verna oseba in zato sem se vprašala, zakaj, zakaj. Zanimalo me je tudi, zakaj moramo živeti tako daleč, ko je naša domovina po pripovedih in vsem, kar sem o njej izvedela iz knjig, tako lepa. Še posebno takrat, ko sem Slovenijo prvič obiskala, se mi je to vprašanje še globlje urezalo v zavest.

Ne spomnim se, da bi sama starše posebno spraševala o vsem, kar so doživeli pred prihodom v Argentino, saj je naše življenje v Buenos Airesu teklo po aktualnih tirnicah. Naš novi dom v Velikem mestu je 14.000 km oddaljen od stare domovine. Pri nas doma je vse potekalo **po slovensko** in povezano s Slovenijo. Tudi kadar se je govorilo o umetnosti, literaturi, je to bilo povezano s Slovenijo. Tudi pelo se je zelo veliko, a samo po slovensko. Španskega sveta sem se začela zavedati šele takrat, ko sem začela hoditi v argentinsko šolo.

Težko bi iz današnje distance povedala, o čem je največkrat tekla beseda

Lahko povem le, da so starši in drugi Slovenci v našem okolju veliko govorili o vsem, kar je ponazarjalo slovensko življenje, vero, kulturo, delo na polju, v mlinu, gozdu, na žagi, tudi o vojnem času. Točno sem vedela, katera dela potekajo v Sloveniji v določenem letnem času, kakšna hrana se je in

podobno. Spoznavala sem jedi, ki niso značilne za Argentine. Živeli smo po običajih, ki so bili za naše sosede tuji. Spomnim se, da sem nekje pri šestih letih vprašala starše, zakaj Miklavž ne prihaja in ne prinaša darov sosedovim otrokom in zakaj ga oni ne poznajo. Njim so darila nosili Sveti trije kralji. Kako je Miklavž to vedel, da mi nismo Argentinci, ali pa da oni niso Slovenci? Tako smo jaz in moji bratje in sestre rasli v paralelnih svetovih, ki so se z našo starostjo začeli prepletati in širiti v obe smeri.

Vsi, cela naša družina, smo bili zelo povezani s slovensko skupnostjo in se pogosto srečevali in družili v Slovenskem domu, kjer smo prav tako govorili samo slovensko.

Zame je bilo zelo zagonetno in spraševala sem se, zakaj moramo mi govoriti slovensko in ob sobotah hoditi v slovensko šolo, medtem ko so se argentinski otroci mirno igrali. Vedno sem od staršev dobila kratek odgovor: »Mi moramo ohranjati naše vrednote, tiste, ki so jih naši starši prinesli s seboj. To je naš veliki zaklad, ki ne sme biti pozabljen. Ko bo Slovenija zopet svobodna, bomo mi te vrednote lahko ponesli nazaj v Slovenijo.«

Na vrhu vrednot naše družine in skupnosti je bila vera

Naše življenjsko vodilo je bilo: »**Mati, domovina, Bog.**« Temu bi še dodala domovinski ponos. Ponos, da si Slovenec, z vsemi značilnostmi, ki ga opredeljujejo: delavnost, poštenje in odgovornost. To bi lahko enostavno ponazorila s kratko zgodbi. Ko sem se kot mladostnica predstavila delodajalcu za delovno mesto v velikem podjetju, me je direktor vprašal, od kod izvira moj priimek. Ko sem povedala, da sta moja starša Slovenca, me ni nič več spraševal. Sprejeli so me v službo.

Hočem povedati, da smo kot Slovenci v argentinskem okolju imeli veljavo in bili zelo cenjeni. To velja tudi danes. Mnogo naših rojakov je prepoznanih v Argentini na državnem nivoju, tu mislim na gospodarstvenike, znanstvenike, pisatelje, operne pevce, umetnike. Samo za primer naj navedem podjetnika Hermana Zupana, ki je v Argentini ustanovil osem podjetij za različne embalaže. Potem so tukaj še bratje Oblak, ki so ustanovili tovarno gradbenega pohištva (okna in vrata), nato še družina Bajda iz Mendoze, ki ima podjetje za izdelavo sodov za vino. Omenim naj še umetnike oz. glasbene in operne poustvarjalce: Marko, Bernarda in Veronika Fink, Juan Vasle in drugi.

Prišel je čas za obvezno argentinsko šolo in prostovoljno slovensko sobotno šolo v slovenski skupnosti

V spominu se mi je ohranilo tale zanimivo doživetje. Ko sem prvič prišla v argentinsko šolo, nisem znala skoraj nič španskega jezika. Zato je učiteljica v šolo povabila moje starše. Prišel je oče, ker je on znal malo več španščine kot mama. Učiteljica mu je v pogovoru naročila, naj doma z nami otroki govori več špansko, da bomo postali ponosni Argentinci. Moj oče jo je pogledal in odgovoril, da nas bo on naučil ljubezni do svoje domovine, torej do Slovenije, do Argentine in španskega jezika pa jih bodo naučili argentinski učitelji. Tako je tudi bilo in mislim, da je to zelo dober vzgojni in izobraževalni postopek.

Slovenski vrtec sem začela obiskovati s štirimi leti in potem naprej šolo, in sicer vsa leta, enako kot obvezno argentinsko šolo. Spominjam se nekatere težave, ki sem imela pri izgovarjavi črke »k«, tako da sem pri preverjanju prisotnosti pri pouku slovenski učiteljici namesto »tukaj« odgovarjala »tutaj«. Pri poimenovanju prvega zakramenta – »sveti krst« – sem rekla »sveti trst« in v razredu se je zaslišal smeh. Tudi krava je bila »trava« in je jedla travo. No, in ko sem se naučila izgovarjati črko »k«, je bilo pri prisotnosti »kukaj« in »krava je jedla kravo«.

Spominjam se nastopov oz. ritmičnih vaj v slovenskih barvah. Dve leti sem hodila v slovensko šolo, ki je bila precej stran od našega doma, stanovala sem v Carapachayu, v šolo pa sem hodila v Florido. Tu smo imeli verouk, učil nas je dr. Alojz Starc. Kmalu so naši starši in drugi Slovenci zgradili nov slovenski dom tudi v našem kraju Carapachayu. V tej šoli se spominjam zlasti gospoda Saše Pirca in gospoda Eda Škulja, ki sta bila zame odlična učitelja. Onadva sta to delo opravljala že v Sloveniji pred vojno in med njo.

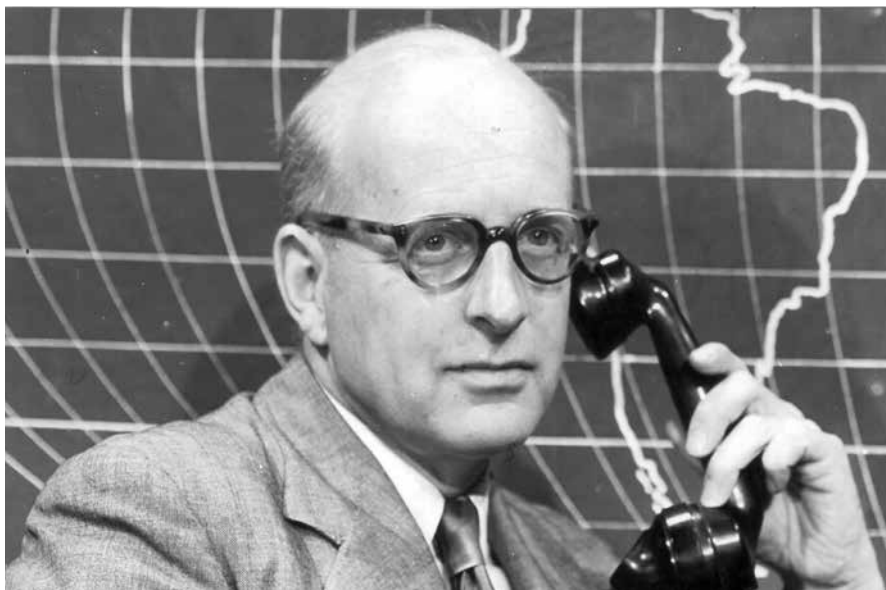
Najbolj mi je ostal v spominu gospod Sašo Pirc. On ni bil le učitelj v sobotni šoli, ampak tudi naš prijatelj, pripravljal

je tudi čajanke za otroke in mladino, vodil pevski zbor, tudi plesati nas je učil. Bil je nekako kot naš drugi oče. Spominjam se še gospoda Marjana Trtnika, ki je vodil slovenske skavte in skavtinje, po njegovi smrti pa tega ni več bilo. Zelo zanimive so bile učne ure gospoda Eda Škulja, ki je znal zelo živo podajati snov zemljepisa in zgodovine. Skratka, veliko lepih in zgleda vrednih osebnosti je v meni pustilo globoke sledi. Omenila sem imena ljudi, ki so res veliko pomenili v slovenski skupnosti, **bili stebri v procesu mojega odraščanja, bili so mi zgled.**

Vsako tretjo nedeljo v mesecu smo imeli v Slovenski hiši na Ramon Falconu, to je glavni center skupnosti, mladinsko sveto mašo. Po njej smo vedno imeli še kakšno zanimivo in koristno predavanje. Zelo mi je ostalo v spominu neko predavanje dr. Marka Kremžarja, ki nam je govoril o življenjskih vrednotah. Poudaril je, da za boljšo družbo ni pomembno število oseb, temveč je pomembna poštenost načelnih oseb, ki bodo prekvasile družbo. To je tako kot pri moki, potreben je samo ščepec soli in malo kvasa, da pripravimo dober kruh. Tudi v družbi je potrebna vsaj peščica dobrih, pokončnih oseb, ki lahko spremenijo družbo na bolje. Poudaril je, da moramo vse vrednote, ki so jih naši starši prinesli iz Slovenije, ohraniti in krepiti, in ko bo enkrat padel komunizem v Sloveniji, bomo mi te vrednote prinesli nazaj.

Obisk prvega, a takrat že bivšega predsednika vlade samostojne Slovenije Lojzeta Peterleta julija 1992 v Slovenskem domu v Carapachayu. Od leve proti desni so: takratni podpredsednik in takratna predsednica Slovenskega doma Carapachay Franci Žnidar in Marjana Korošec, Lojze Peterle in prof. Andrej Capuder.

Slovenska sobotna osnovna šola v Carapachayu z učiteljicami Ani Klemen in Marjano Korošec

Stebri moje vzgojne poti in posredovanega slovenstva

Vsi ti ljudje so mi pomagali oblikovati moja življenjska načela. Občudovala sem njihovo znanje in način, kako so pristopali do nas mladih. Eden prvih stebrov je bil gospod Sašo Pirc,² ki je sooblikoval moja otroška in zgodnjemladostniška leta, pa ne le na izobraževalnem, temveč tudi na socialnem in kulturnem področju. Drugi steber je bil dr. Milan Komar.³ On je imel vsako prvo soboto, štiri leta, predavanja za mlade. Njegovih predavanj se je udeleževalo veliko število mladih, pa ne le iz našega okolja, iz carapachayskega doma, temveč tudi iz drugih slovenskih domov iz Velikega Buenos Airesa. Pri njem smo na zelo zanimiv način spoznavali filozofijo in sociologijo z verskega vidika.

V slovenski skupnosti v Argentini smo imeli srečo, da so med nami živeli in aktivno delovali številni izobraženci, ki so svoje znanje in delo nesebično delili in

ga prenašali na nas otroke in mladino. Svoje talente/darove niso hranili samo zase, tudi prodajali jih niso, oni so nam to svoje znanje podarjali, delili so ga vsem. Delali so z nami, nas navduševali, in to smo čutili. Zato smo vse to tudi jemali kot vrednote. Bili so pravi dar za našo skupnost. Vedno so nas učili, naj ne hrepenimo le po materialnih dobrinah, prednost naj dajemo narodnim in duhovnim vrednotam, tistim, ki nas bodo ohranile kot osebe in člane narodne skupnosti, »da smo, da obstanemo«. Oni tega niso govorili kot prazne fraze, oni so tako živeli in delovali. To se je

čutilo. Ljudje, ki sem jih imenovala, so pustili globoke sledi v slovenski skupnosti v Argentini, nekateri pa tudi širše med Slovenci po svetu. V Sloveniji pa se o njih ve malo ali nič. Škoda.

Tudi številne družine so delovale tako, v njih se je slavilo življenje, mnoge družine so imele veliko otrok in naša ni bila nobena izjema.

Iz otroških in mladostniških let nosim lepe izkušnje iz stikov z ljudmi, ki so meni in moji generaciji dajali zgled in znanja ter vzgojne usmeritve na osnovnošolski in srednješolski stopnji v slovenski sobotni šoli.

V Buenos Airesu sem zaključila svoje izobraževanje. Študirala sem ekonomijo, diplomirala pa iz komunikologije. Dobila sem dobro službo v svetovno znanim podjetju, kjer se mi je obetala lepa kariera, pa sem se kljub vsemu odločila zapustiti Argentino in se preseliti v Slovenijo. Pri meni je nad materialnimi dobrinami res pretehtala privzgojena ljubezen do domovine Slovenije. Želela sem sodelovati pri razvoju in gradnji domovine in biti v nekem smislu subjekt pri tem razvoju.

Če zdaj pogledam nazaj, lahko rečem staršem in vsem vzgojiteljem – hvala. Hvala jim za ves njihov trud, vso požrtvovalnost in zgled. Bili so pošteni, delavni in nesebični ljudje. Bog naj jim bogato povrne z večnim življenjem!

² Sašo Pirc je poučeval v sobotni šoli slovenski jezik in druge predmete v slovenščini v Buenos Airesu.

³ Dr. Milan Komar je priznan krščanski filozof. Svet za katoliško vzgojo (CONSUDEC) je Komarja odlikoval z redom Del Divino Maestro. Leta 1992 pa je prejel odlikovanje od papeža Janeza Pavla II., ki ga je imenoval za viteza komendatorja reda sv. Gregorija Velikega.

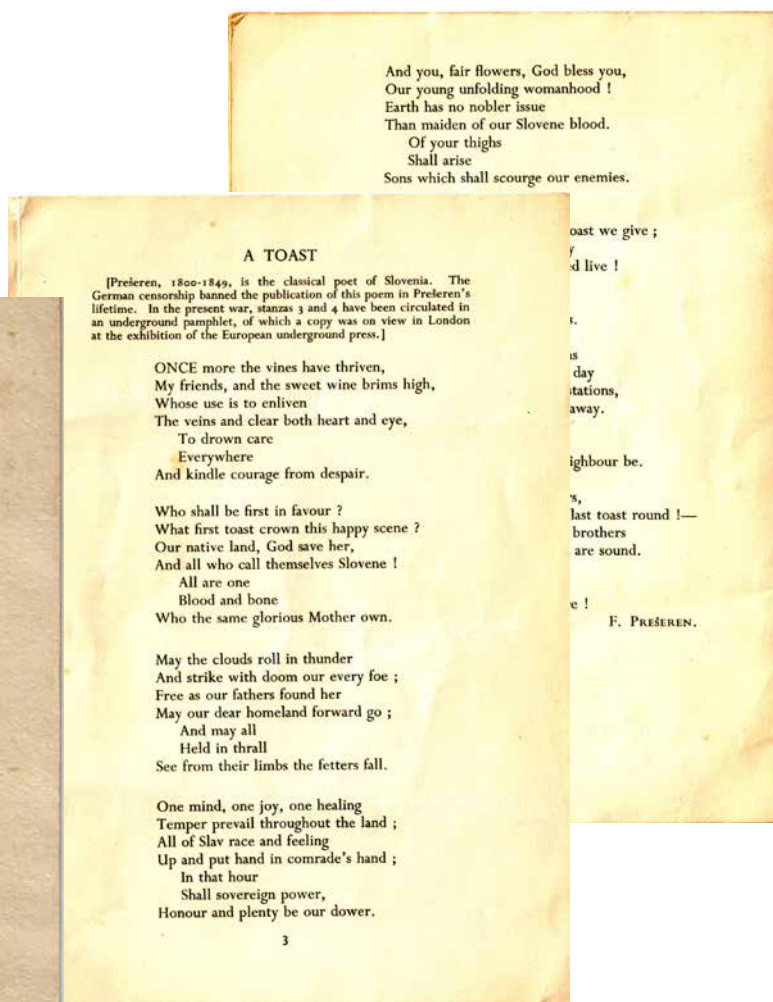
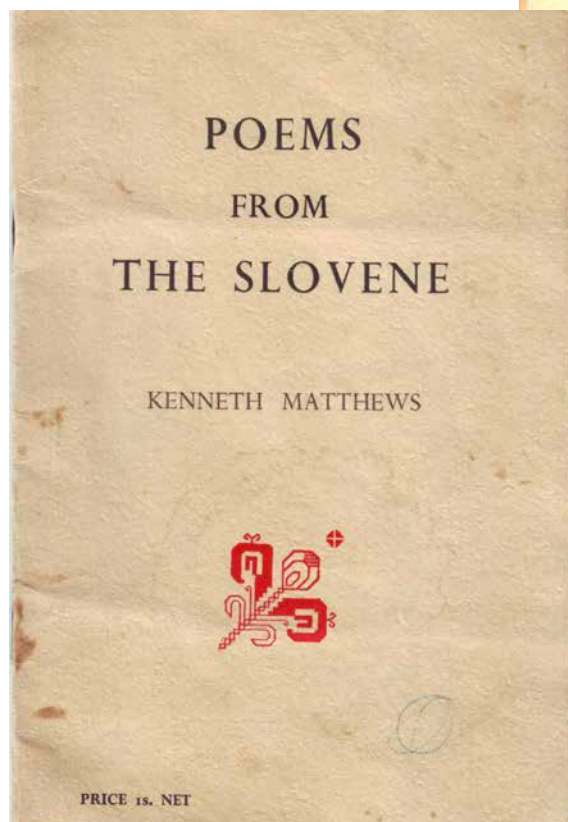
LIDIJA ZWITTER MATTHEWS – londonska dopisnica ameriške Prosvete med 2. svetovno vojno (II. del)

Anja Dular

Kenneth Matthews je med vojno delal na BBC-ju. Bil je nemiren raziskovalni duh in zavzet filolog. V stari grščini je občudoval posebnost – uporabljala je dvojino – dual. Ugotovil je, da je v Evropi še en jezik, kjer ta posebnost živi – slovenščina. Tako se je spoznal z Lidijo, ki je med vojno prav tako sodelovala v oddajah BBC-ja, in se z njo zblížal. Naučila ga je slovenščine, in to tako dobro, da je spomladi leta 1942 v reviji *Spectator* objavil prevode več slovenskih pesmi. Ob koncu leta 1942 je za Fond škotskih žena (The Scottish Women's Fund) ob slovesnosti, ki so jo priredile v

Edinburghu, pripravil knjižico s prevodi petih slovenskih pesmi – *Poems from the Slovene*, med njimi je bila tudi Prešernova *Zdravljica* (A Toast).

Slovenščina je ostala med zakoncema Matthews prisotna vse življenje, čeprav sta med seboj govorila angleško.

Naslovnica knjižice s prevodi slovenskih pesmi, ki jo je izdal Kenneth Matthews leta 1942. V njej je prvi prevod Prešernove *Zdravljice* v angleščino.

V »kritičnih« situacijah, ko ni bilo zaželeno, da bi ju razumela okolica, pa sta spregovorila slovensko. To sta nehote počela, tudi ko sta bila na obisku v Sloveniji, in ob neki priliki s stavkom »Pazi, da te ne bo ogoljufala!« v zadrego spravila sebe, nič hudega slutečo prodajalko in prisotne slovenske sorodnike.

Iz pisem, ki jih je Lidija pošiljala *Prosveti*, časniku ameriških Slovencev, lahko razberemo, kako se je vključila v londonsko vojno vzdušje, sodelovala je v raznih organizacijah in odborih, pomagala pri organizaciji nacionalnih razstav, soustvarjala slovenske in druge oddaje BBC-ja itd. Leta 1944 so jo poslali z angleško misijo v Bari v Italijo, od koder se je v Anglijo vrnila šele po koncu vojne. V začetku leta 1947 so jo poslali v Atene, leta 1948 je bila zopet v Angliji. Nato je sodelovala tudi v angleški misiji na Koroškem,¹ leto in pol je bila v Celovcu (1949–1950).

Po vojni – leta 1946 – sta s Kennethom Matthewsom kupila staro župnišče v mestecu Halesworth v vzhodni Angliji in ga preuredila v čudovito družinsko hišo. Lidija poslej ni več pisala, ni se ukvarjala ne s pravom ne s političnim življenjem. Živel je kot večina dam z angleškega podeželja. Ko je prišla zadnjič v domače kraje – leta 1976 – je

Kenneth Matthews
ok. leta 1956

¹ V publikaciji *Znova: Koroški Slovenci pod britansko zasedbeno oblastjo po letu 1945*, Celovec: Drava, 2008, ni omenjena kot članica misije.

prinesla tudi zvezek s *Pismi iz Londona* in jeseni tega leta je poslala tudi *Uvod* za predvideno izdajo. Umrla je avgusta 1977 in smo jo na njeno željo pokopali v Beli Cerkvi ob starših v dolenski zemlji.

Lidija je od leta 1934 pisala za slovenske časopise. Tako je v *Slovenecu* objavila članka, ki so ju v uredništvu naslovili *Slovenka popisuje London, Windsor in Eton* in *Slovenka v Shakespearjevih krajih*.² Njenega imena pod člankoma ne najdemo, kajti ni želela odkriti svoje identitete, v pismu materi se je zelo razburila nad naslovom, ki ga je dalo uredništvo prvemu zapisu.³ 28. julija 1935 je *Slovenec* prinesel njen članek *Pismo iz Londona*, v katerem opisuje poletje v Angliji, a obenem tudi že opozarja na politično dogajanje, ki je razburjalo javnost.⁴ Še v začetku vojne – 1939 in 1940 – je poslala nekaj prispevkov v *Slovenca*, vendar jih ni mogoče identificirati, saj niso podpisani in tudi sicer je zapisala v nekem pismu domačim, da so jih zelo spremenili.

Leta 1939 pa je Lidija Zwitter začela pisati za ameriško *Prosveto*. *Prosveta – Glasilo Slovenske narodne podporne jednote* je začela izhajati leta 1908. Sprva je bila mesečnik, nato tednik in od leta 1916 dnevnik. Izhajala je v slovenskem jeziku, šele kasneje so bile določenim izdajam dodane tudi angleške priloge. V času druge svetovne vojne so objavljali članke o narodnoosvobodilnem gibanju v Sloveniji in pozive za zbiranje pomoči za obnovo stare domovine.⁵ Prav v ta sklop sodijo tudi *Pisma iz Londona*, ki jih je pisala Lidija. Pod prispevki se je podpisovala kot Dolenjka in dejansko v nekaterih poveže svoje misli z nekdanjimi kraji, največkrat z Dolenjsko. Kakor je zapisala v *Uvodu*, so bila *Pisma iz Londona* vedno njeno osebno razmišljanje, na to kaže tudi

² *Slovenec* 62/1934, št. 89 (19. 4.), 3–4 in *Slovenec* 62/1934, št. 115 (23. 5.), 3.

³ Pismo z dne 23. 4. 1934.

⁴ *Slovenec* 63/1935, št. 171 (28. 7.), 12.

⁵ Jože Prešeren: *Prosveta, Enciklopedija Slovenije* 9, 1995, 383–4.

podnaslov, ki so ga v časniku vedno dodajali – *Izvirno poročilo Prosveti*.

Kakšen je bil povod, da je Lidija začela pisati o dogodkih v Angliji za ameriški list *Prosveta*, nam najbolje pojasni kar sama. V uvodu, ki ga je napisala leta 1976 za načrtovano izdajo svojih prispevkov v knjižni obliki,⁶ je zapisala: »Vsa Velika Britanija se je ozirala preko Atlantika in upala, da bo le neka-ko naneslo, – kdo ve, kako in kdaj – da jim bo bogata Amerika prišla na pomoč. Britansko ministrstvo za informacije si je stavilo nalogo, da temeljito obvesti najširše plasti ameriškega prebivalstva o resničnem življenju in obnašanju britanskega naroda v vojnih časih. Med neslavnimi in nepoznanimi so zasledili Dolenjko, ki ji je bilo v veliko uteho to slovensko pisanje. V Ameriko se nisem ozirala le jaz, da bi našla Slovence, ki bi me poslušali.«

Tako je napisala že leta 1939 dva prispevka, leta 1940 štirideset, v obdobju nadaljnjih treh let pa je napisala več kot eno pismo na teden – 1941 (59), 1942 (67) in 1943 (66). Leta 1944 je odšla v Bari in se vrnila v London šele po vojni, ko je napisala še 11 prispevkov. Skupaj je torej objavila 247 *Pisem iz Londona*. V njih je predstavila dogajanje v medvojnem Londonu – občutke v bombardiranem mestu, pomanjkanje hrane, blaga, pa kasneje hvaležnost za ameriško pomoč v orožju in materialnih dobrinah.

Bralcem *Prosvete* je pisala tudi o vsakdanjih stvareh, občudovali so njeno spretnost pri krojenju in šivanju oblek,

Lidija Zwitter
Matthews s
hčerko Dušo,
Anglija 1943

saj jim je opisala, kako se je znašla in kljub pomanjkanju naredila kaj lepega: »‘Za ostanke tudi hočete nakaznice?’ – ‘Seveda, draga gospa, kakor za drugo blago.’ To je bil udarec zame. Ker v velikih londonskih trgovinah so bili odrezki blaga moje veselje: vse dolžine, vse širine, vse barve, vse vrste. In vse poceni. V različnih trgovinah sem vedela, kje so ostanki in kar nekajkrat sem se ustavila pri njih. Največkrat brez namena, da kaj kupim, po navadi le z nekaj

šilingi pri sebi. Pa sem odkrila kos blaga: tako prijetno se je čutilo v rokah, mehko in vendar močno. Barva je kakor nalašč za z mojim plaščem. Še celo stari plašč mi bi zalegel še za eno leto, če bi imela takole krilo ali celo obleko zraven. Da vidim, koliko imam denarja. Pet šilingov, ostane mi ravno še za vožnjo domov. Plačam jih in hajdi domov z malim ostankom! Dneve potem sem se zabavala. Najprej sem si belila glavo, kako naj obrnem mali konec blaga, da napravim kar največ iz njega. Potem sem si urezala, sešila. Le nikar ne mislite, da na koncu ni bilo nič iz vse zabave. Vedno se mi je posrečilo, da sem napravila obleko ali krilo ali jopico, ki mi je zalegla, kot bi plačala desetkrat toliko za gotovo v trgovini ali dvajsetkrat toliko, da bi mi napravil krojač ali šivilja. In vse angleške znanke so me občudovala: ‘Kako so Slovenke pametne in pripravne ...’⁷

Iz prispevkov pa veje precej spominov na domače kraje. Že ob pripravi slivovih cmokov in marmelade vstane pred njo cela Dolenjska: »Joj, in sladkor-na povest je klaverna, posebno zdaj na

⁶ Zbirka člankov Lidije Matthews Zwitter *Pisma iz Londona* je pripravljena za tisk pri Slovenski matici.

⁷ Pismo iz Londona, 3. junija 1941, *Prosveta* 33/1941, št. 129 (3. 7.).

poletje, ko je bilo sadja dovolj, pa brez sladkorja je težko s sadjem v močnatih jedeh. Drugi bodo spet rekli, da je pozimi težje, ker pijejo več čaja, ali boljši je čaj brez sladkorja kakor pa kisli češpljevi cmoki. Da, bila sem tako pogumna, da sem se spravila napraviti češpljeve cmoke, dolgo sem se pripravljala, končno sem se pa le odločila, da žrtvujem tedensko jajce in skoro ves tedenski odmerek ‚pol funta‘ sladkorja. Pa mi ni bilo žal, ker je dišalo, kakor doma pred dolgimi leti, vsa Dolenjska je vstala pred menoj, Krka in kopanje v Krki, vroči september na kmetih, ko so se drevesa šibila in jerbasi polnili: češplje, češplje povsod. Zdaj imam namene za jabolčno potico, jabolka trajajo bolj dolgo, je še dosti časa, da se spet ojunam in žrtvujem spet dragoceno jajce.«⁸

Kakšen je oktober v domačih krajih? »Evo vam prvega pisma v oktobru. Včeraj je bilo 4. oktobra, ki smo ga nekaj praznovali – god mojega starega očeta, moje matere in mojega brata – na Dolenjskem. V zidanici nasproti Gorjancem, ki so žareli v vseh zlatih barvah jesenskega listja. Mošt in grozdje in pečen kostanj, nikdar ne morem pozabiti duha pečenega kostanja, ko pride oktober. Ni ga bolj toplega, bolj domačega duha, kakor ko se peče kostanj. Vsako leto so nas prišli pozdravit menihi iz Pleterja, ki so imeli vinograde poleg naših. V dolgih belih haljah so se kotalili po kamenitih strmih stezah in se mešali med berače po vinogradih. Bili so Francozi in ljudje so govorili čudno romantične zgodbe o njihovi preteklosti. Kje je zdaj ves ta svet? Kje so moji domači? Kje so dolenjske zidanice? Kje beli menihi? Kje grozdje in pečen kostanj?«⁹

Veliko je razmišljanj o domačih krajih, pa tudi posledicah vojne za ves svet. Zastavljala si je vprašanja, kako je v domačih krajih, kajti vesti so bile zelo skope, in ne nazadnje kako bo tam po vojni. Zanimivi so stiki z jugoslovanskimi prebežniki v Angliji, tako opisuje posameznike – mornarje in rešene internirance, ki jim je uspelo priti na otok, po drugi strani pa vlado, mladega kralja in njuno delovanje. Od začetnega občudovanja kralja do kritike njegovega razkošnega življenja v kasnejših letih, pa od podpiranja četništva do spoznanja pomena partizanskega gibanja.

Poleg dela za časopis je bila dejavna tudi v angleški radijski hiši BBC, sodelovala je v oddajah

za Slovence oziroma Slovenijo. Kako so nastajale, je podrobno opisala v enem izmed prispevkov aprila 1941 v Prosveti, ki ga tu le deloma objavljam: »B.B.C. hoče prirediti polurni program o Jugoslaviji za svoje domače poslušalce! Kako sem neki jaz prišla do tega, da sem pokukala ob tej priliki za kulise, kjer se prirejajo radijski programi? Malo nas je Jugoslovancev v Londonu ... Od lanskega leta sem sva bila menda samo dopisnik nekega srbskega časopisa in pa jaz v Londonu ... Prvič smo se videli opoldne pri kosilu. Ves program v tem času še ni bil nič drugega kot različne ideje po naših glavah. Drugi dan ob pol osmih zvečer mora biti oddan v svet. Pisatelj programov pozna dobro svoje angleške poslušalce, ve, kako oblikovati materijo v dramatično obliko. Ali kdo more pričakovati, da pozna vse kraje sveta, kateri so v tem času v osredju zanimanja njegove publike? Zgodovino teh krajev? Godbo, pesmi teh krajev? Kje dobiti knjige, gramofonske plošče? Potem so še višje sile nad njimi. Posebno naročilo imamo, da ne smemo zapostavljati Hrvatov. – ‚To je že spet Foreign Office: bolj so papeški kot papež.‘ ... Plošča za ploščo je prišla na vrsto. Kolo za kolom, sevdalinka za sevdalinko. Ta srbska, ona bosanska. Moj srbski znanec je razlagal vrednost in pomen pesmi. Tajnica je zapisovala seznam. Kaka hrvaška in dalmatinska pesem vmes, da je prekinila zategnjeni montoni vzhodni napev srbske pesmi. Ej, slišite. ‚Ko sem k njej prišel, mi je dala stol ...‘ ‚Da, to je naša pesem, dobra domača pesem o vasaletu.‘ Pa spet ciganska godba iz belgrajskih kavarn. ‚Ne, ne, ‚Sem slovenska deklica ...‘ ni dober primer naše pesmi, ni je niti vredno zapisati v seznam.‘ Razložiti sem jim morala, kaj je naše vasovanje. ‚Ne, mi Angleži nimamo takih sladkih navad.‘ ‚Škoda, da Slovenci ne vladajo sveta, namesto Hitlerja.‘ Tako se je vleklo pozno v noč. Do dveh po polnoči ... Mali mikrofoni tamle v ateljeju je bil zvezan z življenjem. Postal je srce, odkoder utriplje kri po milijonih malih žilic. Vsaka najmanjša vibracija tam med črnimi stenami valovi po krvi, ki se pretaka po teh žilicah. Milijoni so poslušali o naših krajih, zadaj za besedami je bila godba naših dežel. ... Vse se je končalo srečno. Čudili smo se, ‚ker tako na hitro pa res še nismo pripravili programa,‘ ‚tako nepripravljeni pa res še nismo šli pred mikrofoni,‘ ‚tako gotov še nisem bil nikoli, da ga bomo polomili.‘ Najbolj začuden je bil dirigent. Pred uprizoritvijo je bil pa on najbolj poln zaupanja in poguma.«¹⁰

⁸ Pismo iz Londona, 7. oktobra 1941, Prosveta 33/1941, št. 217 (6. 11.).

⁹ Pismo iz Londona, 5. oktobra 1942, Prosveta 34/1942, št. 229 (19. 11.).

¹⁰ Pismo iz Londona, 15. aprila 1941, Prosveta 33/1941, št. 92 (12. 5.).

Večkrat je z ekipo snemala na terenu in o tem so bili ohranjeni tudi posnetki na ploščah, tako je bila v razrušenem Coventryju in zapisala: »Ali hočete slišati, kako je bilo v Coventryju nekaj dni kasneje, ko je šel skozi pekel najhujšega vseh, blitzov? Na to ploščo sem posebno ponosna, ker sem bila zraven, ko smo postavljali mikrofona. Še več: jaz sem jih opozorila, da moramo vzeti na ploščo čudovito uro, ki je bila v strašni noči in potem bila naprej svoje ure, ko je vse okoli nje padlo in se zdobilo v prah. Bilo je teden ali 10 dni po, koven-triranjju'. Prišli smo v mesto malo pred peto popoldne ob koncu novembra. Prišli smo iz Londona, ali kaj takega še nismo videli. Coventry je bil dobesedno na tleh v prahu in pepelu. Malo ljudi po ulicah, malo prometa. Bo še kdaj raslo življenje iz tega razdejanja? Stali smo, ozirali se okoli, nismo vedeli, kaj bi. Naenkrat udari v zvoniku ura pet. Enakomerno, točno, kot bi ne bilo nič narobe. 'Eh, da nismo ujeli tega z mikrofonom! Pokazali bi svetu, da je še življenje v tej podrtiji.' Sklenjeno je bilo: čakati, da bije ura šest. Eno uro v tem nesrečnem mestu! Noben lokal ni bil odprt. Vsem mestu ni bilo mogoče dobiti čaše čaja. Vode ni bilo. Električne ni bilo. Plina ni bilo. Mraz in tema vse bolj rezka okoli duše, okoli nosu in nog. Mesec je začel vstajati zadaj za katedralo. Ubožica nesrečna, kot jajčna lupina votla, prozorna, razbita in bela in nežna, da bi se jo človek bal dotakniti. Mikrofona je stal na straži cele četrt ure. Posnel je korake samotnega stražnika, ki je sumljivo pogledoval po aparatu. Posnel mimoidoči avtobus, da jim pokažemo, da je še promet v Coventryju. V zvoniku udari ura šest! – Prav posebno skrbno zavijem to ploščo, da se ne razbije, ker v Ljubljani

Lidija Zwitter Matthews v Atenah leta 1947

jo mora slišati moja mati, drugi moji prijatelji ...»¹¹

Velja pa omeniti tudi sodelovanje Lidije Zwitter pri časopisu *Koroška kronika* (1945–1950), ki ga je izdajala v Celovcu Britanska obveščevalna služba. Britanci so na Koroškem začeli maja 1945 izdajati nemški časopis *Kärntner Nachrichten*, a je izhajal le do decembra. Drugače pa je bilo s *Koroško kroniko*, ki je predstavljala antipod slovenskega levo (komunistično) usmerjenega *Slovenskega vestnika*.¹² Prva številka je izšla 20. julija 1945. Vsak petek je prinašala vesti s kulturnega področja, poročila o narodopisnih običajih Korošcev, literarne tekste – npr. Cankarja, Gregorčiča, Prešerna, opise raznih ver-

skih dogodkov, angleških mest, redna rubrika je bila *Ten minutes English*. Članke so bili večinoma nepodpisani, nekaj pa so jih napisali Angleži, nekaj Slovenci, predvsem iz emigrantskih vrst (Čuješ, Pajank, Lukas, Puš, Sonja Tončič).

Septembra leta 1949 je začel izhajati *Naš tednik*, glasilo krščanske ljudske stranke. Ob tem je *Koroška kronika* začela izgubljati svoj politični pomen. Izhajala je le še do 28. aprila 1950. Dne 3. maja 1950 pa je *Naš tednik* prinesel *Opozorilo* o združitvi listov,¹³ torej ukinitve *Koroške kronike*. Kakšno delo je Lidija Matthews opravljala pri časopisu *Koroška kronika*, je težko ugotoviti, najbrž je prevajala, lektorirala članke, glede na njeno siceršnje časnikarsko delo je bila morda tudi avtorica nekaterih besedil. Sodelovati

¹¹ *Prosveta* 35/1943, št. 187 (24. 9.).

¹² Malle, Avguštin: British Presse und Medienpolitik gegenüber den Slowenen in Kärnten nach 1945, *Medien & Zeit* 5/2, 1990, 10–18.

¹³ *Naš tednik* 2/1950, št. 18 (3. 5.).

pa je morala tudi pri ukinitvi časopisa oziroma predaji gradiva Krščanski ljudski stranki. Vsekakor je ob odhodu iz Celovca prejela v zahvalo za sodelovanje srebrno cigaretno dozo, a to že od *Našega tednika*. Tudi časopis so ji pošiljali v Halesworth vse do njene smrti.¹⁴

Svoje poslanstvo je lepo strnila v nekaj mislih, ki jih je zapisala v pismu dr. Borisu Furlanu maja 1943: »Jaz po svojih skromnih močeh delam po malem, včasih se mi zdi, da bi lahko napravila veliko več, ali moj čas in delo je razdeljeno na vse strani, tako da držim veze z vsemi in imam več ali manj pripravljen teren med Angleži, da če bi bilo kdaj treba napraviti kaj za naše, mislim, da bi vedela, kje in kako začeti. Dobro se mi zdi le, da

sem vse, kar sem si ustvarila, dosegla izključno s svojimi močmi, brez enega priporočilnega pisma ali visokega imena, ki bi bilo za mano.«¹⁵

Lidija Matthews, rojena Zwitter, se z novinarstvom ni ukvarjala profesionalno. Njeni časopisni članki so izhajali v letih pred drugo svetovno vojno in le nekaj let pozneje. Prav tako je delala v radijski hiši BBC le v vojnem času. Lahko pa v prispevkih, ki jih je oblikovala, občudujemo njeno poznavanje slovenske in svetovne književnosti in zgodovine, saj je v svoja besedila pogosto vpletala literarne odlomke, ali pa vsaj nanje opozarjala, kljub temu da se je morala zanašati le na lastno skromno knjižnico in na svoj spomin. Morda pa je to tudi svojevrsten dokaz dobre izobrazbe, ki so jo dijaki dobili na nekdanji novomeški gimnaziji.

(konec)

¹⁴ Dusha Bateson: They continued to send her copies to Halesworth until she died. She was presented with a silver cigarette case when she left which I still have. E-pismo 26. 7. 2020.

¹⁵ SI AS 1931, t. e. 579.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1402
- Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931
- Avtoričin privatni arhiv

ČASOPISNI VIRI

- *Dolenjske novice* 19/1903 – 20/1904
- *Koroška kronika* 1/1945 – 6/1950
- *Naš tednik* 2/1950
- *Novice: gospodarske, obrtniške in narodne* 58/1900
- *Prosveta* 31/1939 – 38/1946
- *Slovenec* 28/1900, 53/1925, 62/1934, 63/1935

TISKANI VIRI

- *Slovenski pravnik* 21/1905, 29/1913
- *Letopis Slovenske matice za leto 1905*
- *Jahresbericht des k.k. Obergymnasiums zu Rudolfs-werth*, 1918
- *Izvestja državne realne gimnazije v Novem mestu*, 1920

MONOGRAFIJE

- Drinovec, Aleš in Preinfalk, Anton. *Slovenski šah*. Ljubljana: Kmečki glas, 2002.

- *225 let Novomeške gimnazije*. Novo mesto: Gimnazija v Novem mestu, 1971.
- *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 1969.
- Šašel, Josip. *Spomini II*. Celovec: Mohorjeva, 2012.
- *Znova: Koroški Slovenci pod britansko zasedbeno oblastjo po letu 1945*. Celovec: Drava, 2008.

ČLANKI

- Dodič, Milan. Dvesto petindvajset let Novomeške gimnazije: zgodovinski oris. V: *225 let Novomeške gimnazije*. Novo mesto: Gimnazija v Novem mestu, 1971: 7–248.
- Dular, Anja. Davorin (Martin) Zwitter, *Koroški kalendar* 2014: 190–199.
- Dular, Anja. Zgodba neke vile, *Rast* 24, 2013: 27–35.
- Malle, Avguštin. British Presse und Medienpolitik gegenüber den Slowenen in Kärnten nach 1945, *Medien & Zeit* 5/2, 1990: 10–18.
- Murko, Vladimir. Pravna fakulteta. V: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani 1969: 285–313.
- Prešeren, Jože. Prosveta, *Enciklopedija Slovenije* 9, 1995: 383–4.

UREDNIKOVI RAZGLEDI IZ 11. NADSTROPJA KATINARSKE BOLNIŠNICE

Marij Maver

Naenkrat sem bil na tleh. Prinesli so stol in poklicali rešilca. Kmalu nato smo že drveli skozi mesto proti Katinari. Po orumenelih listih na drevesih sem sklepal, da se vozimo po Ulici Revoltella. Spomnil sem se na slikarja Jožeta Cesarja, ki sem ga obiskal ob spominskem teku STEDO, ko nam je za razstavo v Bazovici dal na razpolago sliko za skupinsko razstavo, posvečeno bazoviškim junakom.

Kmalu nato smo se vozili mimo Rocola in radijskega kolege Jožka Gerdola, s katerim sva skupaj pred leti prebirala Peterlinove ocene za knjigo Tržaško gledališče 1945–75.

Katinara. Urgenca. Zvoni telefon: Miroslav Košuta. Ne odgovorim. Po izvidih čakam na hodniku. Ob meni se pojavi dvojje velikih oči in maska. Ne prepoznam je takoj. Neva Lupinc, hčerkinja sošolka, mi naznani: zlomljen kolk. Prognoza 7–10 dni.

11. nadstropje, soba številka 7. Skozi sivo okno razgled na naftne rezervoarje v Bregu, na zemlji, za katero smo se v pokrajinskem svetu slovenske stranke borili proti razlastitvi.

Operacijska soba, približa se mi mlada prijazna gospa: »Jaz sem anesteziistka, ki bom spremljala Vašo operacijo. Dala Vam bom nekaj informacij in postavila nekaj vprašanj. Kdaj ste bili zadnjič hospitalizirani?«

»Nikoli.«

»84 let, nikoli?«

»Nikoli.«

Drugo jutro pristopi k bolniški postelji vitka črnolasa bolničarka: »Poznate morda Mirjam Maver?«

»Ne, morda ... Ime mi je znano ... Priimek Maver je pogost v teh krajih, moji predniki izhajajo odtod.«

»Uči na Katinari. Sem mati samohranilka. Imam tri otroke na slovenski šoli na Katinari. Sama sem skrbela zanje, medtem ko sem še študirala in delala.«

»Niste Slovenka?«

»Ne, sem Neapeljčanka z nekaj španske krvi ...«

Opoldne dve lučki z masko. »Sva fizioterapevta, končujeva šolanje in sva tu na praksi. Če kaj potrebujete, povejte. Ste Slovenec?«

Na nočni omarici sta videla knjigo Miroslava Košute Na zmajevih krilih.

»Od kod ste?« vprašam.

»Sem iz Doberdoba, čeprav ne stanujem več tam.«

Izmenjava nekaj besed o doberdobskih znancih.

Popoldne se pojavi sivolas duhovnik. Prijazno pozdravi: »Bi kdo rad sveto obhajilo?«

»Jaz bi, a nisem bil pri spovedi.«

»Lahko opraviva spoved zdaj.«

»Še nikoli se nisem spovedal v italijanščini.«

»Jaz ne znam slovensko ...«

Drugi dan približno ob istem času vstopi mlad duhovnik, verjetno Filipinec. Živahen in dobre volje zmoli v perfektni italijanščini Oče naš, Zdravo Marijo in Čast bodi, razdeli obhajilo in izgine v siju dobre volje, kot se je prej pojavil. Razločno in mehko pozvanja zvon katinarske cerkve svete Trojice s poslikavami Toneta Kralja.

Cerkev obkrožajo nebotičniki. Zvoni vsako jutro, opoldan in zvečer, a zdi se mi, da tega nihče ne sliši. Zvoni razločno in domače.

KO BOGATAŠ REŽE KRUH

H.J.

Ob prehodu iz leta 2020, ki bi ga radi čimprej pozabili, lahko – kljub pandemiji, ki je zahtevala številne žrtve – na leto 2021 gledamo z zmernim optimizmom, vsaj kar zadeva okolje. Vse kaže, da spremembne velesile – ZDA, pa tudi finančni krogi, med njimi nič manj kot razne centralne banke – kar tekmujejo v tem, kdo bo naredil več v boju proti podnebnim spremembam. Napovedujejo se milijardne investicije, ki so vključene v sklade za okrevanje po pandemiji. Ob koncu tega obdobja naj bi tako prišlo do gospodarske preobrazbe s proizvodnjo, ki bo okolju prijaznejša.

Vse to je seveda pozitivno. Novi ameriški predsednik Biden je takoj po zaprisegi razveljavil nekatere ključne ukrepe svojega predhodnika Trumpa. Med prvimi izvršnimi ukazi, ki jih je podpisal, je tudi vrnitev ZDA k pariškemu podnebnemu dogovoru, kar je pozitivno ocenila tudi Evropska unija. V Bruslju so tudi določili, da bo del sredstev (gre za težke milijarde) ki jih bo evropska blagajna prispevala za boj proti pandemiji, namenjen »zeleni preobrazbi«. V skladu s pariškim podnebnim dogovorom EU sicer načrtuje 55-odstotno znižanje toplogrednih plinov do leta

*Klimatologinja
Lučka Kajfež
Bogataj*

»Covid-19 je sprostil denar, za katerega smo vedeli, da je, ni pa bil nikoli namenjen transformaciji.«

2030 (v primerjavi z letom 1990). Temu je treba seveda prilagoditi gospodarstvo in vso proizvodnjo. Tudi v Italiji smo – prvič v zgodovini države – dobili novo »super ministrstvo« za podnebno tranzicijo. V tem trenutku je sicer še težko reči, ali je to dobra vest. Tudi prejšnja ministrstva so namreč imela zadostna pooblastila, da bi lahko skrbela za okolje.

Znana slovenska klimatologinja Lučka Kajfež Bogataj je ocenila, da je »prvič v vseh letih, odkar opozarjamo na podnebne spremembe in na potrebo po investicijah, ta denar vendarle na voljo. Covid-19 je odklenil oziroma sprostil denar, za katerega smo vedeli, da je, ni pa bil nikoli namenjen transformaciji«,

je še dejala prof. Kajfež Bogataj ter pri tem izpostavila, da bosta prihodnji dve leti ključnega pomena. V tem trenutku imamo torej edinstveno priložnost, saj imamo oboje: denar in voljo. Predsednica Evropske centralne banke Christine Lagarde je celo napovedala vzpostavitev centra za podnebne spremembe pri ECB, nekatere banke pa razmišljajo tudi o naložbah v »zelene« vrednostne papirje.

Tudi navadni zemljani smo začeli spreminjati mentaliteto. Nekako tako le razmišljamo: »Zamenjal bom svoj avtomobil na tradicionalno pogonsko

gorivo (ki sicer še deluje) z novim. Kupil bom nove gospodinjske stroje kategorije AAA++, stari (ki bi jih lahko še uporabljal nekaj let) pa bodo šli na odpad ... Svojo hišo bom oblekel v izolacijski plašč. Na streho bom namestil sončne kolektorje. Stare kotle in peči za segrevanje bom nadomestil s toplotnimi črpalkami najnovejše generacije. Tako bom porabil manj energije in bom postal 'zelen'. Ekološko neoporečen in varčen.»

Vse lepo in prav, vendar ... Nove tehnologije seveda predstavljajo del rešitve, a odmetavanje še delujočih aparatov in proizvodnja novih še zdaleč nista ekološka. Oziroma prav obratno od tega. Seveda bi se gospodarstvo ustavilo, če bi vsi uporabljali stvari, ki jih že imamo in ki so, kot so pravili nekoč, »še dobre«. Z idejo, da moramo zdaj vse zamenjati, pa bomo po eni strani preplavili svet z dodatnimi smetmi, v katerih se že utapljam, po drugi strani pa so izdelki, ki jih ponuja nova tehnologija, večkrat zelo krhki in jih bo treba kmalu spet zamenjati. Verjetno se bodo pokvarili še prej kot to, kar imamo sedaj. Z električnimi avtomobili se sedaj dogaja, da mora sam kupec na lastni koži in z lastno denarnico eksperimentirati to, kar bi nekoč leta in leta preizkušale avtomobilske hiše, preden bi izdelek poslale na tržišče. Vprašanje je sploh, ali bodo potrebne infrastrukture za polnjenje baterij kmalu urejene. Če vsega tega ne bo, se bo lahko zgodilo, da bodo čez nekaj let šli na odpad še razmeroma novi, tokrat električni avtomobili.

Ob vseh teh tehnoloških novostih pa se še vedno premalo govori o splošnem izboljšanju okolja, o tistih osnovnih posegih, ki bi nam vsem izboljšali kvaliteto življenja. Na primer pogozdovanje, urejanje zelenih površin ... Številna drevesa bi lahko zasadili tudi v mestih, kar bi prispevalo k izboljšanju zraka. A tega preprosto odgovorni ne delajo, ker ne prinaša dobička. Namesto, da bi jih sadili, drevesa v zadnjem času tudi v številnih mestih po Italiji brez razloga sekajo. Oblasti sicer trdijo, da so bila drevesa bolna in torej nevarna, kar pa se dokaj čudno sliši, ko gre za cel drevored ... Z vsemi podobnimi posegi tako iz dneva v dan krčimo življenjski prostor tako zase kot za številne živalske in rastlinske vrste.

Marsikdo je prepričan, da bomo k zmanjšanju toplogrednih plinov prispevali še z večjo, vendar veliko bolj tehnološko in manj onesnažujočo

proizvodnjo. A vsaka nova, še tako »zelena« proizvodnja, nujno tudi onesnažuje ...

Kako pa bodo temu kljubovali revni, ki – kot smo že večkrat poudarili – posledice podnebnih sprememb najbolj občutijo, čeprav so zanje najmanj krivi? Morda s tem, da bodo imeli še manj najosnovnejšega, manj hrane, manj pitne vode? Do sedaj je namreč onesnaževal samo razviti svet. Kako pa bo v prihodnje, ko je postalo vsem jasno, da je treba storiti korak nazaj? Na čigavi koži bomo varčevali?

Tudi koronavirus se je v svetu tako hitro razširil prav zaradi divje globalizacije, za katero so gospodarski krogi pred nekaj desetletji trdili, da gre za pot, ki vodi v razvoj in blaginjo vseh zemljanov. Po tolikih letih utvar pa lahko pogledamo resnici v obraz. Globalizacija je prinesla izredno blaginjo redkim, ob tem pa zelo hudo onesnaženje planeta. Milijarde ljudi pa so ostale brez osnovnega za preživetje. Skratka: bajni zaslužki so postali vse bolj individualni, problemi pa vse bolj globalni.

Dejansko se sedaj dogaja, da skušajo rešitev najti tisti, ki so zakrivali ekološko katastrofo. Tisti, ki so bili desetletja gluhi na opozorila znanstvenikov. Tisti, ki so sledili zahtevam znanih in skritih finančnih krogov in lobijev, ki imajo, veliko bolj kot politika, dejanski vpliv na usodo sveta. Tisti, ki so v imenu »miru« na borzah dolga leta pozabljali na vse hujše krivice, ki so se dogajale in se še dogajajo v svetu. Tisti, ki so dopustili oziroma omogočili, da so redki srečneži postajali vse bolj bogati na račun vse številnejših revežev. Tisti, ki so bili pripravljeni oropati cel planet za zasebne interese ter pustiti brez hrane in vode milijone ljudi.

»Sedaj, ko se obetajo milijardne naložbe, pa so omenjeni gospodje nenadoma postali "zeleni", kot še nikoli prej ...«

Podjetniki so se še pred nedavnim na vse kriplje upirali, da bi svoje tovarne opremili z novjšimi tehnologijami

za zmanjšanje onesnaženja. Znanstvenikov, ki so že dolgo opozarjali na globalno segrevanje, ni hotel poslušati nihče. Marsikdo si je privoščil tudi pikre in omalovažujoče pripombe na račun prizadevanj švedske podnebne aktivistke Grete Thunberg, ki je postala simbol boja proti podnebnim spremembam. Sedaj, ko se obetajo milijardne naložbe, pa so omenjeni gospodje nenadoma postali »zeleni«, kot še nikoli prej ... Pri tem bodo seveda našli način, da jim bo zelena tranzicija prinesla še večji dobiček.

Obenem pa se bodo lahko še bahali, kako so »ekološki« in »trajnostni«.

Bogataš bo torej še dalje imel v rokah nož in kruh. Debele rezine bodo dobili redki, milijoni pa bodo srečni, če jim bo ostala kaka drobtina. Kdo v resnici vodi svet, je namreč povsem jasno. Ko na primer kaka država zaide v politično krizo, se takoj najde rešitev iz vrst tako imenovanega establišmenta večinoma iz bančnih ali finančnih krogov. Jasno je, da bodo denar delili po običajnih kriterijih: tako, da ga bodo vlagatelj v taki ali drugačni obliki vrnili še z večjim dobičkom. S temi predpostavkami pa se bo še naprej krepil gospodarski sistem, ki bi ga morali že zdavnaj spremeniti, saj je uničil svet. Tudi boj proti podnebnim spremembam je in bi moral biti globoko povezan s socialno pravičnostjo. Med pandemijo (ko se, kot rečeno, obljublja težke milijarde za varstvo okolja) se je tehnika socialne pravičnosti še bolj nagnila v korist bogatih ...

To nazorno izhaja tudi iz zadnjega poročila britanske nevladne dobrodelne organizacije Oxfam, ki je pred nedavnim objavila svoje zadnje poročilo z naslovom *Virus neenakosti*. Že leta 2019 je organizacija ugotovila, da so premožni še bolj obogateli, reveži pa so postali še revnejši. Za neenakost je odgovoren gospodarski sistem, ki kopiči bogastvo in denarja ni pripravljen deliti z nikomer.

Z izbruhom pandemije pa se je v letu 2020 – kar se bo stopnjevalo tudi letos in v prihodnjih letih – stanje še odločno poslabšalo. Na stotine milijonov ljudi je virus pahnil v črno revščino. Seveda tiste, ki so že bili na robu preživetja oziroma so bili odvisni od

skromnega dohodka. Po drugi strani pa se je imetje najbogatejših prav v tem kriznem trenutku še povečalo. V roku 9 mesecev so petičneži itak že uspeli nadoknaditi vse izgubljene dobičke. Reveži bodo za povratek v prejšnje, še vedno bedno stanje po ocenah Oxfama potrebovali več kot desetletje.

Koronavirus je torej kot žaromet posvetil na že dolga leta nevzdržno družbeno neenakost, ki se v tej pandemiji odraža tudi pri dostopu do zdravil in cepiv. V številnih tako imenovanih državah v razvoju na primer še niso videli niti enega odmerka. Tako Evropska unija kot ZDA sicer obljublja milijarde tudi za to. Vprašanje je, če se bodo morale revne države zaradi tega še bolj zadolžiti.

Celotno poročilo organizacije Oxfam je mogoče dobiti na spletu. Gre za natančno in kruto sliko nepravičnega sveta, zelo neposredno in brez olepšav. Dokument se zaključuje z mislijo, da je prihodnost vsega sveta odvisna od izbir, ki jih bomo sprejeli sedaj.

Mednarodna organizacija Oxfam se ukvarja z raznimi dobrodelnimi projekti v revnejših državah sveta, kot so dobava vode v puščavnatih področjih, zajamčeno delo brez izkoriščanja, izobraževanje in emancipacija žensk.

marec 2021

Pripravlja uredniški odbor mladih

Grafično oblikovanje: Matej Susič

Tisk grafika soča d.o.o. – nova gorica

rast.urednistvo@gmail.com - ISSN 2039-9316

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

Iz delovanja Slovenskega kulturnega kluba

V tokratni številki Rasti objavljamo štiri prispevke, ki jih je komisija literarnega natečaja SLOVENSKEGA KULTURNEGA KLUBA v lanskem šolskem letu 2019/2020 priporočila za objavo.

Člani SKK že več mesecev pridno vadijo, da bodo posneli spletno nagrajevanje lanskih zmagovalcev in recital ob Dnevu mladinske ustvarjalnosti, ki ga tokrat zaradi pandemije ni bilo mogoče organizirati v živo. Po spletu so stekle tudi delavnice: velik odmev sta imeli prvo in drugo srečanje s priznano literarno ustvarjalko Marijo Kostnapfel; v kratkem pa bo med drugim po spletu stekla delavnica za umetniško fotografiranje s priznanim fotografom Štefanom Grgičem.

Slovenski kulturni klub obvešča tudi, da je **termin za oddajo prispevkov** letošnjega literarnega natečaja za šolsko leto 2020/2021 **podaljšan za en mesec**, do vključno velikonočnih praznikov!

Ines Racman

Čas hiti ...

Kralj stoji ob oknu in zamišljeno gleda v daljavo, kot da bi hotel videti in vedeti, kaj se v tistem trenutku dogaja onkraj hribov. Tedaj vstopi kraljica in obstane kar na sredi sobe; nekaj trenutkov v tišini gleda soproga, potem se opogumi in stopi bliže. V tistem hipu se kralj obrne in žena opazi, da je še posebno zaskrbljen. Pogovor pa se kot vsakič neizbežno ustavi ob času, ki hiti, neusmiljeno hiti, saj minevajo dnevi, meseci in leta, kar tako, prehitro se mu vse to zdi. Vedno bolj se bliža čas krute prerokbe, ki ga tako mori in mu krati mirno spanje, kar velja tudi za kraljico. Skupaj gledata sedaj hčer, njej je ta usoda namenjena. Hitro je minil čas, otrok iz zibke je postal lepo dekle. Živo se še spominjata tistega davnega dne – "prič'jočim pokonci so vstali lasje" –, ko so slišali staro zlobno vilo, ki je deklici namenila mračno prihodnost: ko bo odrasla, se bo zbodla z vretenom in umrla.

Kako sta onadva preživljala čas in sploh živela, ko sta se morala soočiti s tako napovedjo! Čeprav je dobra vila to napoved omilila, je ni mogla izbrisati in je deklici zaželela le, da bi spala sto let.

Spati sto let pa tudi ni malo, to je veliko časa. Koliko stvari se spremeni v tolikih letih. Če samo pomislim, kaj vse se je zgodilo v zadnjem stoletju, kako se je življenje spremenilo v tem tako dolgem obdobju. Lepi dogodki, prijetni, veliko novih odkritij in iznajdb, napredek na vseh področjih, uveljavljena raziskovanja, ki so pripomogla k boljšemu in veliko manj napornemu življenju, vse to in še veliko drugega bi lahko naštevala. Bili pa so tudi časi v prejšnjem stoletju, ko je bilo težko živeti in sploh preživeti. Zvrstile so se vojne, ki niso prizanašale nikomur, nešteto ljudi je trpelo in umrlo, posledice odločitev le nekaterih so občutili mnogi. Tudi naravne ujme so prizadele našo zemljo in pustile brazgotine ne samo na površju, ampak tudi v srcih ljudi. Tako je odločitev stare vile prizadela tudi kralja in kraljico, ki sta v trenutku postala zaskrbljena. Kralj je dal zažgati

vsa vretena v kraljestvu, da bi se izognil tej usodi, a nič ni zaleglo.

Ne predstavljam si, kako si je avtor zamišljal to stoletno spanje in kako si je predstavljal, da se bo Trnjulčica po tolikih letih zbudila in znašla v novem svetu. Saj v pravljicah je vse mogoče in dopustno in tako ima tudi čas zagotovo različno dimenzijo.

V realnosti pa je minevanje časa včasih prehitro, včasih prepočasno, odvisno od osebe in trenutka ter razpoloženja. Kadar je človek zaposlen, mu včasih dan prav zleti ali tudi ko se nahaja v lepi družbi, mu čas kar med prsti uhaja. Palčkom je čas enakomerno tekkel, zgodaj zjutraj so se odpravili na delo. Marljivo so delali, kopali in iskali zlato. Nakar reče najmlajši, da je utrujen in bi bil čas, da se odpravijo domov, saj ... »že sonce zahaja, se mrak približuje« ... in njega malo skrbi pešačiti skozi gozd v popolni temi. Predstavlja si oči, velike in male, ki ga gledajo z vseh strani, pa škripa, šumlja in strah ga je teh namišljenih živali. Samo ob misli, da bi lahko katera skočila predenj, mu že ... »otrpnejo udje in sklepi«, tako da se ni zmožen niti pomakniti z mesta. Kot vkovan stoji in gleda te domišljave in grozne zveri. Tedaj ga potreplja po rami starejši palček, v hipu se zdrzne in predrami iz globokega razmišljanja, ki pa se mu zdi kot resnično doživljanje. Vstane in vsi skupaj se odpravijo proti domu, veseli in zadovoljni, ker so lepo opravili delo. Nič slabega sluteč, si med potjo prepevajo in tako veseli dosepejo kar hitro do doma. A že pred vrati se presenečeni ustavijo, saj so priprta, kar ni običajno v navadi. Oprezno vstopijo, kar vsem zastane dih, saj Sne-gulčica leži na tleh kot mrtva. Bridko se zjočejo ob njej. Še dobro, da se domislijo in jo pustijo v stekleni krsti, kjer jo nato najde princ in reši.

Tudi ljudem od strahu kar otrepnejo udje in se ne morejo ganiti ter ostanejo in čakajo, kaj se bo zgodilo. Moja teta mi je pripovedovala, kako je nekoč prišla domov iz službe

(dalje ➡)

👉 pozno ponoči. Ko je ustavila avtomobil in šla, da bi odprla dvoriščna vrata, ji je nekdo položil roke na ramena, ali vsaj tako je mislila prvi trenutek, in je kot okamenela, zastal ji je dih in srce je začelo močno utripati. V tistem hipu ni bila zmožna niti misliti; tako se je prestrašila, da ni takoj niti občutila, da to sploh niso roke ampak tace sosedovega psa, ki pa je prišel tako neslišno do nje, da ga ni prej ne videla ne slišala. Po nekaj kratkih trenutkih, ki so se ji zdeli dolgi celo večnost, ko je zaslišala dih živali, se je oddahnila in opomogla, a srce ji je še dolgo v noč močneje utripalo.

Čas, ta poteka enakomerno, čeprav imamo včasih občutek, da mineva hitreje, včasih pa se nam kar vleče in se skoraj nikamor ne premakne, odvisno od našega počutja in sposobnosti prilagajati se situaciji danega trenutka. Če se povrnem spet k pravljam, pomislim, kako je čas hitel ali prehitro mineval Pepelki, ko je šla na ples na kraljevi dvor. Dobra vila ji je pomagala, da je lahko tudi ona šla na ples, a jo je posvarila, da mora domov, preden odbije polnoč, ker bo takrat magija minila in se bo potem vse spet spremenilo, lepa obleka, kočija in kočijaži. Pepelka je plesala s kraljevim sinom in vsi so jo občudovali, ker je bila zelo lepa. Plesala je in se veselila, a ni bila povsem brezskrbna, morala je paziti na uro. Čas je neizprosno in neusmiljeno bežal, tekkel, ne samo hitel. Kljub temu, da je bila pazljiva, je v trenutku skoraj pozabila na uro, saj je bilo vse tako lepo, vzdušje in družba. Ko je zaslišala prvi udarec ure na zvoniku, ki je naznawal polnoč, se je kar prestrašila in zbežala iz dvorane. »Kak' težka, bridka ura je slovesa!« Mislim, da bi Pepelka najraje ostala in plesala še naprej in prav tako princ, ki je takoj stekel za njo. V tem primeru je bila ura slovesa prav težka, saj sta oba mislila in se bala, da ne bosta imela več priložnosti se srečati. Še dobro, da je Pepelka izgubila čevlji.

Težka je ura slovesa, to so vedeli in preizkusili ljudje, starši, ko so se poslavljali od otrok, sinov in hčera, ki so odhajali in še odhajajo po svetu s trebuhom za kruhom, v upanju, da bodo našli boljše pogoje za življenje. Nekateri so se le včasih vračali v domače kraje, drugi pogostejše, tretji pa nikoli več. To so nekateri starši čutili in so tudi hoteli preprečiti odhod, a največkrat jim ni uspelo. Bridka je bila tista ura slovesa, še posebno žalostna ob slutnji, da je to zadnji pozdrav in objem dragega.

Nastja Ferluga

ČAS HITI

Čas hiti

in hitro mine.

Trenutek skušam zaustaviti,

vendar mi kot metulj zbeži iz rok.

Zakaj vse tako hitro teče?

Zakaj mi nihče nič ne reče?

Dan lovi noč,

jaz pa sedaj želim proč.

24 ur je zares premalo,

zvok časa slišim na daljavo.

Tik tak, že je mrak.

Čas hiti in trenutek mi ubeži.

Francesco Petaccia

SONET MORJU

Butali so valovi ob belo skalo

in čofnili v morje. Penilo se je.

Nad sivimi oblaki blede sonce,

listje košeničice je trepetalo.

Mož je samoten stal nad sivo obalo,

z bosimi nogami hodil je po pragu,

nekaj nejasnega je kričal vragu.

Na morju eno samo jadro je vihralo.

Ko ni bil ob morju, je gledal na svet bistro,

ampak se umiril je, ko je veter pihnil,

misli je prepustil samotnemu pesku.

Tako z vsakim valom, po vsakem tresku,

je voda zadihala, on pa vzdihnil.

Sonce je skozi oblake sevalo ostro.

Zapihal je ostro,

lasje mu je zgladil. In zdaj po morji,

po razjasnenem azuri, kraljuje mir.

Lara Bearzi

OTRPNILI SO UDJE MI IN SKLEPI

V dnevni sobi vse se smeje in veseli,
vse je polno mira in radosti.

V naročju držim majhno speče dete,
tako brezskrbno in nedolžno.

Kar naenkrat nekdo izjavi:

»Umrli je igralec,« pravi,

»skupaj z mlado hčerko davi.«

Skoraj da bi mi otrok iz rok padel.

Svojim ušesom ne morem verjeti.

Ali se sploh lahko zgodi,

da si včeraj tukaj bil, danes pa te ni?

Zamišljeno vstanem in se sprehodim

s toplo živalico v naročju.

Ali se res lahko življenje tako prelomi?

Ali se res lahko sanje in upanja tako ugonobi?

Nenadoma, kot strela z jasnega,

te več ni;

mlade nade je presekal meč.

Pogledam dol. Ona nič več ne spi.

Gleda me in molči.

Dojamem, kakšno srečo imam,

In vso svojo ljubezen ji predam.

Zdaj, ko še lahko.

Ker jutri mene ali tebe več ne bo.

Saj nesreča nikoli ne zaspi.

NOVOLETNO SREČANJE SSK

Tradicionalno novoletno srečanje Slovenske skupnosti je letos potekalo v obliki spletne okrogle mize ob 20-letnici odobritve zaščitnega zakona. Na to temo so 13. februarja spregovorili deželni predsednik in tajnik SSK Peter Močnik in Igor Gabrovec, južnotirolski evropski poslanec Herbert Dorfmann, italijanski poslanec v slovenskem parlamentu Felice Žiža, ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch, podpredsednica Federalistične unije evropskih narodnih skupnosti Angelika Mlinar, predsednica Evropske svobodne zveze Lorena Lopez de Lacalle, predsednik deželne vlade Furlanije - Julijske krajine Massimiliano Fedriga, deželni svetovalec Pakta za avtonomijo Massimo Moretuzzo in senatorka Tatjana Rojc.

PREKMURSKI DUHOVNIK JOŽKO GODINA

V reviji Inštituta za novejšo zgodovino Prispevki za novejšo zgodovino je v 3. številki letnika 2020 izšla razprava prof. Andreja Hozjana z mariborske univerze o pomembni vlogi, ki jo je odigral kasnejši duhovnik Jožef Godina pri naporih za priključitev Prekmurja Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Godina, ki se je rodil 12. marca 1898 v Dolnji Bistrici pri Črenšovcih, umrl pa je 16. januarja 1986 v Gradcu, je bil brat pisatelja Ferda Godine. Bil je vojak, nato je stopil v semenišče lazaristov in bil leta 1925 posvečen v duhovnika. Leta 1938 je prestopil med ljubljanske škofijske duhovnike. Med drugo svetovno vojno je bil politično aktiven na protikomunistični strani. Prihajal je tudi na Primorsko. Leta 1943 je odšel v Rim in tesno sodeloval z bivšim ministrom Krekom. Leta 1948 se je izselil v Cleveland, po upokojitvi nekaj časa delal za Baragovo beatifikacijo v Marquettu, nakar se je leta 1968 preselil na Koroško in bil hišni duhovnik pri šolskih sestrah v Pliberku. Leta 2011 so njegove posmrtno ostanke iz Pliberka prepeljali v domači kraj, kjer so leta 2013 odprli spominsko sobo v njegovi rojstvi hiši in mu odkrili spominsko ploščo.

UMRL JE GLEDALIŠKI IN BESEDNI UMETNIK MARKO SOSIČ

Po kratki, a neizprosni bolezni je 3. februarja v Trstu preminil pisatelj in režiser Marko Sosič. Rodil se je 22. decembra 1958 v Trstu in živel na Opčinah. Po maturi na trgovskem tehničnem zavodu Žiga Zois v Trstu je študiral filmsko in gledališko režijo na Akademiji za gledališko in filmsko umetnost v Zagrebu, kjer je diplomiral leta 1984. Za gledališče se je kot igravec in režiser zanimal od otroških let. Zgodaj je napisal več filmskih scenarijev in posnel več filmov v Trstu, Zagrebu in Ljubljani. Kasneje so sledili dokumentarni filmi za družbo RAI, igrani film Komedijski solz (2016) in igrano-dokumentarni film Karmela (2019).

(foto Agnese Divo)

Delal je v različnih slovenskih in italijanskih gledališčih, a tudi amaterih odrov ni zanemarjal. V letih 1991–94 je bil umetniški vodja sedanjega Slovenskega narodnega gledališča v Novi Gorici, v letih 1999–2003 in 2005–09 je bil umetniški vodja Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. V sezonah 2003/04 in 2004/05 je bil selektor Boršnikovega srečanja, kasneje tudi Tedna slovenske drame v Kranju.

Kot književnik je pisal romane in kratke zgodbe, radijske igre, scenarije in dramske fragmente ter prevajal iz italijanščine. V knjižni obliki so izšla njegova dela Rosa na steklu, Novelete (1991), Tisoč dni, dvesto noči, Moj čas v Primorskem dramskem gledališču (1996), Balerina, balerina (1997, ta roman, ki je prvič izšel pri Mladiki in bil nato večkrat ponatisnjen ter preveden, mu je prinesel nagrado Vstajenje), Tito, amor mijo (2005), Iz zemlje in sanj, Kratke zgodbe (2011), Ki od daleč prihajaš v mojo bližino (2012), Kratki roman o snegu in ljubezni (2014) in Kruh, prah (2018).

SMRT DVEH VIDNIH TRŽAŠKIH ITALIJANSKIH DUHOVNIKOV

V 93. letu starosti je 5. februarja v Trstu preminil duhovnik, šolnik in skavtski ter študentski duhovni vodja Lucio Gridelli, ki je 14. januarja dočakal železno mašo. Diplomiral je še iz fizike in jo poučeval. Bil je živahen, odprt in delaven dušni pastir. Skoraj do konca je vrsto let tedensko pošiljal po elektronski pošti svoje komentarje nedeljske božje besede kakim 800 bivšim gojencem, skavtom in znancem. Desetletja je bil dejaven pri skavtih na Tržaškem in na državnih tečajih za voditelje. Še avgusta 2019 je bil na taboru z volčiči. Pod škofom Bello-mijem je leta 1983 s sedmimi profesorji osnoval študentsko pastoralno službo na tržaški univerzi in bil njen duhovni vodja 27 let. Pod škofom Ravignanijem je do leta 2008 vodil še Škofijsko službo za kulturo. To so bila zelo plodna leta dia-loga tudi idejno različno usmerjenih predstavnikov katoliške in širše skupnosti, s študijskimi srečanji v Trstu in poletnimi seminarji v kraju Borca di Cadore. Nanje je vedno vabil tudi Slovence.

Po 66 letih duhovniške službe pa je 7. decembra umrl msgr. Pier Giorgio Ra-gazzoni. Diplomiral je tudi iz psihologije in bioetike. Učil je na šolah in bil dolgo vodilni mož Deškega mesta na Opčinah. Pod škofom Bellomijem je bil generalni vikar. Bil je med ustanovitelji Skupine 85.

DAN SPOMINA

Okoli dneva spomina na žrtve holokavsta so konec januarja vzdali v tlak tudi tri tlakovce spomina za slovenske žrtve taborišč v Boljuncu in tri tlakovce v občini Doberdob.

V deželnem svetu Furlanije - Julijske krajine je bila komemoracija 1. februarja. Na videu so v dvorano ponesli spomine in razmišljanje 107-letnega pisate-lja Borisa Pahorja, v živo pa je nastopil bivši interniranec, 94-letni Mario Can-dotto iz Ronk.

APOKRIFNI ACE MERMOLJA

Ob 70-letnici pesnika in publicista Aceta Mermolje je pri Založništvu tržaške-ga tiska izšla njegova 12. pesniška zbirka Lukov greh. V njej je tudi pesnitev Lukovi pripisi evangeliju, v kateri nastopajo apostol Pavel, evangelist Luka in Teofil. Drugi del zbirke nosi naslov Prerokovanja.

ŠOLSKE SESTRE: SLOVO OD ŽABNIC

Zaradi pomanjkanja redovniških poklicev je tržaška provinca šolskih sester sprejela težko odloči-tev, da zapusti svojo postojanko v Žabnicah v Kanalski dolini. Stavba nasproti župnijske cerkve, ki je v njihovi lasti, naj bi v prihodnje ostala v službi vere in mladih.

Sestre so prišle v Žabnice leta 1927 na pobudo profesorja na ljubljanski univerzi in znanega mladinskega voditelja dr. Lamberta Ehrlicha, ki je bil rojen v Žabnicah. Opravile so izjemno versko in narodno delo, saj so v slovenščini poučevale verouk, prirejale šiviljske in gospodinjske tečaje, pripravljale otroke na gledališke in pevske nastope, skrbele za cerkveno petje in cerkev. Zaradi pomanjkanja osebja pa so dejavnosti zadnja leta postopoma pojemale. A to velja tudi za splošno cerkveno podobo Kanalske doline. Odkar sta umrla župnika msgr. Dionizij Mateucig in Mario Gariup ni več slovenskih mašnih daritev, le petje in kaka molitev. Eno leto je v Ukvah pomagal frančiškan

iz Slovenije, ki mu službe niso podaljšali, ob velikih praznikih in v poletnem času pa tudi v slovenščini mašuje in spoveduje na Sv. Višarjah prof. p. Peter Lah iz Rima.

Že pred tem so se šolske sestre odpoveda-le postojanki v Beli peči, kjer so bile dejavne v letih 1934–75 in so ljudem nudile tudi bol-niško pomoč, do leta 1952 pa so vodile tudi vrtec. Obe postojanki sta bili tudi priljubljeni točki za duhovna srečanja in letovanja mla-dih, a tudi duhovnikov in ostarelih.

BENEŠKA GORSKA SKUPNOST

Na podlagi deželnega zakona št. 21 iz leta 2019 je prišlo v Furlaniji - Julijski krajini do nove reforme krajevne samouprave (prejšnja reforma je ukinila pokrajine, predprejšnja gorske skupnosti ...). S 1. oktobrom lani so bile ukinjene medobčinske zveze (uradno: medobčinske teritorialne unije), 1. januarja pa so med drugim začele prenovljene gorske skupnosti. Tako je nastala tudi Skupnost gorskega območja Nadiže in Tera, ki obsega 15 občin. Med njimi je vodilna Čenta, kjer je tudi sedež skupnosti, njen župan Mauro Steccati pa je postal predsednik skupnosti. Razen Čente in občine Magnano in Riviera pa je v skupnosti povezanih 13 občin Terske in Nadiških dolin, v katerih veljajo norme iz zaščitnega zakona za Slovence. S tega območja manjka le Prapotno. V statutu je med drugim zapisano, da nova upravna povezava jamči za spoštovanje zakonov, ki varujejo tako slovensko kot furlansko skupnost. Besedilo statuta je uradno objavljeno tudi v njenih jezikih.

Ostale občine nekdanje videmske pokrajine, v katerih avtohtono živijo Slovenci, Rezija, Naborjet - Ovčja vas in Trbiž, pa so vključene v gorsko skupnost Železne in Kanalske doline. Njen statut pa obravnava Rezijane kot samostojno jezikovno manjšino.

Kot ponovno opozarja Riccardo Rutar v letošnjem Domu št. 4, pa doživljajo Nadiške doline neustavljivo demografsko katastrofo. Sedem slovenskih občin je leta 1921 štelo 17.267 prebivalcev. Leta 1951 jih je bilo še 16.195, a 20 let kasneje je njihovo število padlo na 9.649, 1. januarja 2020 pa jih je bilo le še 5.167.

PARITETNI ODBOR – PREDSEDNIK MARKO JARC

Po dolgi prekinitvi je znova začel delovati paritetni odbor, ki ga predvideva italijanski državni zaščitni zakon za Slovence. Na spletnem zasedanju je bil 4. februarja za predsednika novomenovanega odbora izvoljen goriški odvetnik Marko Jarc. To je peti predsednik tega delovnega telesa.

V SAMOSTOJNOSTI JE MOČ

Ob 70-letnici ustanovitve Kmečke delavske zveze v Števerjanu (22. febr. 1951), ki je pozneje postala sekcija Slovenske skupnosti za občino Števerjan, je domači podžupan in tajnik sekcije SSk Marjan Drufovka pri Goriški Mohorjevi družbi izdal podrobno monografijo V samostojnosti je moč. O politični

organizaciji, ki večji del povojnega obdobja upravlja števerjansko občino, so za knjigo napisali spremne besede županja Franka Padovan, nekdanji deželni tajnik SSk, domačin Damijan Terpin in predsednik prve demokratične povojne slovenske vlade Lojze Peterle.

ČASOPISJE NA PRIMORSKEM 1941–45

V zbirki Razpoznavanja je Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani na 343 straneh objavil monografijo Časopisje na Primorskem v letih 1941–1945 in njegova propagandna funkcija, ki jo je napisala samostojna raziskovalka s področja zgodovinopisja in kulturologije dr. Tanja Jakomin Kocjančič. Na sorodno temo je doktorirala leta 2018 na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem pri mentorju prof. dr. Egonu Pelikanu.

MONOGRAFIJA O AVGUSTU ČERNIGOJU

Fundacija Tržaška hranilnica je v svoji knjižni zbirki o likovnih umetnikih, ki ni v redni prodaji, 22. knjigo posvetila Avgustu Černigoju. Zbornik več avtorjev je uredil Matteo Bonanomi pod naslovom Černigoj e le avanguardie della Mitteleuropa (Černigoj in srednjeevropske avantgarde).

NA DRUGEM KONCU SVETA

Urednik in fotograf celovškega tednika Nedelja Vincenc Gotthardt je pri Mohorjevi v Celovcu objavil svoj leposlovni prvenec. Gre za roman Na drugem koncu sveta.

PREMINIL JE INŽ. ALJOŠA VESEL

V 93. letu starosti se je poslovil vidni tržaški javni delavec inž. Aljoša Vesel. Umrli je na svojem domu v Trstu 1. februarja.

Rodil se je v Trstu 27. avgusta 1928 v družini odvetnika Frana Vesela (1894–1954), ki je pod fašizmom vztrajal na Primorskem, sodeloval v odporu in okusil nacistični zapor. Ob koncu vojne je bil v Umagu, kjer so ga izvolili za predsednika Narodnoosvobodilnega odbora, nova oblast pa ga je kmalu za štiri mesece zaprla. Po povratku v Trst je bil med ustanovitelji Slovenske demokratske zveze. Sin Aljoša je šel po njegovih stopinjah. Maturiral je leta 1946 na italijanskem klasičnem liceju Dante, se kot študent vključil v slovensko stranko in druge narodne organizacije ter bil v letih 1948–54 predsednik Akademskega društva Jadran, ki je takrat živahno delovalo in imelo med drugim moški zbor, ki ga je vodil Zorko Harej.

Inž. Vesel je bil predstavnik tiste generacije, ki je v mladih letih v prvem povojnem obdobju sodelovala pri obnavljanju slovenskega javnega življenja v Trstu, nato je morala s trebuhom za kruhom po Italiji ali na tuje, ker za slovensko tehnično inteligenco ni bilo delovnih mest, proti koncu kariere ali po upokojitvi pa ji je v nekaj primerih uspelo vrniti se v domači kraj in ponovno dati svoj prispevek narodni skupnosti.

Še pred diplomom iz strojnega inženirstva je v letih 1950–56 poučeval na takratnih slovenskih strokovnih šolah na Opčinah, v Dolini (tam je bil tudi ravnatelj) in Rojanu, nato se je začela njegova pot po Italiji. Leta 1958 je nastopil službo pri Fiatu (najprej Torino Mirafiori, nato OM v Brescii), leta 1962 je postal tehnični direktor v papirnici v Štivanu, sledili so pivovarna Dreher v Trstu, zadožitve v Piemontu, direktorsko mesto v tovarni Eaton v Tržiču, vodenje mehanskega centra tovarne Alfasud pri Neaplju, od leta 1977 do upokojitve leta 1990 pa je bil direktor proizvodnje Tovarne velikih motorjev in generalni poddirektor njenih obratov v občini Dolina in Bariju.

Po povratku v Trst se je ponovno vključil v javno delo in odprl svoje podjetje inženiringa. Svoje veliko znanje in razgledanost je izpričal zlasti v strokovnih komisijah Slovenske skupnosti v Trstu na področju gospodarstva, prostorskega načrtovanja in ekologije. Bil je član strankinega vodstva v Trstu, v letih 1986–94 in 1998–2001 pa tudi deželnega vodstva SSK kot član tajništva ali deželnega nadzornega odbora.

Kot predstavnik resničnih zasebnih delničarjev okoli nekdanjega predsednika Libera Polojaza je bil v letih 1984–93 član in tudi podpredsednik upravnega sveta Tržaške kreditne banke, kar ga je pozneje stalo grenka razočaranja.

Od ustanovitve leta 1948 je bil član Slovenskega dobrodelnega društva v Trstu, več let njegov tajnik, nato 16 let predsednik do leta 2009, ko se je umaknil, a ostal v društvenem odboru.

ŠKRATOV ZVEZEK

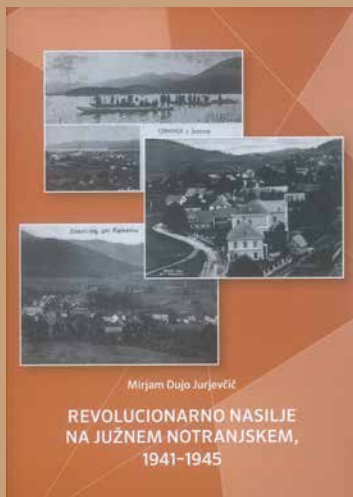
Slovenska kulturno gospodarska zveza in Svet slovenskih organizacij sta v sodelovanju z otroškima revijama Pastirček in Galeb izdala delovni zvezek za otroke od 5. do 10. leta starosti Škratov zvezek za nagajive, radovedne, razigrane otroke in škrate. Avtorica zgodb je Valentina Destri, ilustrirala pa jih je Živa Pahor. Knjižico je uredila Lucija Tavčar. Zamisel se je rodila na podlagi radijskih oddaj o škratku Krajčku in delovnih listov, ki so bili na voljo na Facebooku slovenskih sporedov RAI in v Primorskem dnevniku v času lanskega prvega vala pandemije. Da bi okrepili stik najmlajših s slovenščino, so delovni zvezek darovali vsem otrokom, ki obiskujejo zadnja dva letnika slovenskih vrtcev in prva dva razreda osnovnih šol. Staršem pa so darovali brošuro psihologinje Suzane Pertot Dvojezično otroštvo.

KRAVOSOVA HIŠA SELIVKA

Tržaški književnik Marko Kravos je pri založbi Miš v Dobu pri Domžalah objavil dvojezično slikanico Hiša selivka – La casa migrante. Italijanski prevod treh pravljic je delo tržaške profesorice Darje Betocchi, ilustracije pa je prispevala Erika Cunja iz Brescie.

ŽRTVE REVOLUCIONARNEGA NASILJA NA JUŽNEM NOTRANJSKEM

Študijski center za narodno spravo je v zbirki Revolucionarno nasilje izdal šesto monografijo. Po obdelavi vzhodne Gorenjske, Goriške - Vipavske, osrednje in zahodne Gorenjske, Ljubljane ter osrednje Notranjske je strokovna sodelavka Študijskega centra Mirjam Dujo Jurjevčič objavila knjigo Revolucionarno nasilje na južnem Notranjskem, 1941–1945.

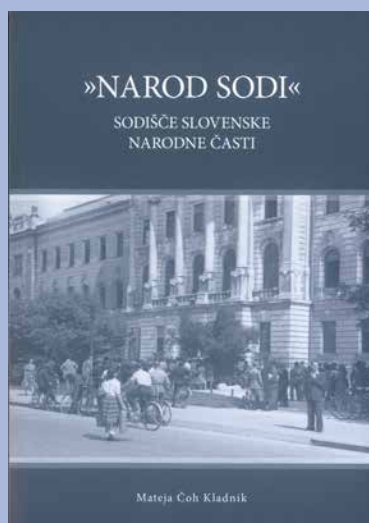
Posvečena je sedanjim občinam Bloke, Cerknica in Loška dolina, ki krijejo ozemlje šestih medvojnih občin, ki so skupno štejele 17.120 prebivalcev. Časovno je zajeto obdobje od 6. aprila 1941 do 9. maja 1945, na podlagi arhivskih virov, literature, spominov in pričevanj (nekatera so objavljena) pa obravnava žrtve nasilja, ki so ga izvajale oborožene skupine pod odločujočim vplivom komunistične partije. Gre za civiliste, padle in pobite vaške stražarje in domobrancelje, a tudi partizane, ki so padli od partizanske roke. Tako je opisanih 353 žrtev. Na tistem območju je sicer veliko žrtev povzročil že okupator, veliko je bilo tudi padlih na partizanski strani. Vsem tem žrtvam pa se je po vojni pridružilo nadaljnjih 671 umorjenih: 57 civilistov in 614 domobranceljev.

SODIŠČE SLOVENSKE NARODNE ČASTI

Znanstvena sodelavka Študijskega centra za narodno spravo dr. Mateja Čoh Kladnik je v monografiji »Narod sodi«, Sodišče slovenske narodne časti predstavila posebno obliko povojnega revolucionarnega obračuna s tistimi prebivalci Slovenije, ki jih je režim obtoževal sodelovanja z okupatorjem ali izdaje, ali pa jim je hotel enostavno odvzeti premoženje, niso pa jih doleteli hujši in najhujši ukrepi.

Obsojali so jih na začasno ali trajno »izgubo narodne časti«, kar je vplivalo na državljanske pravice, ter na lahko ali težko prisilno delo in na delno ali popolno zaplembo premoženja.

Senati omenjenega sodišča so imeli sedeže v sedmih mestih, vendar so krožili tudi po podeželju. Delovali so od 4. julija do 24. avgusta 1945. V tem času se je pred njimi znašlo 3.852 ljudi. Obsodili so jih 3.025, oprostili 619, vojaškemu sodišču so jih predali 187, za mladoletne pa so izrekli 21 ukorov. Glede nekaterih obtožencev se je sodišče izreklo, da ni pristojno, in jih je kar izgnalo iz države.

KOLENDARJI CELOVŠKE MOHORJEVE NA SPLETU

Ob 170-letnici ustanovitve se je vodstvo Mohorjeve v Celovcu odločilo, da že skeniranim in na njenem spletu dosegljivim koledarjem doda še vse ostale Mohorjeve koledarje, ki so izšli v Celovcu od leta 1858 do 2018. Skupno gre za 25.000 strani gradiva. Dosegljivo je na njeni spletni strani (www.mohorjeva.info), kjer je na voljo tudi iskalnik, ki omogoča iskanje po obsežnem gradivu.

Koledarji Mohorjeve so v Celovcu izhajali od leta 1858 do 1919. Takrat so delo prenesli na Prevalje in nato v Celje, kjer so leta 1920 začeli izhajati koledarji sedanje celjske Mohorjeve. Nastala pa je še Goriška Mohorjeva družba, ki je najprej izdala Koledar za leto 1925. V Celovcu so po vojni obnovili delo Mohorjeve, ki od leta 1948 tudi spet izdaja koledarje. V prvih povojnih letih sta celovška in goriška Mohorjeva precej tesno sodelovali pri koledarjih, kmalu pa je nastopilo stanje, ki še traja, da vsako leto dobivamo po tri Mohorjeve koledarje.

CELOVŠKI POGOVORI

Izšla je že četrta knjiga intervjujev, ki jih je zadnja leta mariborska časnikarka Darka Zvonar Predan opravila z znanimi in zanimivimi osebnostmi v Srbiji (Beograjski pogovori, 2016), v našem zamejstvu (Tržaški pogovori, 2017, in Boris Pahor – najini pogovori, 2018) ter na Koroškem (Celovški pogovori, 2020), objavljala pa jih je v mariborskem Večeru, ki mu ostaja zvesta tudi po upokojitvi.

Priložnost za srečanja in pogovore ji daje diplomatska pot moža Milana Predana, s katerim je v letih 2002–06 živel v Trstu, nato v Beogradu, v letih 2015–19 v Celovcu, zdaj pa sta v Skopju.

Prve tri knjige so izšle pri založbi Kulturni center v Mariboru, zadnja pa pri Mohorjevi družbi v Celovcu, vendar ni namenjena prodaji, saj je na 288 straneh izšla v projektu SMART Tourist – SPread The Karawanks v okviru evropskega programa Interreg V-A Slovenija-Avstrija. Projekt je omogočil tudi ločeno izdajo z izborom intervjujev na 195 straneh pod naslovom Klagenfurter Gespräche v nemškem prevodu, ki ga je opravila Alexandra Natalie Zaleznik.

Avtorica z intervjuji in nekaj pisemskimi izmenjavami ter celostranskimi fotografijami različnih avtorjev predstavlja kakih 30 intervjuvancev. V veliki večini gre za znane koroške javne delavce, s katerimi se radovedno in poglobljeno loteva preprostih, a tudi zelo zahtevnih tem, ki gredo od narodnostnih in jezikovnih do umetniških, kulturnih, verskih ter političnih vprašanj, tako da dobimo dragoceno mozaično podobo današnje Koroške.

STARE JEDI V NOVIH LONCIH

Tednik Novi glas je v 397 straneh obsežni knjigi z naslovom Stare jedi v novih loncih izdal recepte in zgodbe, ki jih je na Goriškem zbirala in v Novem glasu v letih 2018–20 objavljala Katja Ferletič. Ilustrirala jo je Janina Cotič. Spremni besedi sta prispevali Franka Žgavec in Jurij Paljk.

OBČINSKE VOLITVE NA KOROŠKEM

Na avstrijskem Koroškem so bile 28. februarja občinske volitve. Za slovenske krajevne liste, ki so povezane v Enotni listi, so se iztekle nekoliko boljše kot pred šestimi leti.

V Avstriji se ločeno volijo župani in člani občinskih svetov (naši svetovalci ali svetniki, ki jih tam imenujejo odborniki). Če je več županskih kandidatov in nihče ne doseže absolutne večine, pride po dveh tednih do balotaže. Uspeh županskih kandidatov ne vpliva na sestavo občinskih svetov, ker ni večinskih nagrad. Podžupani pa niso sad koalicijskih dogovorov, temveč jih določa številčna moč v svetu zastopanih list.

Samostojne slovenske liste, ki so v glavnem odprte tudi za nemškogovoreče somišljenike in priseljence, so nastopile v 21 občinah. Potrjen je bil župan Bernard Sadovnik v Globasnici, izvoljenih pa je bilo 59 članov občinskih svetov, torej eden več kot prej. Drugi dosednji župan Enotne liste, Franc Jožef Smrtnik, pa bo moral v Železni Kapli na balotažo. Njegova lista je tudi izgubila enega izvoljenega. Povsod namreč ni prišlo do napredka, saj je bilo nekaj mandatov izgubljenih, nekaj pa pridobljenih.

Globasnica je slavila največji uspeh, saj je prvič po vojni slovenska lista na Koroškem dosegla v kaki občini absolutno večino (skoraj 54 % glasov), župana pa v prvem krogu izvolila s skoraj 65 % glasov.

Nekaj zavednih Slovencev je bilo izvoljenih tudi na drugih listah, v Celovcu, kjer Enotna lista ni nastopala, pa je bil v občinski svet izvoljen na listi Team Kärnten bivšega župana Scheiderja profesor Slovenske gimnazije Lojze Dolinar, ki je bil svojčas na tej listi izvoljen v deželni svet, a je kmalu odstopil.

Samostojni nastop članic Enotne liste že tradicionalno podpirata dve krovni organizaciji, Narodni svet koroških Slovencev in Skupnost koroških Slovencev in Slovenk (njen predsednik je Sadovnik), medtem ko je Zveza slovenskih organizacij izrekla »podporo naprednim silam, ki se zavzemajo za boljše sožitje v občinah« (njen predsednik Jug je kandidiral za socialdemokrate).

SPLETNE PRIREDITVE OB DNEVU SLOVENSKE KULTURE

Tudi prireditve in slovesnosti ob dnevu slovenske kulture so se morale umakniti na splet.

Šestdeseto podelitev Prešernovih nagrad so 7. februarja oddajali v glavnem iz Narodne galerije v Ljubljani. Skladno in okusno prireditev je režiral Sandi Sipoš. Nagovore so imeli predsednik Prešernovega sklada Jožef Muhovič in Prešernova nagrajenca književnik Feri Lainšček ter arhitekt Marko Mušič.

Za Slovensko kulturno gospodarsko zvezo in Svet slovenskih organizacij je spletno proslavo 8. februarja pripravil Kinoatelje pod naslovom Odtisi svetlobe. Režiral jo je Leo Černic, govornica je bila mlada beneška arhitektka Vida Rucli. Predsednika krovnih organizacij Ksenija Dobrila in Walter Bandelj sta izročila letošnji priznanji beneškemu župniku Božu Zuanelli za življenjsko delo na raziskovalnem in narodnobuditeljskem področju ter mlajšemu goriškemu skladatelju Patricku Quaggiatu.

Osrednja prireditev na Koroškem je bila pod naslovom Beseda je kulturnemu človeku dragulj posvečena pisatelju Janku Messnerju ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti.

NOVOLETNO SREČANJE V TINJAH

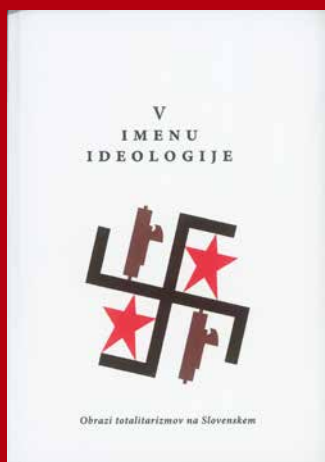
Letošnje Novoletno srečanje v Tinjah so 30. januarja prireditelji izpeljali po spletu pod naslovom Človek v času digitalizacije in med drugimi izzivi. To je bil tudi naslov razmišljanja, ki ga je podal Hanzi Tomažič. Na sporedu pa so bili še ogled filmskega projekta Mihe Dolinška in Vincenca Gotthardta Iskrice ter predavanji dr. Aleša Maverja Evropa na razpotju med Zahodom in Vzhodom in mag. Klause Einspielerja Zakaj potrebujemo kristjani Staro zavezo?

Srečanje, ki ga je uvedel rektor Doma prosvete v Tinjah Jože Kopeinig, se je sklenilo z neposrednim prenosom maše, ki jo je v tinjski kapeli daroval celovški škof dr. Jože Marketz.

DIREKTORJA DEŽMAN IN PANČUR

Dr. Jože Dežman je s 1. februarjem postal direktor Muzeja novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani. Nasledil je dr. Kajo Širok. Dežman, ki je od leta 2005 predsednik Komisije Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč, je muzej že vodil v letih 2005–10. V letih 2012–13 pa je bil direktor Arhiva Republike Slovenije.

Novega direktorja ima po soglasju, ki ga je dala vlada 4. februarja, tudi Inštitut za novejšjo zgodovino v Ljubljani. To je dr. Andrej Pančur. Nasledil je dr. Jureta Gašpariča, ki je v sedanji vladi postal državni sekretar.

PREUČEVANJE TOTALITARIZMOV

Študijski center za narodno spravo iz Ljubljane (www.scnr.si) je v letu 2020 poleg revije Dileme, o kateri smo že poročali, in jubilejnega zbornika Širimo pogled, Prvo desetletje Študijskega centra za narodno spravo, ki ga je uredila Neža Strajnar, izdala tri dragocene knjige.

Znanstvena monografija V imenu ideologije, Obrazi totalitarizmov na Slovenskem, ki jo je uredil dr. Renato Podbersič, predstavlja pet mož, ki opozarjajo na različne obraze nasilja in totalitarizma, ki sta med drugo svetovno vojno prizadela Slovence.

Po uvodni razpravi dr. Matevža Tomšiča o ključnih značilnostih nedemokratskih režimov XX. stoletja se pred nami zvrstijo Emilio Grazioli, ki je bil dolgo fašistični funkcionar na Krasu in v Trstu ter nato prvi visoki komisar Ljubljanske pokrajine (obdelala ga je Neža Strajnar); višji vodja SS Erwin Rösener, ki je bil pristojen za skoraj celotno

slovensko ozemlje (o njem piše dr. Tamara Griesser Pečar); višji vodja SS Odilo Globočnik, ki je bil delno slovenskih korenin, odgovoren za holokavst na Poljskem in nato pristojen za Operativno cono Jadransko primorje (predstavlja ga dr. Renato Podbersič); Franc Frakelj kot predstavnik tistega dela protikomunističnega tabora, ki se je omadeževal z zločini (o njem piše dr. Jelka Piškurič), in Ivan Maček - Matija kot predstavnik najbolj breobzirnih komunističnih revolucionarjev, načelnik Ozne in povojna siva politična eminenca (o njem piše dr. Damjan Hančič).

150-LETNICA FINŽGARJEVEGA ROJSTVA

Ob 150-letnici rojstva duhovnika in pisatelja Finžgarja sta dr. Janez Bogataj in dr. Mihael Glavan za zbirko Album pri Mladinski knjigi pripravila njemu posvečeno knjigo Franc Saleški Finžgar, Vera v resnico, lepoto in pravico, Življenje in delo Franca Saleškega Finžgarja, 1871–1962. Medtem ko je dr. Glavan predstavil Finžgarjevo življenje in ustvarjalnost, je etnolog Bogataj, ki je Finžgarjev pranečak, napisal spomine na svojih 15 mladih let, ki jih je preživel ob Finžgarju, za katerega so takrat skrbeli njegovi starši. Prispeval je tudi nad 200 družinskih fotografij. Objavljeni so še izbrani odlomki iz pisateljevih del.

ZBRANA DELA EDVARDA KOCBEKA

Izšel je 3. del 11. knjige Zbranih del Edvarda Kocbeka, v katerem je dr. Mihael Glavan objavil in komentiral Kocbekovo esejistiko iz let 1958–60. Večina predstavljenih del je izšla v Novi poti.

To je že 282. zvezek zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ki zdaj izhaja pri založbi ZRC SAZU.

V 1. delu 11. knjige so bili objavljeni Kocbekovi zgodnji mladostni esejistični spisi, v 2. delu pa esejistika iz let 1938–57.

Doslej je izšlo 16 knjig Kocbekovih Zbranih del. Nekatere imajo več obsežnih delov oz. zvezkov. Esezistika, programsko-politični spisi in dnevniki še niso zaključeni. Dnevniki na primer obsegajo zapise do leta 1945. Sledila bodo še pisma.

100 LET DR. MARIJE KOMJANC

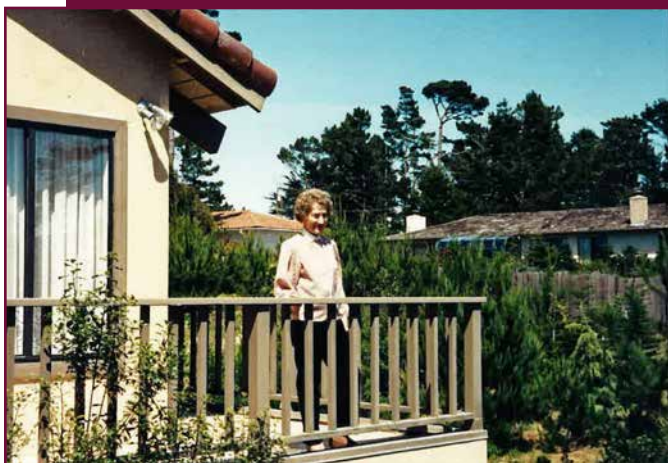
V Gorici je 8. marca obhajala stoletnico farmacevtka Marija Komjanc, ki se je kot sedmi izmed osmih otrok rodila v znani števerjanski družini. Ljudje so bolj poznali brata Marjana, ki je bil duhovnik, in dr. Iva, ki je bil kirurg. Tako ona kot sestra, univ. prof. Viktorija Komjanc, poročena Vogrič, pa sta se po vojni izselili v Kalifornijo.

Iz ZDA se je slavljena leta 2016 vrnila v Gorico, na katero je bila vedno navezana.

Med drugim je njena zasluga spomenik briškim ženam, ki od leta 2010 stoji na potki pred njeno rojstno hišo in opozarja na doprinos žensk za preživetje družin v težkih časih.

V Gorici je opravila klasično gimnazijo, farmacijo pa je študirala v Padovi in Bologni. Po diplomi leta 1946 se je poročila s prof. Stanetom Fabijanom iz Ponikev. Nekaj časa sta živela v Solkanu, nato sta emigrirala. Svoj poklic je opravljala v San Franciscu, nato v bolnišnici v Montereyu, kjer sta si uredila gostoljuben dom, ki je sprejel tudi Slovenski oktet med neko ameriško turnejo. Družila sta se s Slovenci v San Franciscu, do moževe smrti leta 2003 pa sta dvajset let preživela v narodnem parku Pebble Beach ob Tihem oceanu.

Zgoraj desno: prva leta tujine v Kaliforniji, spredaj desno Marija, levo sestra dr. Viktorija, zadaj Viktorijin mož odvetnik Alojz Vogrič in njegova sestra Rozi; levo: na terasi svojega doma v parku ob obali Tihega oceana

46. PRIZNANJA MLADI ODER

Slovenska prosveta vsako leto podeli priznanja Mladi oder ljubiteljskim skupinam, ki so v prejšnjem letu priredile gledališko predstavo. Letos je bilo delovanje gledaliških skupin oteženo in temu primerno je tudi število nagrajencev. Dobitniki 46. Mladega odra so: Mala gledališka šola Matejke Peterlin s predstavo Zavozlani konci, Otroški zbor Ladjica iz Devina z lutkovno predstavo Prislunhimo školjki in Otroška gledališka skupina Tamara Petaros, ki je ob Miklavževem prazniku pripravila igro Nebeški korona-telefon. Žal ni bilo nagrajevanja v živo, kot v preteklih letih, a si ga je mogoče ogledati na YouTube in Facebook straneh Slovenske prosvete v sklopu Prešernove proslave.

Otroški zbor Ladjica iz Devina (levo) in Otroška gledališka skupina Tamara Petaros (desno)

UMRL JE SALEZIJANEC FRANC VIDIC

Po daljši bolezni je 11. januarja na Trsteniku umrl salezijanski duhovnik Franc Vidic, ki so ga nekdanji tržaški in goriški skavti in skavtinje spoznali zlasti v letu 1976, ko je spremljal koroške skavte na prvi zamejski jamboree v Pinedu, potem pa sta v kratkem razdobju sledila obisk dveh avtobusov tržaških in goriških skavtov na Koroškem in povratni dvodnevni obisk koroških skavtov v Gorici in Trstu.

Franc Vidic se je rodil 23. marca 1940 v Zgornji Besnici pri Kranju v družini s sedmimi otroki. Trije bratje so postali salezijanci in duhovniki. Študiral je na Hrvaškem in v Ljubljani, kjer je bil posvečen v duhovnika leta 1969. Po krajšem kaplanovanju na Razborju je bil do leta 1977 vzgojitelj in ravnatelj v dijaškem domu v Celovcu, ki se je takrat selil iz Heimlingerja v Marijanišče. Pastoralno je oskrboval tudi rojake v Špitalu.

Nato so ga prestavili na Dolenjsko, kmalu potem spet v Mohorjev dijaški dom v Celovcu, nakar je od leta 1984 spet deloval na Dolenjskem in Notranjskem. Zaradi bolezni se je leta 2014 preselil na Trstenik.

NAGRADA ZA ODV. MATEVŽA GRILCA

Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza sta sklenila, da 42. Tischlerjevo nagrado podelita dolgoletnemu predsedniku Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Matevžu Grilcu za življenjsko delo na narodnopolitičnem področju in za njegovo zavzemanje za samostojno politično gibanje med koroškimi Slovenci. Vročitev nagrade je bila predvidena 25. januarja, vendar so jo zaradi pandemije odložili.

DUHOVNIK EDKO FERJANČIČ

Odbori Zveze borcev za vrednote NOB iz Nove Gorice, z Dobrovega, iz Medane in Kojskega ter Občina Brda so izdali zbornik Primorski duhovnik Edvard Ferjančič - Taras (1898–1957). Gre za gradivo s srečanja ob 120-letnici rojstva znanega primorskega duhovnika, ki se je med vojno odločno opredelil za Osvobodilno fronto, po njej pa je bil dejaven v Cirilmetodijskem društvu katoliških duhovnikov LRS. Srečanje je bilo 6. oktobra 2019 v Vipolžah.

NA MANZIOLIJEVEM TRGU

**Prva nagrada za prozo
na 49. literarnem natečaju revije Mladika**

Ksenija Čuić Bratina

Košček neba nad malim trgom primorskega mesteca se je zdel kot zdrsana svetlo modra kopalna brisača dolge in ozke pravokotne oblike. Zgodnjega popoldneva toplega septembrskega dne se je vanj lovila tista svetloba sončnih žarkov, ki je delovala, kot da jo sonce pošilja iz na pol priprtega očesa – z rahlo spuščeno veko. Iz hipnega pogleda na odtenek modrine neba nad trgom se je dalo razbrati, da prihaja jesen.

Majhen trg je počival v hladu sence, ki se je postopoma, ne da bi se ji kamorkoli mudilo, plazila po kamnitih tleh in se s hrbtni strani vzpenjala na zid cerkve sv. Marije Alietske.

Izza cerkvenega vogala sta stopila na trg in se razgledala. »Tja?« reče on in pokaže na kamniti zid ob cerkvenem poslopju. »Tja,« pokaže ona na mizico z dvema stoloma na nasprotni strani.

* * *

Skozi uličice, ki se stekajo na trg, prihajajo manjše gručice, ki se vračajo s kopanja. Babica v tuniki, ki ji sega do kolen, roza barva tunike kaže, koliko stara se babica počuti v resnici. V glavi so živa spogledovanja iz davnih najstniških dni. Mlada mama potiska voziček, nagrmađene brisače, blazine in obroči na njem dajejo videz kramarskega voza, vse dokler ne pokukajo skozi šaro radovedne in žive otroške oči. »Ne sitnari, lepo te prosim,« okrcne mamica energično kobačajočega otročička in ga potisne v ležeči položaj, iz katerega se mali v trenutku dvigne in strumno sedé pozorno spremlja zanj razburljivo odpravo proti domu.

Sedita za mizico sredi trga. Njena roka zliva mleko previdno, po kapljicah, v temen ekspreso, ki v majhni skodelici z odebeljenimi stenami deluje, kot da ga je premalo in ga je kdo odstavil, preden se je kava iz avtomata do konca izcedila.

On mirno sedi in opazuje. Pred njim kozarec belega vina, na dolgem peclju, to je vseeno

mediteranska kavarnica. Ob požirku, ki ga naredi, obraz ne izda ničesar. Mu je vino všeč? Mu ni?

Ona z žličko živahno meša kavo, dvigne skodelico k ustom, odloži, natoči še kratko kapljico mleka, z vajenim gibom sunkovito vmeša tekočino, srkne.

Za trenutek se zdi, da hoče nekaj reči, a si premisli in pogoltne slino, kot bi z njo potisnila besede, ki jih ni izrekla, globoko po grlu navzdol.

Mestece je obmorsko, a tu, na tem trgu, se zdi morje daleč.

Težko si je predstavljati, da sta čisto v bližini mandrač in obala, kamor pljuskajo valovi, se poženejo po pesku in vdano počasi oddrsijo nazaj.

* * *

Med njima pljuskajo valovi tišine.

Ob njem, ki se ne pogovarja, počne tisto, kar počne, ko je sama.

Prestavi se v vzporedni svet, brska po različnih mislih. Kako bo prebarvala steno na hodniku s pomočjo valjčka z vzorčki – drobni, zeleni lističi vzorca jo bodo spominjali na babičino stanovanje ali pa sobo iz kakšnega razkošnega angleškega kostumskega filma. Ozadje je tako ali tako samo kulisa. Nanj pripenjaš dodatke. Oni določijo, ali bo prostor deloval elegantno, domačno, igrivo ... Z valjčka s starinskimi vzorčki misli gladko zdrknejo na oddajo, ki jo je poslušala na radiu. Če bi jo kdo vprašal o njenih poslušalnih navadah, bi mu lahko povedala, da posluša radio kot kdo drug bere časopis. Nikoli, razen v avtu, nima radia stalno prižganega. Po spletu izbira posamezne oddaje iz najrazličnejših rubrik in jih posluša, kot bi brala članek v časopisu.

»Prestara sem zate,« ji pride na misel stavek iz Literarnega nokturna, ki mu je prisluhnila včeraj, in je nanj reagirala kot navadno, ko ji je neprijetna vsebina nevarno blizu. »Mah, prazne marnje.«

Na kavarniškem stolu izolskega trga se sedaj grenko nasmehne vase. Jasno kot beli dan, da je na

to v njenem razmerju, ki se ji je zdelo kot izprazenjen, mlahav balon, nešteto krat pomislila sama. Bi si morala pobarvati lase? Zamenjati očala za takšna z okvirjem, ki bo bolj mladosten?

Na skrivaj ošine moža, vidi njegov mirni pogled, ki kot zakamufliran radar drsi po prostoru: levo, desno, gor in dol. Pozna ga, in domišlja si, da ve, kako delujejo njegove misli. Ni prepričana, če bi opazil spremembe, o katerih razmišlja sama. Tu, kjer sedita, pa je gotovo opazil odluščene omete in lego trga, ki je za spoznanje nagnjen, da v primeru dežja voda odteka v smeri morja. Določa, kateremu obdobju pripada cerkev, za katero sedita, zagotovo je opazil letnico na portalu hiše, po kateri nosi mali trg ime. 1470.

A nič od tega mu ne bo rekla. Tako ali tako bi ostalo brez odgovora.

Se zaloti, da ji v tem trenutku to sploh ni pomembno. Da je enostavno prijetno sedeti tu. Prav tako, kot sedita zdaj. Brez besed. Presenečena ugotovi, da sproščeno gleda v pravokotnik neba nad njima in je pri tem ne veže in ne stiska, kot bi jo v primeru, če bi se počutila nelagodno.

* * *

V resnici – bi bilo lepo stanovati nekje tukaj, v bližini morja. Lahko tudi v prostorih kakšne od teh stisnjenih in podolgovatih hišk ob ozkih uličicah. Vhodna vrata bi bila obledele olivno zelene barve, v notranjosti tla, ki v poletni vročini oddajajo pomirjujoč hlad. Ob vhodu v hišo bi moral biti prostor za mizo in klop, pa latnik, pod katerim se da sedeti ob različnih urah dneva, prebirati časopis, vleči s prstom po pametnem telefonu, lupiti krompir v času priprave kosila ... Ve, kako se rišejo ta razpoloženja dneva na dvoriščih primorskih hišic, kamor kuka, ko odhaja in se vrača s kopanja v katerikoli vasicu na jadranskih otokih. Pozna dvorišča, ki so jutranje razpotegnjena brez naglice, brez hitrih gibov, pozna njihovo opoldansko osamelost, ko v vročini čisto plitvo in počasi diha – da bi preždel čas, ko se prebivalci umaknejo v hlad hiše in belih rjuh ... ve, kako se v dvorišča in uličice proti večeru razširijo vonjave po hrani, po palačinkah, ki jim je dodano nekaj kapljic olivnega olja, po mesu, začinjenem z mediteranskimi zelišči, po kolobarčkih čebule, ki dražijo oči ... Pozna dvorišča v urah, ko pojema dan in poplesujejo sence prižganih svetilk, v katere se zaganjajo večče. Lenobno posedanje stanovalcev, klepet, ne preveč živahen, smeh ... kasneje žvenket ob pospravljanju posode

iz notranjosti, dokler se vsi zvoki ne zavijejo v eno samo brnenje nočnega neba ...

Pa ... pa korita s hortenzijami in pelargonijami! Tudi ona bi jih imela ob svoji primorski hišici in zvečer bi jih obilno zalila, da bi si voda iz korita morala najti pot in bi tekla v vijugah po ulici in se pridružila potočkom, izvirajočih iz sosednjih korit. Hortenzije bi cvetele tako bujno, da bi se cvetovi kar prerivali med sabo – nekateri bi bili sicer že suhi, večina pa bi bila svežih in tako izrazitih barv, da bi si želela v vsako od njih zariti obraz in se okopati v zamolklo škrlatnih bohotnih cvetovih.

Tik ob vhodu pa velik okrasni lonec za rože! V barvi morja v zalivu – med zeleno in modro, glaziran – da bi se rahlo svetlikal in bi igra svetlobe še približala vtis vode, ki trepetala v različnih odsevih ...

* * *

»Aana! Aana ...« globok glas jo predrami in vrne nazaj na stol v Izoli. Mož stoji poleg nje, jo nalahno treplja po ramenu, se vzpodbudno nasmehe in reče: »Greva?«

»Plačal si?« ga previdno vpraša.

On se malo nejeverno namuzne: »Denarnico sem ti vzel iz torbice.«

Zložno se odpravita skozi ozke uličice, ko se Ani naenkrat zazdi, da je zagledala hišo, s prav takim dvoriščem, o kakršnem je sanjara. V tistem trenutku sliši moža, ki zastane in kuka čez isti zid: »A veš, da bi se tukaj dalo živeti.«

Nasmehne se. Ga prime – po dolgem času –, prsti poiščejo prste, in njena dlan se izgubi v njegovi, ko vijugata dalje v labirintu hiš in njihovih slanih zidov.

* * *

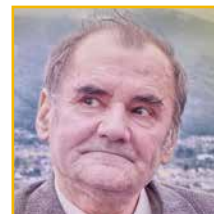
Na Manziolijevem trgu poplesuje svetloba poznega popoldneva.

Tu in tam se pojavi kakšen zapozneli kopalec in se z brisačo v roki izgubi v uličicah, ki tečejo proti morju.

Na trg izza cerkvenega vogala prihaja neki drugi par. »Tja?« reče on in z glavo nakaže kamniti zid ob cerkvenem zaledju. »Tja,« reče ona in se odpravi proti mizici na nasprotni strani trga, nad katerim sinja barva neba počasi blede in se nanj riše mehka sivina večernega mraka tega blagega septembrskega dne.

SEZONSKE HAIKU KVARTINE

*Prva nagrada za poezijo
na 49. literarnem natečaju revije Mladika*

Vladimir Gajšek

(Francetu Prešernu, čbeličarju)

*Cvet se odpira
– in spet prve čebele
šumijo v pomlad –*

(Martu Ogenju)

*Dvaintridesetlistni
cvet krizanteme?
... japonska nova ...*

(Milici in Marku Kravosu)

*Poslušam črčke,
ki v travnati pisavi
črikajo v sonce –*

(Cirilu Zlobcu)

*Pozimi zjutraj,
pred belo stezo snega.
Pristavi krompir.*

(Milanu Deklevi
in Metki Kušar)

*Samo dežuje ...
Gledam v cerkven zvonik,
negiben v dežju.*

(Andreju Capudru,
ko je prevajal Danteja)

*Frfrava ptica
pride na limanice
– in joka, joka ...*

(Marku Hudniku)

*Mraz v beli zimi,
norec se obleče v sneg
– rad zaspi v večnost?*

(Vladimiru Kosu)

*Japonska nešplja,
se guba sonce v ustih?
Japonska svila.*

(Tatjani Malec)

*En samkrat je bil
nekje daleč, ku ku skrit
klic kukavice ...*

(Marjanu Maku in Jožetu Šmitu)

*Napiši črko,
ki si jo pustil v sanjah,
ko se prebujaš ...*

(Acetu Mermolji)

*Dušica v prahu,
kje je jutranja rosa –
kakšen čudež solz!?*

(Vladimirju Gajšku)

*... bedim in bedim
sam v popolni tišini:
– sam vse do jutra?*

(Josipu Murnu)

*Lepota cvetja
s tisočero metulji
me upijanja ...*

(Ivanki Hergold)

*Rimščice daleč
in kresnice, kresnice –
v somraku bogov –*

(Edinu Saračeviću
in Francetu Piberniku)

*Magnolijin cvet
in moja bela ptica
na koncu veje.*

(Vinku Ošlaku, esperantistu)

*Samo mrčesi
v vročem poletju me še
zdaj vznemirjajo.*

(Lili Novy)

*Noči so sladke,
ko te v temi poljubljam
da me razsvetli!*

(Jožetu Stucinu
in Aleksiju Pregarcu)

*Jesenski dnevi,
sivina in sivina.
Kdo bo prižgal luč?*

(Josipu Ostiju)

*Prva sled v snegu
ali zadnji koraki,
ko grem od doma.*

(Srečku Kosovelu)

*Veter ve tvoje ime,
z brezimno zimo.
Vse bolj je mrzlo.*

(Ivanu Volariču - Feotu
in Rudiju Miškotu)

*Tisoč obrazov!
Z enim samim obrazom
se zrem v zrcalu. –*

(Slavku Jugu)

*Drobna lastovka
in poletno cvrčanje –
v meni žge nebo.*

(Mariju Čuku)

*Poletne ceste,
le hrup avtomobilov –
Kruh, kje je klasje ...*

(Danetu Zajcu)

*Poletna ujma
me ujame na cesti –
ko miš sem moker.*

(Hermanu Voglu)

*Ujet sem v beli
premolk jutranje slane –
ta pozna jesen!*

(Alojzu Rebuli)

*Jesensko listje
skoro nevidno zjutraj
odpada v megli ...*

(Kajetanu Koviču)

*Zimske urice.
Zunaj v čas tiho sneži,
a v duši poje.*

(Miroslavu Košuti)

*Ko si čisto sam
sredi belega snega –
kam odpotuješ?*

(Gregorju Strniši
in Cenetu Vipotniku)

*Iskal sem drevo,
da mu izpovem, kako
tudi jaz cvetim.*

(Borisu Pahorju)

*Kje domujemo?
Kar ni raznesla burja
s kostmi prednikov!*

(Pavli Gruden)

*Oblaki spejo
neznano neznankam –
večni romarji.*

(Jožetu Snoju
in Tomažu Šalamunu)

*Cunjasti snežec.
In se zazrem skoz okno.
Vse je sivkasto ...*

ZAPISNIK 49. LITERARNEGA NATEČAJA MLADIKE

Komisija literarnega natečaja Mladike, ki se je sestala v četrtek, 4. februarja 2021, na sedežu na Ulici Donizetti 3, je obravnavala 92 prispevkov v prozi in 62 ciklusov pesmi, ki so v roku prispeli na natečaj. Komisija je po temeljiti razpravi in oceni dospelih prispevkov podelila sledeče nagrade:

Proza

Prvo nagrado prejme zgodba *Na Manziolijevem trgu*. Avtorica je **Ksenija Čuić Bratina** iz Ljubljane.

Drugo nagrado prejme zgodba z naslovom *Božična zgodba*. Avtorica je **Manka Kremenšek Križman** iz Ljubljane.

Tretjo nagrado prejme novela *Če slučajno sanjam, ne me zbuditi*. Avtorica je **Petra Štern** z Ravn na Koroškem.

Komisija priporoča za objavo še novele: *Ko ljubezen mine* Franja Frančiča, *Steklena črepinja* Alexa Kame Devetak, *Iz kroga ni izhoda* Tadeje Krečič Scholten, *Pesek* Bojane Daneu Don, *Dr. Helen* Tine Starc, *Dotik meje* Darinke Kozinc in *Pravljica o Njej, ki ni umela jokati* avtor Dimitrije Đuričin.

Poezija

Prvo nagrado prejme cikel *Sezonske haiku kvartine*. Avtor je **Vladimir Gajšek** iz Ljubljane.

Drugo nagrado prejme cikel pesmi, ki je prispel pod psevdonimom *Potonika*. Avtorica je **Barbara Cerar** iz Ljubljane.

Tretjo nagrado prejme cikel pesmi, ki je prispel pod psevdonimom *Osamljena poetinja 92*. Avtorica je **Nika Čok** iz Trsta.

Komisija priporoča za objavo še cikel pesmi *Namesto tvojih rok* Eve Kumperger, cikel pesmi *Poslednji kraj* Andraža Poliča, cikel pesmi *Sejem kultur* Jerneja Kusterleta, cikel pesmi *Špele* Pahor, cikel *Sonata preseganja* Milana Novaka in pesmi Ester Gomisel.

Trst, 5. februarja 2021

Za komisijo literarnega natečaja Mladike
Marij Maver

Prešernova proslava s slovesno razglasitvijo nagrajencev in branjem nagrajenih del je bila na sporedu v nedeljo, 28. februarja, na platformah Youtube in Facebook, kjer je dogodek še vedno na ogled.

OTROŠKI VRTEC – OSNOVA, NA KATERI STOJI NAŠA ŠOLA

Elisabetta Kovic

2 - RAZVOJ PREDŠOLSKE VZGOJE V ITALIJI OD ZAČETKOV DO »DOBRE ŠOLE«

Reforma Gentile

Predšolska vzgoja je v italijanski ureditvi prvič dobila svoje mesto s šolsko reformo iz leta 1923, ki svoje ime dolguje tedanjemu šolskemu ministru, filozofu Giovanniju Gentileju. Čeprav le načelno, je namreč reforma dopolnila italijanski šolski sistem, s tem da se je naslonila na organsko zamisel otroške vzgoje, s katero je Maria Montessori pokazala na pomembnost formativnih procesov otroštva, in to tudi v luči njihove pripravniske vloge pred vstopom v šolo. Uveljavilo se je torej spoznanje, da mora šola za celostni in harmonični otrokov razvojni proces poseči tudi v predšolsko vzgojo in da mora država poskrbeti, da bodo vsi otroci, stari od 3 do 6 let, deležni možnosti obiskovanja vrtca. Res pa je, da je bilo potrebno počakati na revolucionarno leto 1968, da se je država z zakonom št. 444 odločila, da bo tudi sama začela ustanavljati in upravljati predšolske ustanove, ki jih je imenovala materine šole (scuole materne).

Prelomno leto 1968

Zakon št. 444 z dne 18. marca 1968 ureja ustanavljanje državnih vrtcev in določa njihov vzgojni namen. Ta naj obsega celostni razvoj otrokove osebnosti v obdobju od 3. do 6. leta, njegovo socialno in kulturno rast ter pridobitev

kompetenc, potrebnih za vstop v osnovno šolo. V svojem 3. členu zakon določa, naj se državni vrtci ustanovijo še posebno tam, kjer je za to največja potreba, in sicer v revnih, nerazvitih območjih ter v krajih intenzivne urbanizacije.

Zasebna ali državna šola?

Zakon 444 je bil nedvomno pomemben, ni pa žel pričakovanega soglasja. Ko so se državni vrtci pridružili že obstoječim zasebnim, verskim ali laičnim vzgojnim ustanovam, se je namreč odprlo vprašanje institucionalnega pluralizma, ki je po petdesetih letih še vedno aktualno: eni pluralistično šolo razumejo kot državno šolo, ki pokriva celotno državo in ki vsem otrokom nudi iste skupne vrednote in vsem jamči enake pogoje; drugim izraz pluralistična šola pomeni predvsem pravico družine, da svobodno izbira vrsto vzgoje, ki jo želi nuditi svojemu otroku.

Razprava o tem, ali naj bo šola zasebna ali državna, se je v Italiji začela že ob koncu 19. stoletja, in sicer na pobudo socialistov. Sprva je bilo zanimanje delavskega gibanja za otroške vrtce predvsem eno od orodij politične polemike. Socialisti so katoličanom očitali, da si lastijo monopol nad otroško vzgojo. Resnici na ljubo so se katoličani prvi zavedli formativnega potenciala otroških ustanov in začeli skrbeti za

vzgojiteljske kadre. V njihovih vrtcih so poučevale redovnice ali katoliške vzgojiteljice. Redovnice so pogosto vodile tudi občinske vrtce, še zlasti ko jih je občinska uprava ustanovila s finančno podporo zasebnikov. »V zameno« za donacijo so le-ti pogosto zahtevali, da je bila vzgoja skladna s katoliškimi načeli in da so bile vzgojiteljice redovnice. Socialisti so močno nasprotovali taki obliki vzgoje in vodenja. Izpostavljali so »didaktični nered«, ki naj bi vladal v otroških vrtcih (dejansko sta jih upravljali dve ministrstvi hkrati, ministrstvo za notranje zadeve in za šolstvo), opozarjali na pomanjkanje finančnih sredstev in zahtevali poseg države.¹

Antagonizem med katoličani in socialisti se je še zaostрил po prvi svetovni vojni, ko so se socialisti po pomembnih zmagah na občinskih volitvah politično okrepili in se bolje organizirali. Ta dialektika se je prekinila z nastopom fašizma. Da bi si zagotovil moč, je le-ta od vsega začetka iskal konsenz vplivnih cerkvenih krogov in s tem namenom legitimiral verske redove, da so nadaljevali z upravljanjem otroških vrtcev. S konkordatom

Otroški vrtec goriških uršulink med 1. sv. vojno v begunskem taborišču v Bruck an der Leitha (zgoraj); oddelek "Nazareth" vzgojnega zavoda goriških uršulink leta 1908 (spodaj) (Iz knjige La cucina mitteleuropea delle Madri Orsoline di Gorizia, LEG, Gorica 2006, z dovoljenjem založnika in sester uršulink)

med Državo in Cerkvijo iz leta 1929 si je Cerkve izborila avtonomijo, da je tudi na področju predšolske vzgoje ohranila svojo organizacijo in neodvisno kadrovanje ter odklonila kar nekaj inovativnih vzgojnih prijemov, ki jih je ponujala Gentilejeva Reforma. Država se je tako odrekla segmentu otroške vzgoje v zameno za naklonjenost cerkvene hierarhije.

Spor med zagovorniki zasebne in državne šole se je znova razvnel po drugi svetovni vojni, ko se je razvejana mreža

¹ Socialistični politični aktivist Pittoreggi je konferenco, ki jo je organizirala delavska zbornica iz Firenc 30. novembra 1895, zaključil takole: »Vzemimo revne otroke župniku, pokažimo, da smo boljši od njega, kar je tudi res, in tako bomo lahko rekli, da naše delo obrodi boljše rezultate. Iztrgajmo otroke župniku in nekoč nam bodo hvaležni, da smo iz njih naredili svobodne in zavedne delavce.« Cit. po E. Catarsi, L'Asilo e la Scuola dell'Infanzia, La Nuova Italia, Firenze 1994, 136, op. 7.

konfesionalnih vzgojnih ustanov začela soočati z »levimi« organizacijskimi vzorci,² ki so deloma zrasli na temeljih, postavljenih še pred nastopom fašizma. To je denimo primer dežele Emilie Romagne, kjer je šolski sistem vzorno integriran s teritorijem in v predšolski vzgoji ponuja inovativne modele, katerih cilj je preko javnih storitev zadostiti potrebam uporabnikov. Ti modeli so dobro znani tudi v Sloveniji in med številnimi našimi vzgojiteljicami, ki se tam tudi poklicno izobražujejo.

Sedanja italijanska šolska ureditev omogoča, da se ob državni šoli nadaljuje tudi vzgojno delo zasebnih ustanov. Seveda si pri tem država pridržuje pravico, da določi temeljne vzgojne in kulturne smernice, ki so obvezne za vse, tudi za zasebne šole.

Težko je torej odgovoriti na vprašanje, ali bi bilo res prav in dobro poddržaviti vse šole. Še posebno v ekonomsko negotovih časih je malo verjetno, da bi si lahko država privoščila poddržavljanje vseh zasebnih šol. Zasebne ustanove, ki navadno upravljajo vzgojne zavode, predvsem otroške vrtce in osnovne šole, nudijo družinam storitve, katerim bi bila država težko kos. Ne glede na politično računico je za državo manj obremenjujoče nadaljevati s financiranjem zasebnih šol, kot pa jih upravljati v lastni režiji.

Reforma Moratti in zakon o »dobri šoli«

Pedagoški princip razvijanja celostne otrokove osebnosti je dopolnila reforma ministrice Letizie Moratti iz leta 2004, ki v novih državnih smernicah polaga posebno pozornost skrbi za razvoj in oblikovanje otrokove identitete. Otroški vrtec naj bi predstavljal za otroka varno in stabilno okolje in mu istočasno postavljajl nenehno nove izzive

² S tem v zvezi je Luciano Pazzaglia, profesor pedagogike na Katoliški univerzi v Milanu, pomenljivo zapisal: "Polemiko je potrebno uokviriti v idelološki spopad, ki je zaznamoval kulturno-politično debato tistih let. Spomnimo se, da so katoliški krogi na togost levice odgovorili s pozivom na mobilizacijo za okrepitev italijanske družbe in spodbujali Krščansko demokracijo ter vlado, naj nastopita v obrambo morale in vere. Tako so nasprotnikom nehoti nudili argumente v prid njihovi tezi o načrtu za klerikalizacijo države. Ofenziva zoper vladno šolsko politiko, četudi je nastala v tem kontekstu, se je tako sama oživljala. Gre povedati, da so bile pripombe na račun določene popustljivosti Ministrstva do svobodnega šolstva utemeljene." Cit. po E. Catarsi, *L'Asilo e la Scuola dell'Infanzia*, 219, op. 24.

ter nudil priložnosti za srečevanje z različnostjo in drugačnostjo. Prav otrokovo iskanje poti do samega sebe, do drugega človeka in narave je izkoristila reforma iz leta 2004, da je otroški vrtec preimenovala v šolo otroštva (*scuola dell'infanzia*). Ravnatelj Marijan Kravos v spremni besedi h knjigi vzgojiteljice Sare Burolo Srečno pot, Piki Jakob, ugotavlja, da »nam med prevajanjem novih norm ni uspelo preimenovati vrtcev v šolo otroštva. Raje smo se zatekli v uveljavljeni otroški vrtec«. Seveda je najbolj pomembno »ujeti duh prenovitvenega zagona, ki gotovo temelji na sodobnih mednarodno uveljavljenih pedagoških principih«, pa vendar so tudi besede pomembne in prav gotovo bi bila šola otroštva bolj v sozvočju z novimi okoljskimi in družbenimi spodbudami.

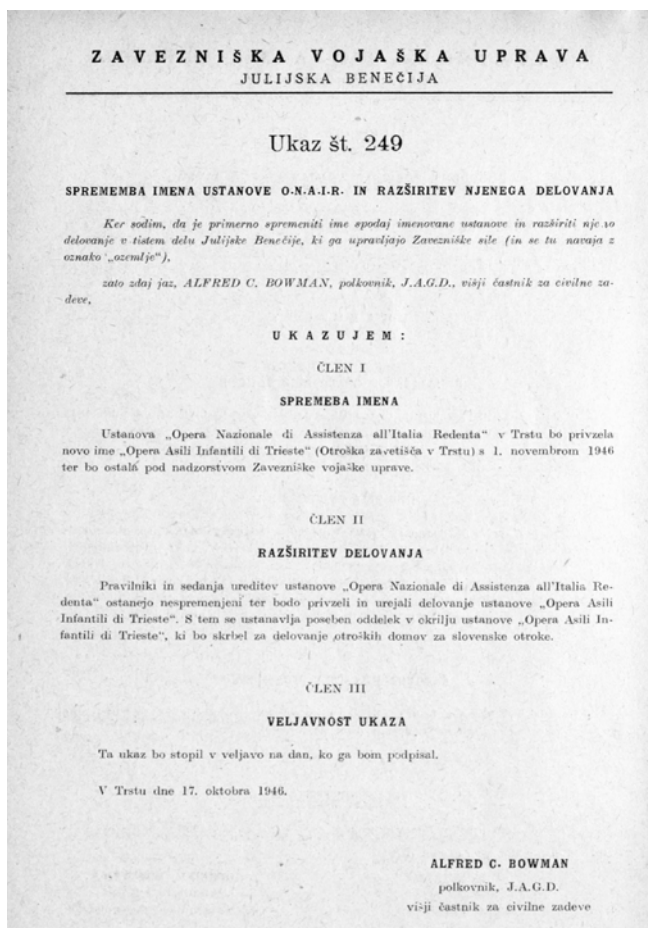
Otroški vrtec v Italiji pa je moral počakati na reformo iz leta 2015 (*La Buona scuola* – reforma o dobri šoli), da je dočakal izpopolnitev sistema, katerega zametke vsebuje že refoma iz leta 1923. Leta 2017 je bil namreč objavljen delegirani odlok št. 65/2017, ki izhaja iz zakona 107/2015 in ki nosi naslov Integrirani vzgojno-izobraževalni sistem. Ko pišem ta članek, državna komisija za integrirani vzgojno-izobraževalni sistem pripravlja *Pedagoške smernice integriranega sistema "nič–šest"*, ki bodo omogočile njegovo realno izvajanje. Seveda so pedagoške smernice za zdaj še osnutek, o katerem se bo razvila javna debata, prav gotovo pa dokument odpira predšolski vzgoji velike možnosti nadgradnje in razvoja.

Slovenski otroški vrtci v Italiji od leta 1918 do leta 1978

Po prvi svetovni vojni je bila potreba po socialnem skrbstvu zelo velika in reševanje socialnih problemov je bilo v glavnem še vedno izven domene državne socialne politike. V sklopu socialne pomoči šoli je v tistem obdobju pomembno vlogo odigrala vojvodinja Elena d'Aosta, ki je leta 1919 ustanovila ONAIR (*Opera Nazionale Assistenza Italia Redenta*). Ustanova je ponujala oskrbo in varstvo otrokom tistih ozemelj, ki jih je Italija zasedla po 1. svetovni vojni. ONAIR je svoje operativne naloge opravljal na dveh strateških obmejnih točkah, v Trentu in v Trstu. Primarni namen ustanove je bil res pomoč in varstvo predšolskih otrok, kar so v resnici otroški vrtci ONAIR tudi izvajali, a metoda dela je v glavnem slonela na načrtni asimilaciji

otrok nemške in slovenske narodnosti, predvsem z zatiranjem otrokovega maternega jezika. Obdobje raznarodovalne politike je bilo dolgo in mučno.

Ko je postalo jasno, kako se bo 2. svetovna vojna zaključila, se je polagoma začelo spreminjati tudi politično vzdušje. Zavezniška vojaška uprava je leta 1946 prevzela nadzor nad ONAIR. Ukaz št. 249 z dne 17. oktobra 1946 odreja, da ONAIR poskrbi za ustanovitev in upravljanje otroških vrtcev v slovenskem jeziku, tako da so naši vrtci v Trstu in Gorici spet tudi uradno zaživel. V šestdesetih letih je ONAIR spremenil svoje ime in postal ONAIRC (Opera Nazionale di Assistenza all'Infanzia delle Regioni di Confine). Z dekretom predsednika republike z dne 4. julija 1977 je tretja Andreottijeva vlada ustanovo dokončno ukinila. Od šolskega leta 1977/78 vrtce ONAIRC upravlja država.

Ukaz
249/1946 ZVV
v Uradnem
listu ZVV

Odmev na prejšnji Fokus

Fokus v prejšnji številki Mladike, ki je bil posvečen našim rojakom v Argentini, je vzbudil več pozitivnih odmevov. Uredništvu se je oglasil tudi vodilni kulturni in politični delavec povojne emigracije v Argentini dr. Marko Kremžar.

Iskrena hvala za poslano revijo Mladiko in moje priznanje, da posvečate številko Slovincem v Argentini, 74 let potem ko so njeni člani prišli v to deželo kot begunci in politični emigranti.

Skupina mlajših rojakov, ki živijo in delujejo med nami ob trdni in vztrajni verski opori naših dušnih pastirjev msgr. Jureta Rodeta in g. Francija Cukjatija, vam je lahko podrobno približala razmere in mišljenje v teh nelahkih časih. Tako bo slovenska skupnost v Argentini še dolgo lahko glasno pričala resnico o naši skupni polpreteklosti.

Rad bi izrazil priložnost, da se vam zahvalim za vsa leta, ko vztrajno in požrtvovalno povezujeate zamejsko in zdomsko skupnost v duhu krščanskih vrednot. Pomagate nam ohranjati jasnost mišljenja, ljubezen do domovine in prijetno domačnost, večate povezanost in medsebojno razumevanje.

Globoko cenim leta vaše naklonjenosti in vas pristrčno pozdravljam.

Marko Kremžar

REPRESIJA PROTI ČLANOM SLOVENSKE DEMOKRATSKE ZVEZE (SDZ) IN NJENIM PRIVRŽENCEM (I. del)

Jernej Vidmar

Uvod

Leto 2020 je bilo tudi v Sloveniji v znamenju hude epidemije. Hkrati pa je bilo to leto, ko je skrajna levica v slovenskem parlamentu in na ulici zaostila nestrpno retoriko proti drugače mislečim, s katero desne in leve demokrate zmerja s fašisti in izdajalci. Izvaja pa tudi različne mazaške akcije in druge ideološke manifestacije, s katerimi grozi posameznikom. To ravnanje skrajnih levičarjev deloma spominja na prva povojna leta, ko je komunistična partija uporabljala podobno nasilno retoriko proti članom Slovenske demokratske zveze (SDZ) v sedanjem zamejstvu v Italiji.

Novi komunistični režim, ki se je vzpostavil v Sloveniji po drugi svetovni vojni, se je bal političnega nasprotnika, Slovenske demokratske zveze, saj je načela politično monolitnost vsaj na skrajnem zahodnem robu slovenskega etničnega ozemlja. Zato je komunistična partija, da bi uničila SDZ, uporabila nasilne metode, ki jih je vedno dobro obvladala (laž, diskvalifikacijo nasprotnikov, ugrabitve in umore). Najprej se je posluževala verbalnih napadov preko svojega časopisja in javnih manifestacij. Člane SDZ, ki so zagovarjali demokracijo in večstrankarski sistem in so bili že predvojni antifašisti, narodnjaki, nekateri celo bivši tigrovci in celo bivši simpatizerji NOB, je zmerjala s fašisti in izdajalci. Iz sovražne retorike je kasneje prešla na ugrabitve in fizične likvidacije nekaterih vidnih članov SDZ še v coni A Julijske krajine in coni A Svobodnega

tržaškega ozemlja (STO). V sami Jugoslaviji, kjer si je podredila sodišča, pa je z dejanskimi in namišljenimi nasprotniki komunizma, s simpatizerji SDZ in ljudmi, ki so naskrivaj brali njeno glasilo Demokracijo, obračunavala na montiranih političnih procesih, ki jih je pripravljala Udba.

Nekateri zgodovinarji so pisali, da je bila SDZ v svojih napadih, čeprav je v programu izpostavila nasprotovanje nasilju, prav tako groba, žaljiva in obsojajoča ter da je za označevanje nasprotnika uporabljala podoben besednjak kot nasprotna stran, ki so jo člani SDZ obtoževali nasilja. Avgust Sfiligoj je ostro protikomunistično držo SDZ v prvih letih njenega delo-

vnanja pozneje v svojih spominih opisal takole: »SDZ si je res vzel v program tudi obrambo pred komunizmom, toda to obrambo je vršil in vrši dostojno s tem, da med ljudstvom poudarja človečanske vrednote demokratičnih načel v nasprotju s teorijo nasilja in ustrahovanja ter dialektičnega sofizmovanja. Samo v prvih povojnih letih in zaradi

Prvi predsednik Slovenske demokratske zveze v Gorici, odvetnik Avgust Sfiligoj, slikan leta 1944 (foto: družinski arhiv)

takratnih razmer so bili kajpak potrebni tudi odločni nastopi z ostrimi besedami. Tisti čas je, hvala Bogu, danes za nami».¹

Ustanovitev SDZ in njen program

Slovenska demokratska zveza je bila ustanovljena z občnim zborom 17. januarja 1947 v Alojzijevišču v Gorici kot paritetna zveza katoliško in liberalno usmerjenih javnih delavcev, ki so postopoma oblikovali svoji skupini, Slovensko katoliško skupnost in Slovensko demokratsko skupnost.² Ustanovljena je bila, ko se je neuradno že vedelo, da bo Gorica na pariški mirovni konferenci dodeljena Italiji. Nastala je, da bi Slovencem v Gorici, ki bi po razmejitvi prišli pod Italijo, zagotovila uresničevanje narodnostnega, političnega in kulturnega razvoja. Njeni člani so bili zavedni katoliški in liberalni slovenski primorski politiki, demokrati in narodnjaki. Nekateri so bili bivši tigrovc. V prvi vodstveni odbor so bili izvoljeni dr. Anton Kacin, dr. Andrej (Slavko) Uršič, Polde Kemperle, Ivan Krpan, Viljem Sfiligoj in dr. Avgust Sfiligoj. Slednji je postal strankin predsednik.

Konec leta, 21. decembra 1947, je bila tudi v Trstu ustanovljena sorodna Slovenska demokratska zveza za Svobodno tržaško ozemlje, ki je tesno sodelovala z goriško skupino. Tržaška SDZ je bila bolj liberalna in je hotela biti nadaljevanje političnega društva Edinost, medtem ko so imeli kršćansko-socialno usmerjeni javni delavci svojo stranko. V prvo vodstvo tržaške organizacije so bili izvoljeni predsednik dr. Josip Agneletto, tajnik dr. Fran Vesel, blagajnik Mihael Flabjan in častni predsednik dr. Josip Abram. Sekcije so ustanovili v Trstu, Nabrežini in Dolini.³

V svojem programu sta imeli obe SDZ kot cilj obrambo narodnostnih pravic tistih Slovencev, ki bi s pariško mirovno konferenco prišli pod Italijo in v cono A STO. Borili sta se tudi za ohranitev in razvoj

slovenskih šol, ki so nastale v času Zavezniške vojaške uprave (ZVU). Glede delovanja goriške SDZ v prvem letu obstoja je ohranjenih nekaj zapisnikov prvih sej izvršnega odbora SDZ, ki segajo od 17. januarja 1947 do leta 1948.⁴

Med drugim je ohranjen zapisnik seje 15. maja 1947, iz katerega je razvidno, da je izvršni odbor SDZ takrat sprejel vsebino spomenice, naslovljene na predsednika italijanske vlade in na predsednika konstituante.

Zahteval je naslednje: »1. Slovensko srednje in osnovno šolstvo. 2. Enakopravnost v rabi slovenskega in italijanskega jezika v javni upravi, uradnih dokumentih in krajevnem imenoslovju. 3. Vrnitev domače oblike poitalijančenih priimkov. 4. Olajšave za ponovno pridobitev italijanskega državljanstva za tiste, ki so ga pod fašizmom izgubili iz kateregakoli vzroka. 5. Priznanje srednješolskih in vseučiliških spričeval, pridobljenih na Svobodnem tržaškem ozemlju. 6. Enake pravice pri dostopu v javne službe. 7. Slovenski kraji, katerih občinski sedeži pripadajo Jugoslaviji, naj se združijo v slovenske občine. 8. Proporcionalno zastopstvo v upravi mešanih občin.«

Kot dodatek so v spomenici zapisali tudi željo: »Naj se osnuje avtonomna pokrajina z deželnicama zboroma in deželnicama odboroma v Gorici in Vidmu. Goriški pokrajini pa naj se vrnejo deželne meje.«⁵ Z današnjim izrazoslovjem bi rekli, da je SDZ zahtevala avtonomno deželo za Furlanijo in Goriško z ločenima pokrajinskima svetoma in odboroma v Gorici in Vidmu. SDZ je namreč v želji, da bi dosegla avtonomijo za goriške Slovence, iskala politično zavezništvo s furlanskim avtonomističnim gibanjem. Izvršni odbor je pooblastil Sfiligoja in Kacina, da spomenico predložita na vpogled zastopnikom Furlanskega ljudskega gibanja za avtonomijo na sestanku, ki je bil napovedan za isti dan, torej 15. maja 1947 v Vidmu.

O sestanku v Furlaniji je Sfiligoj poročal na seji 20. maja 1947, ki so se je udeležili še Kemperle, Krpan, Uršič in Kacin. Iz Sfiligojevega poročanja izvemo, da sta se s SDZ na sestanku v Vidmu za

¹ Majda Sfiligoj, *Kjer sem svoboden, tam sem doma, Življenje in delo dr. Avgusta Sfiligoja, II. del*, Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček in Mladika, Trst 2006, str. 15.

² Glede oblikovanja skupin in njunih imen gl.: Ivo Jevnikar, »Politični monopol in nasilje, bojkot, fratelanca, Povojna politična diferenciacija med Slovenci na Tržaškem«, v: Ivo Jevnikar (ur.), *Boj za narodne pravice in demokracijo, Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*, Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček in Krožek Anton Gregorčič, Trst 2019 (dalje Jevnikar), str. 96–97.

³ Jevnikar, str. 97–103.

⁴ Župnijski arhiv Sovodnje, Zasebni arhiv Marjana Komjanca, Zapisnik sej Izvršilnega odbora Slovenske demokratske zveze za leto 1947 (dalje Zapisnik sej). Vsebinsko mi je posredoval dr. Vojko Pavlin, ki je zapisnik sej SDZ odkril, ko je urejal župnijski arhiv.

⁵ Zapisnik sej, 15. maja 1947. Izpopolnjeno besedilo, datirano z 21. majem 1947, je objavil Avgust Sfiligoj v knjigi *Slovenska demokratska zveza v Gorici 1947–1969*, samozaložba, Gorica 1969, str. 20–21.

⁶ Zapisnik sej, 20. maja 1947.

[illegible]

pluralnost slovenskih medijev zlasti v coni A Julijske krajine. Zelo kritična je bila do komunističnega režima v Jugoslaviji, podrobno je ljudem prikazovala stanje v FLRJ, poročala o političnih procesih v Jugoslaviji. Tudi po razmejitvi, torej po 15. septembru 1947, je nadaljevala s poročanjem o političnih dogodkih v Jugoslaviji in zlasti v primorskih krajih, ki so bili v FLRJ. Prek zaupnikov je poročala o represiji nad kmeti v Goriških brdih in drugod, o pobegih iz Jugoslavije, o pobitih na meji, o političnih procesih proti obrtnikom, duhovnikom in drugim v Jugoslaviji. Odvetnik dr. Avgust Sfiligoj je v Demokraciji z oglasi opozarjal begunce iz Jugoslavije, da jim nudi v Gorici brezplačno pravno oskrbo.

Represija Komunistične partije proti vidnim članom SDZ – ugrabitve, aretacije

Nastanek SDZ je močno vznemiril komunistične oblasti v Ljubljani in njihove zaupnike v coni A. Tako so člani pripravljalnega odbora SDZ že ob samem ustanavljanju stranke in pripravah za izdajanje glasila Demokracija doživljali javne napade slovenskih komunistov. Partija ni tolerirala nobenega političnega združevanja Slovencev zunaj OF. SDZ pa je bila neodvisna stranka, ki je načela do tedaj monolitno fronto pod vodstvom komunistov.

Že takoj po ustanovitvi in začetnem delovanju SDZ ter pisanju časopisa Demokracija se je levica večkrat odzvala z napadi in grožnjami. Sovražno so do nove stranke nastopili tako Komunistična partija Julijske krajine in SIAU kot tudi komunistično orientirani Primorski dnevnik v Trstu. Tajnik SIAU in Centralnega komiteja Komunistične partije Julijske krajine Branko Babič je aprila 1947 z značilno komunistično diskreditorno retoriko ustanovitelje Slovenske demokratske zveze javno označil za izdajalce, nekdanje hlapce Duceja in Hitlerja, za agente novega fašizma, Trumana in Churchilla itd. Izvršni odbor SIAU je maja 1947 v Primorskem dnevniku delovanje SDZ uradno obsodil za izdajalsko, protiljudsko, protislovensko, ker da SDZ vodi »politiko proti slovensko-italijanskemu bratstvu«. O SDZ so tudi zapisali, da »služi politiki mednarodne reakcije in na tržaškem ozemlju delujočih imperialistov«.

Vseh teh obsodb je bila SDZ deležna samo zato, ker je politično delovala zunaj OF, zunaj SIAU. Bralce Primorskega dnevnika je SIAU še pozvala, naj obsodijo politično delovanje SDZ in njeno glasilo.⁷

O teh obtožbah v Primorskem dnevniku so člani goriškega izvršnega odbora SDZ razpravljali na seji 20. maja 1947 in sprejeli sklep, da se nanje odgovori. Glede vsebine odgovora so se dogovorili naslednje: »Odgovor SDZ na sklep SIAU naj izpostavi predvsem naslednje točke: 1. Demokracijo izdajajo Slovenci domačini; 2. Demokracija izhaja na temelju svobode tiska, ki je zajamčena v jugoslovanski ustavi, v statutu Svobodnega tržaškega ozemlja, v že sprejetih členih italijanske ustave in v listini Združenih narodov, zato uporabljanje tiskane svobode ni zločin, miselnost, ki se razkriva v sklepu SIAU, je totalitarna in fašistična; 3. obsodi naj se pritisk, ki ga odbor SIAU hoče s svojim sklepom izvajati na

Slovence; 4. Demokracija je in ostane zvesta slovenskemu narodu. Sklep se bo dokončno formuliral na seji, ki naj bo 21. 5. ob dveh popoldne; odbor sklene, da naj se v listu nastopi proti sklepu SIAU tudi z daljšim polemičnim člankom.«⁸

Dopolnjeno besedilo je nato izšlo v Demokraciji 23. maja 1947.

Komunistična partija z vidnimi člani SDZ ni obračunavala samo z javnimi napadi po časopisju in na javnih shodih, ampak tudi z organiziranjem javnih linčev ter z ugrabitvami in fizično likvidacijo. Teh metod se je posluževala prek terenskih aktivistov in politične policije Udbe.

Informacije o delu SDZ je dobivala tudi od svojega vrinjenca v tržaškem vodstvu SDZ Ferda Klembasa.⁹

Komunistične oblasti v Jugoslaviji (Ljubljani) so zločinsko nastopile proti uredniku Demokracije Andreju Uršiču iz Kobarida. Njegov ugled demokrata in njegovo pisanje sta se zdela oblasti v FLRJ očitno politično prenevarna. Zato je jugoslovanska tajna policija Udbe organizirala in 31. avgusta 1947 tudi izpeljala njegovo ugrabitve. S prevaro so ga zvečer z veselice v Kobaridu zvabili v Robič. Ko se je vračal na motornem kolesu, so med Starim selom in Kobaridom nategnili žico čez cesto, da je padel in izginil. Po izginotju so se pojavila številna vprašanja o njegovi usodi. Vodstvo SDZ je sumilo, da je Uršičeva ugrabitve delo Udbe oziroma jugoslovanskega komunističnega režima, zato so v Demokraciji o tem večkrat pisali. SDZ se je obrnila tudi na Združene narode. Uršičeva mati je pisala tudi maršalu Titu, a ni dobila odgovora.

Šele po padcu jugoslovanskega komunizma so postali dostopni arhivi Udbe in takrat je tržaški novinar Ivo Jevnikar odkril arhivski dokaz, da je bil Uršič po ugrabitvi prepeljan v zapore Udbe v Ljubljano, zaprt v samici in zaslišan še konec septembra 1948. V samici je bil zaprt do verjetne nasilne smrti 18. novembra 1950.¹⁰

Po 73 letih pa sem razrešil neznanke o identiteti ugrabiteljev. Na podlagi udbovskega dokumenta,

⁸ Zapisnik sej, 20. maja 1947.

⁹ Jevnikar, str. 99–101.

¹⁰ Ivo Jevnikar, »'Neznani Slavko' v zaporih Udbe, Novi podatki o usodi Andreja (Slavka) Uršiča«, v: *Koledar Mohorjeve družbe za leto 1994*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1993. Za domnevni datum smrti gl.: Ljuba Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti 1944–46*, Modrijan in Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2013, str. 405–406.

⁷ Jevnikar, str. 97–99.

ki sem ga odkril v Arhivu Republike Slovenije, sem v številkah 1 in 2-3 Mladike 2020 razkril njihova imena. Akcijo so izpeljali slovenski udbovci primorskega porekla. Zanj je odgovarjal udbovski podpolkovnik Veri Winkler - Aleks iz Gorice (roj. leta 1917 v begunstvu v Žubini, umrl v Torontu leta 1984). Pri pripravi akcije je z njim sodeloval Franc Špacapan - Črt (Ozeljan, 1923). Samo ugrabitev pa so izpeljali Albert Dovgan - Vinko (Šembije, 1927, umrl leta 1982), Nevo Pahor (roj. Prvačina, 1925) in Leopold Furlan - Dečko (Prvačina, 1925).¹¹

Dne 22. septembra 1949 je Udba ugrabila še podpredsednika tržaške SDZ Ferdinanda Kalina z Opčin.¹² Tudi ugrabljeni Kalin se ni več vrnil in je dobesedno izginil. Na udbovski listi za ugrabitev naj bi bilo kar šest članov SDZ iz Gorice in Trsta.

Pod udarom so bili tudi bratje Sfiligoj, ki so bili deležni hudega šikaniranja že leta 1945 in 1946, ko SDZ še sploh ni bila ustanovljena, in to čeprav so se v času fašizma izkazali kot izrazito narodno zavedni Slovenci. Predsednik SDZ dr. Avgust Sfiligoj iz Goriških brd je bil eden izmed ustanoviteljev Tigra v Gorici leta 1927 in izrazito dejaven tigrovec, zato so ga fašistične oblasti večkrat preganjale. Na procesu pred posebnim sodiščem leta 1931 je bil obsojen na 10 let zapor (zaprt do amnestije 1935), na procesu posebnega sodišča v Trstu decembra leta 1941 pa na 30 let. Izpuščen je bil

Ugrabljeni urednik Demokracije Andrej (Slavko) Uršič (foto: družinski arhiv)

leta 1943. Februarja 1944 se je vrnil na Goriško in odšel v partizane. V NOV je deloval tudi kot sodnik. Kljub temu ga je takoj po osvoboditvi 3. maja 1945 aretirala Ozna z obtožbo, da je izdajalec slovenskega naroda, in ga predala vojaškemu sodišču v Ajdovščini. Izpuščen je bil 6. junija 1945. Kasneje mu je že predvojni prijatelj France Bevk, predsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje, razkril, da je bil aretiran in obtožen, ker naj bi domačine nagovarjal, naj ob prihodu zavezniške vojske razobesijo jugoslovansko zastavo brez zvezde.

Po izpustitvi je Avgust, kljub grenki izkušnji, nadaljeval svoje sodelovanje z Narodnoosvobodilnim odborom za Brda. Ker pa je na sestankih PNOO nasprotoval partijskemu monopolu in zadružništvu, je spet padel v nemilost. Zato so na raznih shodih, ki jih je prirejal NOO za Brda, partijski aktivisti naščuvali ljudi, da so ga začeli v njegovi odsotnosti zmerjati za izdajalca in odkrito vabiti ljudi, naj ga ubijejo. Še v času cone A Julijske krajine so 6. junija 1946 naščuvani ljudje celo vdrli v stanovanje Sfiligojevih na Dobrovem in se spravili na ženo in otroke, tako da je morala poseči civilna policija. Tudi zaradi teh groženj se je umaknil v Gorico. Podobnih groženj je bil deležen tudi njegov brat Viljem Sfiligoj, narodnjak, prav tako zaprt pod fašizmom, ki se je zato 13. septembra 1947 skupaj z družino izselil v Krmin.¹³

(se nadaljuje)

¹¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 2965, dosje 9134, Veri Winkler.

¹² Nevenka Troha, *Komu Trst, Slovenci in Italijani med dvema državama*, Modrijan, Ljubljana 1999.

¹³ Majda Sfiligoj, *Kjer sem svoboden, tam sem doma, Življenje in delo dr. Avgusta Sfiligoja, I. del*, Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček in Mladika, Trst 2005, str. 295.

DA NE BO ŠLO V POZABO

Adrijan Pahor

27. januar je dan, ko se poleg Judov spominjamo predvsem vseh tistih evropskih narodov, nad katerimi se je znesel fašistični teror, torej tudi nas Slovencev, ki smo doživeli deportacijo v nemška koncentracijska taborišča, od koder največkrat ni bilo povratka. Edini izhod naj bi bil skozi dimnik, so največkrat z veliko mero cinizma in okrutnosti opozorili nesrečne prišleke zglasni upravitelji taborišča in res je bilo tako. Če jih niso takoj po prihodu usmerili v plinsko celico, so ti od hudega mraza, lakote, bolezni in nečloveškega napora umrli v naslednjih mesecih. Kot sin nekdanjega deportiranca sem imel večkrat priložnost z očetom obiskati taborišča, katerih »gost« je bil tudi sam. Nekatera so bolj znana, npr. Natzweiler-Struthof, Dachau, Dora-Mittelbau in Bergen-Belsen, druga manj, npr. Harzungen, Markirch. Bergen-Belsen je bila po Dora-Mittelbau težko pričakovana, a vendarle končna postaja očetove bridke nemške izkušnje, saj so ga tam skupaj z ostalimi jetniki konec aprila 1945 osvobodili Angleži, nakar je bil zaradi načetih pljuč zadržan na zdravljenju v francoskem sanatoriju. Taborišče je zaradi svoje osamljene lokacije, razsežnosti, muzeja in turobnosti pokrajine naredilo name velik vtis.

Bergen-Belsen se je iz vojaškega objekta leta 1940 prelevil najprej v taborišče za francoske in belgijske vojne ujetnike, že enainštiridesetega pa je taborišče postalo pravi »lager« za ruske ujetnike, saj so bile barake šele v gradnji in je samo pozimi leta 1941–42 zaradi hude zime, nalezljivih bolezni in nečloveških pogojev

umrlo 14.000 jetnikov. Aprila 1943 so približno polovico celotne površine taborišča prevzeli v svojo upravo oddelki SS, ki so tu organizirali pravo koncentracijsko taborišče, medtem ko je bil preostali del še vedno namenjen vojnim unjetnikom (lazaretu), tega pa je upravljal Wehrmacht. Bergen-Belsen je postal istega leta tudi zbirna točka za številne Jude, ki so jih Nemci želeli zamenjati s priprtimi sonarodnjaki v drugih državah. Leta 1944 so v Bergen-Belsen prepeljali tudi številne poljske ujetnike in italijanske vojake, kasneje pa je Wehrmacht izpraznil tisti del taborišča, kjer so bili vojni ujetniki, tako da so bili na dan osvoboditve v taborišču samo deportiranci. Avgusta 1944 so zaradi prenatrpanosti drugih koncentracijskih taborišč, semkaj prepeljali osem tisoč žensk iz Auschwitz (med temi je bila tudi Ana Frank), a kaj, ko je bil tudi Bergen – Belsen na robu kolapsa in so nove jetnike zato natrpali kar v šotore: v težki zimi jih je umrlo več kot 18.000.

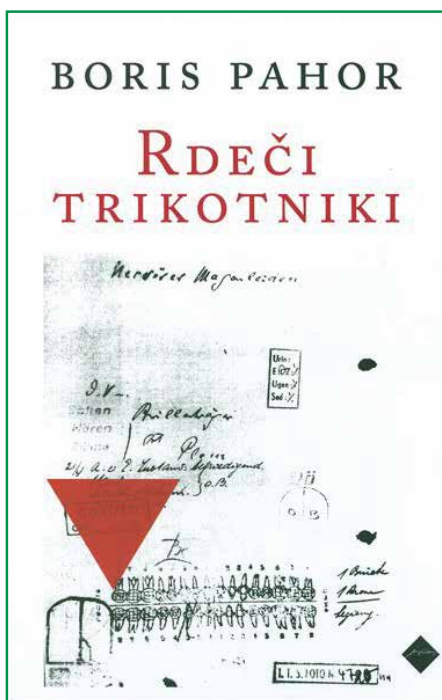

Spominsko obeležje v taborišču Bergen-Belsen

Delček iz zgodovine nekdanjega koncentracijskega taborišča (od tega je ostalo bolj malo – tu je poleg muzeja danes tudi baza Nato), ogled muzeja s številnimi eksponati, pričevanja posameznikov – vse to ne more pustiti posameznika ravnodušnega, sili ga k razmisleku predvsem o tem, kako je mogla nemška oblast na tako okruten in nečloveški način načrtno iztrebljati nezaželene ljudi in za to zverinsko početje izšolati celo vojsko brezsrčnih ljudi, ki je ravnodušno izvajala ukaze. Nemci so seveda za svoje zločinsko početje odgovarjali: 17. septembra 1945 se je začel proces proti štirinajstidesetim obtožencem iz Bergen-Belsna (pripadnikov SS in kapov, več sto jih sicer ni bilo sojenih) z enajstimi smrtnimi obsodbami, če seveda upoštevamo samo primer tega taborišča.

Narod je bil torej sposoben priznati, obžalovati in se tudi opravičiti za storjene grozote, ki so po zaslugi politike in izobraževalnih programov prešle v trajno kolektivno, lahko bi rekel neizbrisno zavest. To je mogoče zaslediti v spremenjenem odnosu države do preteklosti, v spoštovanju drugih narodov, v priznanju odškodnine preživelim deportirancem. Priznanje krivde namreč osvobaja, olajša vest, krepi samospoštovanje in te istočasno dviga v oči drugih; verjetno bi Nemci danes tudi Italijane drugače

Knjiga Rdeči trikotniki; spodaj levo: arhivski posnetek taborišča po osvoboditvi aprila 1945 (vir: Wikipedia)

obravnali, če bi bili ti sposobni iskrenega opravičila za vse gorje, ki so ga povzročili. Tako pa so v Bergen-Belsnu danes nekoliko zapostavljeni glede na njihovo številčno prisotnost in njihovo bridko usodo. In prav Italijanom se je namreč, tako zvemo iz zgibanke, ki sem jo dobil ob vходу v muzej, v taborišču, poleg Rusov, najslabše godilo. Pa se je marsikateri od italijanskih obiskovalcev spraševal zakaj ...

Pa še ena zanimivost: v Bergen-Belsnu so poleg Judov umirali deportiranci različne narodnosti, a so prav Judom z različnimi eksponati in obeležji posvetili največ pozornosti, pa tudi njihovi »turisti« so danes med najštevilnejšimi. Načrtno omenjanje le enih in marginalno obravnavanje (ali celo zamolčanje) drugih je očitno skregano z realnostjo, saj nacističnega in fašističnega preganjanja niso doživeli samo Judje, ampak številni drugi, začeni z Nemci samimi, torej tistimi, ki so se kot prvi uprli nacionalsocializmu in katerim so bila taborišča (na začetku) tudi namenjena.

Zgoraj: barvni trikotnik, ki je bil prišit pod številko, je bil razpoznavno znamenje taboriščnikov. Dobili so ga takoj, ko so prišli v taborišče. Črni trikotnik je označeval asocialne osebe (umsko prizadete, potepuhe, pijance, istospolno usmerjene ženske). Modri trikotnik je označeval emigrante. Zeleni trikotnik je označeval kriminalce. Rjavi trikotnik je označeval Rome. Rožnati trikotnik je označeval istospolno usmerjene moške. Vijoličasti trikotnik je označeval jehovce. Rdeči trikotnik je označeval politične nasprotnike. Rumeni trikotnik ali Davidova zvezda sta označevala Jude.

GOVORNA KOMUNIKACIJA V KORONAČASU

Manica Maver

Pred kratkim smo v šoli z dijaki posneli krajši videoposnetek za spletni dan odprtih vrat, da bi bodočim dijakom in njihovim staršem predstavili delček tega, kar dijaki spoznavajo na našem zavodu v okviru pouka marketinga in ekonomije. Posneli smo krajšo igro vlog, kjer so bili eni prodajalci, drugi kupci. Ker smo snemali v tem obdobju, so vsi, ki so nastopali, nosili masko. Takoj po začetku snemanja smo ugotovili, da zadeva ne bo tako enostavna: ker so namišljeni kupci in prodajalci govorili z masko, je bilo marsikoga zelo težko razumeti. Nekaterih skoraj ni bilo slišati. In včasih se sploh ni razumelo, kdo je tisti, ki govori. Tako se je navidezno lahka igra vlog spremenila v pravi izziv: profesor snemalec je skušal iz mladih igralcev izveči čim več in zato so morali igralci nešteto krat ponavljati isti prizor, v upanju, da bodo na koncu svoje replike povedali glasneje in razločnejše ter jih opremili tudi s primernimi gestami. A neprestano ponavljanje prizora je bilo utrujajoče in na koncu so bili dijaki že hripavi, tako da bi težko od njih pričakovali glasnejši govor.

V opisu dogodka sem malo pretiravala, vendar ne preveč. Z njim sem želela ponazoriti težave, ki jih imamo v govorni komunikaciji v času pandemije.

Koronačas je res spremenil naša življenja in navade: med drugim veliko ljudi dela kar od doma, pouk za višješolce poteka na daljavo, tudi predavanja na univerzi študentje spremljajo preko spletne povezave. Učenci in učitelji, ki imajo pouk v razredu, in vsi, ki še vedno

hodijo v službo na svoje delovno mesto, pa morajo stalno paziti, da ohranjajo primerno razdaljo, poleg tega morajo stalno nositi zaščitno masko na obrazu.

Vse to pa nujno prinaša nekatere težave v naši vsakdanji komunikaciji. Ko govoriš z masko, se moraš veliko bolj potruditi, da je tvoje sporočilo razumljeno: zaradi maske je tvoj glas delno zadušen in torej manj slišen, ustnice pa prekriva maska in si zato ne moremo pomagati z branjem ustnic. Poleg tega maska, ki zakriva polovico obraza govorca, skriva tudi obrazno mimiko, ki večkrat sogovorniku sporoča več kot besede same. Veselje, srečo, jezo, strah in druga razpoloženja težko razberemo samo iz pogleda, edinega dela obraza, ki ga ne zakriva maska.

Pri Radijskem odru z maskami

»Ko govoriš z masko, se moraš veliko bolj potruditi, da je tvoje sporočilo razumljeno.«

Mogoče ste med tistimi »srečneži«, ki delate na daljavo in vam zato ni treba nositi maske. V tem primeru morate skoraj gotovo uporabljati eno od spletnih orodij za videokonference, kot so Zoom, Meet ali Skype. V tem primeru bodo motnje v komunikaciji drugačne, pa vendar neizogibne: še tako dobra internetna povezava včasih zataji in je zato zvok prekinjen ali moten.

Ameriške raziskave kažejo, da približno 20 odstotkov zaposlenih uporablja glas kot osnovno orodje pri svojem delu. Za vse, ki v svojem poklicu veliko govorijo in nastopajo, je to obdobje pravi izziv: daljše govorjenje z masko je naporno in govorec je lahko po daljšem času govorjenja z masko celo zadihan in hripav. Zato je zelo pomembno, da znamo ob govoru pravilno dihati in uporabljati svoj glas.

Čeprav je sporazumevanje v takih okoliščinah zahtevno za vse, je kultiviran govorec v tem obdobju privilegiran: imel bo manj težav pri posredovanju svojega sporočila poslušalcem, obenem pa bo manj obremenjeval glasilke in ne bo popolnoma brez sape in glasu ob koncu svojega nastopa.

Iz vsega povedanega se mi zdi, da je ta čas pokazal, kako pomembno je izobraževanje na področju

govora: poznavanje pravilnih tehnik dihanja; primerno uporabljanje glasu; govorna interpretacija z rabo različnih intonacij, hitrosti, jakosti, registrov in premorov, barvanje govora s čustvi. S primerno izobrazbo in nato rabo glasu in prozodičnih sredstev bomo precej omilili težave v komunikaciji, ki jih povzroča nošenje maske, medtem ko govorimo, ali slaba povezava v komunikaciji preko spleta.

Vsi si želimo, da bi bilo tega izrednega stanja čimprej konec, da bi se spet lahko mirno pogovarjali v živo in brez mask na obrazu. Vendar ne kaže, da bo kmalu tako. Zato bi bilo res pametno, če bi si vzeli čas in se izobrazili na področju govorne tehnike. Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z motnjami glasu (foniatri, logopedi, otorinolaringologi) ugotavljajo, da je za večino težav z glasom kriva napačna glasovna tehnika, ki bi jo s primerno izobrazbo preprečili. Veliko se govori o posledicah, ki jih bo prinesla pandemija: o deficitu v znanju naših dijakov, o depresiji zaradi izoliranosti in osamljenosti, o zanemarjanju preventivnih pregledov za druge bolezni, kar bo privedlo do hudih zdravstvenih obolenj in celo smrti. Verjetno se bo povečalo tudi število ljudi z motnjami glasu. Zavedajmo se, da lahko to preprečimo.

PODELITEV ŠTIPENDIJ IZ SKLADA INŽ. ALBINA LOČIČNIKA

Slovenska prosveta je v četrtek, 4. marca, že devetič podelila štipendije iz Sklada inž. Albina Ločičnika. Sklad je dobil ime po inž. Albinu Ločičniku, a glavno zaslugu za njegov nastanek je imela vdova Evgenija Stibilj Ločičnik. Slednja je svoje premoženje prepustila Slovenski prosveti z željo, da se ustanovi sklad za pomoč slovenskim študentom inženirstva.

Komisija, katere člani so Sergij Pahor, Neža Kravos in Marjan Jevnikar, je prejela šestnajst prošenj. Izbrala je štiri prosilce, ki študirajo na fakulteti za inženirstvo. Štipendije v višini 1000 € so prejele: Veronika Bordon, Jasmina Gruden, Tereza Štavar in Veronika Pučnik.

Prejemnike nagrad je pozdravil predsednik komisije Sergij Pahor ob prisotnosti Marjana Jevnikarja in Neže Kravos.

Tereza Štavar, Jasmina Gruden, Veronika Bordon in Veronika Pučnik

Sveže iz ateljeja

FRANKO VECCHIET

Magda Jevnikar

Leta 2002 sem v Mali galeriji Mladike s sliko in krajšim besedilom predstavila osem slovenskih umetnikov, v naslednjih dveh letih pa je rubriko nadaljeval slikar in likovni kritik Ivan Žerjal. Sledil je daljši premor, ki ga zdaj z veseljem prekinjam. Pri tem me vodi želja, da bi vsi skupaj bolje spoznali sodobno likovno ustvarjanje in predvsem ideje, ki se porajajo v današnjem času, zato sem si stvar zamislila nekoliko drugače. Vsakič se bom obrnila na umetnico ali umetnika in ga zaprosila za dvoje: da mi pošlje fotografijo svojega najnovejšega dela in da mi odgovori na tri vprašanja. Tokrat je na vrsti umetnik Franko Vecchiet.

Ko sem te zaprosila za fotografijo najnovejšega dela, si me docela presenetil s povsem nepričakovano stvaritvijo. Kaj se je zgodilo v tvojem ateljeju in – kaj nastaja?

Enostavno poskušam razviti novi cikel v grafiki in paralelno prilagoditi isti princip na platno. Ta notranja logika med grafiko in sliko združuje še drugo vizijo, in sicer kaos ozadja in urejenost strukture v ospredju. Tako likovno delo povezuje dva principa, ki sta nekako ključna elementa v sodobni umetnosti. Sedanji črno-beli pristop pa me ne ovira, da ne bi v drugi fazi uporabljal tudi barve. Ta moment je, mislim, nekakšen razvoj v mojem delu, ki se logično navezuje na moja prejšnja obdobja. Prvi poskus v tej smeri se je rodil pred dvema letoma za likovno kolonijo v Novem mestu. Sedaj je ta slika v kolekciji novomeškega muzeja.

V preteklem letu smo bili zaradi posebnih razmer vsi prikrajšani za marsikaj. Čemu si se moral odpovedati ti kot umetnik? In kako to doživljaš?

Odpadle so mi tri razstave v programu, v Ljubljani, Benetkah in Trstu. Upam, da bo vsaj ena od teh predstavljena na kasnejši datum. Najbolj pa mi je žal, da je galerija La Roggia v Pordenonu

dokončno prenehala z delovanjem. S to galerijo sem sodeloval vsaj 30 let. Imel sem več samostojnih razstav, direktor pa me je povabil na vsaj 20 skupinskih ali osebnih razstav po Evropi. Zadnja razstava v galeriji bi morala biti moja osebna razstava, a zaradi virusa so galerijo predčasno zaprli.

V tem obdobju pa sem imel na primer ogromno časa zase, da sem reorganiziral delo v ateljeju, da sem razmislil o marsičem, spoznal nove ljudi in postavil marsikatero iztočnico za bodočnost. Moram priznati, da nimam občutka, da bi bil ta čas zame nepotreben ali neizkoriščen.

O vlogi umetnosti v družbi je bilo napisanih toliko besed, in vendar ti bom postavila prav banalno vprašanje: verjameš v moč umetnosti?

Moč umetnosti lahko pojmujeemo danes na različne načine. Najbolj enostavno je ocenjevati ekonomsko težo umetnostnega sistema. V zadnjih 40 letih se je umetnost toliko spremenila kot še nikoli v preteklosti. Če ne pomislimo na krizo v zadnjem letu, moramo priznati, da je od srede devetnajstega stoletja dalje pomen umetnosti stalno rasel. Sistem umetnosti zajame danes delo umetnikov, uporabo materiala za dela,

posege umetnostnih kritikov, zgodovinarjev, šole in akademije, muzejske strukture in vzdrževanje palač, kjer so umeščene, privatne galerije, restavriranje umetniških del, prodaje na dražbah, revije in knjige o umetnosti, filme, umetnostne sejme, privatne zbirke, organizacijo velikih razstav, bienalov, trienalog, zavarovanje del, prevoze, turizem za umetniške dogodke, vstopnice na razstavah, potovanja, hotele, restavracije itd. Svet umetnosti se je prilagodil moderni družbi in konzumni logiki.

Umetnost je postala velik business, industrijski sistem, okoli katerega se vrtijo ogromni kapitali in razvejano tržno gospodarstvo. Po drugi strani pa likovna umetnost pomeni, kot vsa umetnost, tudi širjenje našega obzorja, pogledov, kreativnosti in občutkov, ki nam sugerirajo neskončne možnosti razumevanja in bivanja. Vse možnosti so že dane. Moramo samo pogledati stvari, ki nas obdajajo, da lahko vstopimo v svet drugačnega pojmovanja našega življenja.

Oh, kako lepo. Nič ne funkcionira (100 x 80 cm; barve, lepilo in kolaž; datum dela: januar 2021)

Slovenska Istra

LEDA DOBRINJA, HIŠA OD ČIUDA
IN TRETJA SLOVENSKA ISTRSKA
NARODNA PREBUJA

Milan Gregorič

Ledina curriculum vitae in opus

Na spletni strani *Primorci.si* lahko preberemo, da se je Leda Dobrinja rodila v Kopru 22. junija 1954 očetu Julijanu Dobrinji in materi Zvezdani, roj. Bembič. Otroštvo je preživela v Loparju. Osnovno šolo je obiskovala pri Sv. Antonu in v Marezigah. Po zaključeni srednji ekonomski šoli v Kopru se je vpisala na Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani in diplomirala leta 1981.

Po diplomi je začela s proučevanjem duhovnih ved in po letu 1985 s študijem del ameriškega filozofa in humanista L. Rona Hubbarda. Med letoma 1987 in 1992 je izvedla več predstavitvenih te-

čajev v Ljubljani, Kopru in Trstu in nato študij nadaljevala v Italiji, ZDA, na Madžarskem, Danskem in v Veliki Britaniji ter leta 2020 zaključila peto stopnjo Scientološke akademije. S svojim jezikovnim in strokovnim znanjem je v letih 2008–09 pomagala pri izdaji prevodov desetih osnovnih del L. Rona Hubbarda v slovenščino. S svojimi prispevki je sodelovala

tudi pri mednarodnih kampanjah proti družbenim pritiskom, nepismenosti in drogam ter za uveljavljanje moralnih vrednot. V letih 1993–96 se je pri Andragoškem centru Slovenije usposobila kot mentorica za vodenje študijskih krožkov in v nadaljevanju realizirala krožke *Lopar, včeraj, danes in jutri*, *Beseda Slovenske Istre*, *Lupar enbot*, *Slovenci v Istri*, *Ljudsko znanje o rastlinah – etnobotanika* in *Istrske teme*. Posamezni krožki živijo še danes.

Leta 1997 je za podajanje znanja drugim dobila priznanje Andragoškega centra Slovenije. Iz študijskih krožkov so se rodili tudi trajni produkti, kot so vključitev vasi Lopar v program CRPOV, domoznanska revija *Brazde s trmuna*, list *Istrske teme*, krajevna domoznanska zbirka v *Hiši od Bardinca* ter izkustveno posestvo *Pod Vardo zabavsko*. Svoje literarne, poljudno-raziskovalne ter družbenokritične prispevke z istrsko tematiko je objavljala v revijalnem tisku v Sloveniji, Istri in Trstu. Leta 2015 je Dobrinja vodila pripravo in izdajo zbornika *Slovensko staroselstvo in Istri*, ki sta mu sledila še II. in III. del, pri čemer je zadnji izšel leta 2020. Vmes, leta 2018, je izdala knjigo *Tretja istrska prebujanje in njene senčine*.

Dejavnosti, ki so potekale od leta 1992 do 2001 v *Hiši od Čiuda* v Loparju, ki si je pridobila tudi prilastek *Mali center istrske kulture*, so poznane tudi kot *tretja istrska prebujanje*, o čemer pa bomo nekoliko podrobneje spregovorili v nadaljevanju.

Leda Dobrinja,
kot jo je leta 2019
slikala Milena
Piciga.

Sodelovanje s kulturnim programom Radia Trst A

Med letoma 1995 in 2000 je Leda Dobrinja sodelovala s kulturnim programom *Radia Trst A*. Kot mentorica je z urednico Nadjo Rojac realizirala sledeče odmevne radijske nize:

- *Ob Rižani in Rokavi* (raziskovanje avtohtone slovenske kulture v Istri, okrog 30 oddaj),

- *Skrito cvetje rožmarina* (iskanje in predstavljanje slovenskih razumnikov, učiteljev, duhovnikov čedermacev in drugih ustvarjalcev Istre in Slovenije, okrog 24 oddaj),

- *Istrske pravce* (nekaj iz ljudskega pripovednega izročila, 3 oddaje),

- *Po poteh glagolice* (nekaj manj kot 20 oddaj).

V letu 2015 pa je z urednico Loredano Gec realizirala še radijski niz o istrskem govoru Šak, šak je delala (16 oddaj).

Hiša od Čiuda in tretja istrska prebuja

Sociologinja Leda Dobrinja, avtorica knjige *Tretja istrska prebuja in njene senčine*, je na prelomu stoletja na svojem domu v *Hiši od Čiuda* v Loparju sprožila eno najbolj pristnih in močnih kulturnih gibanj, ki jih je v zadnjem času premoglo avtohtono slovensko prebivalstvo v istrskem in širšem prostoru. Ni naključje, da se je to gibanje rodilo skupaj s slovensko državo, saj je nosilo v sebi močan državotvorni in nacionalni naboj. Bilo je del

širše kulturne in narodne prebuje tega prostora, kjer se je slovenska pomlad začela z odkritjem v krivično pozabo potisnjenega pesnika in duhovnika Alojza Kocjančiča. Istrani smo čutili, da se nam nekaj podira pod nogami, in pri iskanju novega smo se samodejno vračali k izviru, kjer so stvari bolj čiste. Tako je bil Kocjančič na začetku kulturnega delovanja zvezda vodnica tudi za Ledo Dobrinjo. Njegov klic »Pridi, brat, da ti odkrijem svoj zaklad, da ti povem, kako sem mlad, kako razkošno sem bogat« je segel v premnoga srca istrskega in tržaškega življa.

Njena knjiga je večplastni zapis dogajanja okrog *Hiše od Čiuda* v obdobju ustanavljanja slovenske države, ko je po izjavah avtorice »vse vrelo od ustvarjalnih energij in bučalo od sreče«. Dogajanje avtorica označuje za tretjo narodno prebujo Slovenske Istre, ob kateri je sanjala, kako naj bi slovenska istrska avtohtona skupnost in njena neodvisna inteligenca vzeli vajeti v Slovenski Istri v svoje roke. Tretja prebuja pa po prvi ob koncu 19. stoletja, s čitalnicami in tabori, in drugi, ki se je rodila iz upora proti fašizmu, najprej s TIGR-om, se nadaljevala z ljudsko vstajo znotraj NOB-ja ter dosegla vrhunec v zanosu obnove po drugi svetovni vojni.

Osrdje dogajanja sta bila *Hiša od Čiuda* in *Center Vita*, to je avtoričin zasebni zavod za pospeševanje kreativnosti in naravno življenje. Hišo je avtorici uspelo odkupiti z velikim zalaganjem ter jo predelati v svoj dom in hkrati v kulturni hram istrskega podeželja. V njej se je polno desetletje zbiral domača kulturna srenja, vključno z Istrani, ki smo živeli v mestih, in tistimi priseljenci, ki jim je Istra postala nov dom in jih je dogajanje pritegnilo. Ob materialnih in delovnih naporih okrog priprave in vodenja številnih projektov je Leda Dobrinja našla še dovolj moči tudi za številne kulturne prireditve na svojem domu in za srečanja z istrskimi ljudmi, ki so puščali za seboj kakršnokoli ustvarjalno sled.

*Hiša od Čiuda
jeseni 1998 (foto:
Leda Dobrinja)*

To so bila neobremenjena in tovariška srečanja ljudi vseh mogočih stanov, nazorov in interesov, od kmeta do doktorja znanosti, od duhovnika do nekdanjega partijskega sekretarja itn. Lahko bi rekli, da je to hišo obdajal poseben blagoslov, pred katerim se je treba spoštljivo

pokloniti. Ne bom podrobneje našteval številnih in raznolikih dejavnosti, ki so se odvijale v hiši in v okviru *Centra Vita*, nekaj najpomembnejših sem namreč že navedel v uvodnem poglavju. Spodbujene so bile s spoznanjem, da se človek in narod lahko trdno zasidrata v času in prostoru ter lahko kljubujeta viharjem, ki vršijo preko njiju, samo če poznata kulturno dediščino svojih prednikov in in se zavedata lastne narodne identitete.

Lokalni ideološko enoumni pisni in elektronski mediji so to samoniklo ustvarjanje *Centra Vita* podcenjevali in ga potiskali na obrobje. So mu pa tržaški slovenski mediji, kot zgoraj navedeno, na široko odprli svoja vrata, predvsem tednik *Katoliški glas*, ko ga je urejal naš istrski rojak Dušan Jakomin, in kasneje *Novi glas* pa revija *Mladika*, *Društvo slovenskih izobražencev* iz Trsta in predvsem *Radio Trst A*. Pri tem je Dobrinja tvegala oceno, da bi ustvarjalni zanos brez te medijske podpore iz Trsta verjetno opešal, in se nam je tako Trst, kot pri prvih dveh predhodnih istrskih prebujah, predstavil kot kulturno središče tudi Slovenske Istre.

Odbojnost socialnega okolja do dogajanja v Hiši od Čiuda in Ledin upor

Kljub vsemu temu ustvarjalnemu zanosu pa *Center Vita* kot mlada razvojna organizacija in eden prvih zasebnih zavodov ni bil deležen posebnega razumevanja levih lokalnih oblastnih struktur. Njegovo delovanje je bilo namreč

Srečanje sodelavcev radijskih oddaj Ob Rižani in Rokavi leta 1997 pred Hišo od Čiuda (foto: Dominik Bizjak)

Družabnost po enem izmed srečanj leta 1995. Na levi takratni predsednik SKGZ, slikar Klavdij Palčič, na desni avtor tega članka Milan Gregorič (foto: Dominik Bizjak)

samoniklo, zunaj uradnega skrbništva, in so oblasti gledale nanj podcenjevalno in celo sumničavo. Knjiga namreč navaja nekaj dejstev in podatkov, ki opozarjajo, da je morda »veliki brat«
prek svojih lovč nadziral, kdo vse se zbira in kaj se počne v tej hiši. Pri pridobivanju sred-

stev je moral *Center* tekmovati z državnimi in občinskimi institucijami, ki so bile večinoma trdno prisesane na občinske proračune in s tem privilegirane. Tudi sicer so razpisovalci ponujali projekte v glavnem bolj izkušenim izvajalcem z drugih območij Slovenije, ki so potem največkrat povzeli in realizirali zamisli domače istrske pameti, pri razpoložljivih sredstvih pa so pobrali smetano in domačim podizvajalcem pustili drobtinice. Zato so domače organizacije, vključno s *Centrom Vita*, životarile ter bile potisnjene v položaj neprestanega beračenja.

Pridružili so se tudi številni nizki udarci kot zloraba avtoričinih zamisli in celo kraja produktov. To pa je imelo za Ledo Dobrinjo tudi materialne eksistenčne posledice, saj si je ob polovičnem nadomestilu za skrajšani delovni čas svoj kruh služila sproti, od projekta do projekta. V nekem intervjuju za *Primorske novice* je kljub navedenemu nevhvaležnemu

položaju dejala, »da tega dela ne bi zamenjala z ničemer, ker gradi na svojih koreninah in pri tem uporablja vse svoje znanje in sposobnosti«. To spominja na misel Malega princa iz francoskega literarnega dela Antoina de Saint-Exupéryja, da ti namreč za »tvojo rožo«, to je za tvoje veliko delo, ne sme biti žal časa. Je pa hkrati priznala, da je bila njena odločitev, da svojo poklicno kariero in eksistenco zasnuje na razvoju istrskega podeželja »skoraj noro dejanje«, ki je počasi avtorico privedlo do pravega upora.

Nekega februarskega dne leta 2000, po svečanem odprtju muzejske zbirke v *Hiši od Bardinca* v Loparju, na katerem je dr. Duša Krnel Umek izrekla avtorici priznanje za njen izjemni prispevek pri tem projektu, smo se namreč številni obiskovalci, vključno s takratnim koprskim županom Dinom Pucerjem, znašli v *Hiši od Čiuda*. Gostiteljica je očitno želela obeležiti 10. obletnico ustanovitve *Centra Vita* s temeljitim posvetom na temo razvoja Slovenske Istre in vloge domačinov pri tem. Posvet je vodil avtor tega teksta, ki je predstavil prisotnim vlogo in prehojeno pot *Centra Vita* ter njegov

simbolični pomen kot ploda domačega profesionalnega znanja. Nakazal je perspektive njegovega nadaljnjega delovanja in opozoril na odklonilni odnos lokalnih oblasti do *Centra* ter iz tega izvirajoči konflikt.

Na posvetu je Leda Dobrinja predlagala, da bi

Mestna občina Koper na podlagi projektov zagotovila *Centru* sredstva za financiranje enega delovnega mesta na ravni občinskega svetovalca in kritje materialnih stroškov. V okviru takega dogovora bi bila avtorica pripravljena dati občini na voljo *Hišo od Čiuda* kot javno dobro. Hiša je bila namreč avtoričin dom, muzej in galerija hkrati. S tem bi postala osrednji kulturni dom istrskega podeželja, center kulturne ponudbe na podeželju, sedež publikacij *Brazde s trmuna* in *Istrske teme* ter del turistične ponudbe Slovenske Istre.

Kocka je bila vržena in iz avtoričinega nastopa na posvetu se je dalo razbrati, da gre za dozorelo, premišljeno, odločno in dokončno ponudbo. Pri tem se ni grebla za nobene privilegije, ampak zgolj za sistemsko ureditev položaja tistih domačinov, ki so opravljali delo, ki bi ga morala opraviti država, a ga ni. Na ponudbo pa na posvetu ni dobila oprijemljivega odgovora in tudi kasneje ni prišlo do nikakršnega sporazuma. Tako je Dobrinja sredi leta 2000, po desetletju zanosnega ustvarjanja, potegnila nekaj dramatičnih potez. *Center Vita* je začasno prenehal z dejavnostjo. *Hišo od Čiuda* je najprej dala v najem in jo nato prodala, sama pa se je umaknila v tujino za dobrih sedem let.

Za vse nas, njene sodelavce, podpornike in obiskovalce, vključno z občino in Slovensko Istro, je bil to hud poraz in velika izguba. Tretja istrska prebuja je ugasnila in kmalu za njo tudi Kocjančičeva nagrada, ki so jo s svojimi večkratnimi surovimi posegi sesuli naši domači »Rdeči Kmeri«. Kot ogledalo našega žalostnega stanja duha oz. kot ogledalo odnosa, ki ga imamo Slovenci v Istri in nasploh do lastne izvirne kulture in narodne identitete ...

Za temeljitejšo razumevanje dogajanja pa je treba še dodati, da je na začetku 80. let avtorica zbolela za zahrbtno boleznijo in je bil tako, kot je to navedla v knjigi, ves njen zanos okrog *Hiše od Čiuda* »hkrati njen intimni boj za življenje«, ki ga je očitno dobojevala.

Platnica knjige Tretja istrska prebuja in njene senčine;

predstavitev knjige Tretja istrska prebuja in njene senčine leta 2019 v Kopru. Stoji Milan Gregorič, sedita od leve avtorica Leda Dobrinja in kulturologinja Tanja Jakomin Kocjančič (foto: Rafael Vončina).

Ledin povratak v domovino in njeni novi izzivi in boji na vseslovenski ravni

Po desetletju odsotnosti se je vrnila v svojo rodno Istro in je, kljub ugasli tretji prebuji ter odporom in udarcem, ki jih je doživljala, s peščitico starih sodelavcev ponovno prijela za delo. In imela je nove sanje, prave preroške sanje, ki so jo, kot je zapisala v knjigi, »popeljale naprej v nove izzive, v nova dejanja, v nove boje ... V raziskovanja, oblikovanje kritične družbene misli, objave ipd.« Niso je zanimali ne fitnes, ne potovanja, ne zabave. Menila je namreč, »da je napočil čas, da napore usmeri na vseslovensko raven, ker je tudi na državni ravni položaj podoben kot v Slovenski Istri«. To je odsotnost narodnega ponosa, kot na to neprestano opozarja tudi pisatelj Boris Pahor, in podcenjevanje lastne kulturne dediščine in iz nje izvirajoče identitete.

Kopanje po kulturni in naravni dediščini njenega istrskega ljudstva jo je tako privedlo v raziskovanje izvora in kulture našega naroda in iz teh raziskav je pod njenim uredništvom leta 2015 izšel zbornik *Slovensko staroselstvo in Istri*, ki v nasprotju z uradnim

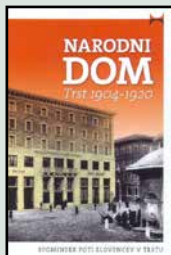
zgodovinskim zagovarja tezo, da smo Slovenci (vključno z ostalim slovanskim življenjem) staroselci na prostoru od Jadrana prek Donave do Baltika, in ne priseljenci, kar je izzvalo živahne polemike. Nisem specialist za etnogenezo, menim pa, da vse to zasluži resno razpravo.

Zbornik je, kot že navedeno, doživel dva dopolnjenja ponatisa, od katerih je zadnji izšel leta 2020. S somišljeniki je tudi odprla Facebook skupino z naslovom *Ali je v Istri še kdo živ ter stran za družbeno kritične objave Istrske teme*. Za tematske objave pa je bila odprta spletna stran (www.istra.nasa.si). In vse kaže, da Ledina zgodba še ni končana ...

Ob vsej tej svoji nevsakdanji prehojeni življenjski poti in kalvariji je avtorica zapisala v knjigi o tretji istrski prebui, »da se zahvaljuje Stvarstvu (pisanem z veliko začetnico) za dar, ki ji je bil dan z rojstvom. Za obstoj, za vse, kar je prejela, in za možnost, ki so se ji ponudile. Ima se za globoko srečno in privilegirano osebo in ne bi zamenjala črtice ali poteze svoje dosedanje odisejade.« Pravi slavospev, torej, življenju, ustvarjanju, neprestanim bojem in zvestobi sebi in lastnim koreninam.

V TEJ RUBRIKI PONUJAMO SEZNAM NOVEJŠIH DEL SLOVENSkih AVTORJEV V ITALIJI

N. R.

Narodni dom. Trst 1904-1920. Spominske poti Slovencev v Trstu, ZTT, Trst 2020, 80 strani

Knjiga, ki sta jo sestavila in uredila Martina Kafol in Ace Mermolja, v slovenščini in v italijanskem prevodu (prevajalka Lucia Gaja Scuteri), osvetljuje z zgodovinskega, arhitektonskega in družbeno-političnega vidika pomen Fabianijeve palače Narodnega doma v Trstu v času razcveta slovenske skupnosti v Trstu in naraščanja italijanske iredentistično-nacionalistične nestrpnosti, vse do požiga leta 1920. Knjigo bogatijo številne fotografije.

Za petami. Mladinski kriminalni roman, Primus, Brežice 2020, 446 strani

Delo je detektivski in ljubezenski roman Mire Sušić, v katerem se izpostavlja problem zasvojenosti z mamili in obdobje najstništva.

Obljubljena dežela, Inštitut Vera vase/Istituto lo vero, Kozina 2020, 214 strani

Alenka Rebula in Josipa Prebeg z ilustracijami Mete Wraber sta avtorici knjige s področja socialne etike. Piski spregovorita o pomenu skupnosti za varno in enakovredno pot v ustvarjalno prihodnost.

Plamen srca, SKD Primorsko, Mačkolje 2020, 246 strani

V knjigi so zbrana spominska doživetja in pričevanja Mačkoljanke Danice Tul Smotlak o družini in prednikih, a tudi o vaškem življenju, dogodkih iz obdobja druge svetovne vojne, poklicih, običajih praznovanjih itn. Gradivo je uredil in spremno besedo napisal Boris Pangerc. Avtorica druge spremne besede Knjigi na pot je Anuša Smotlak. Delo bogati barvno in črno-belo fotografsko gradivo.

Glasba nas bogati, povezuje, združuje in se oglašča čisto povsod ...

PRIMORSKI GLASBENIKI SKOZI ČAS IN PROSTOR

Slavist, jezikoslovec in folklorist Karel Štrekelj (1859–1912)

Franc Križnar

Najbolj je Karel Štrekelj poznan po svoji obsežni zbirki v štirih knjigah *Slovenske narodne pesmi*, ki so izhajale v Ljubljani v letih od 1895 do 1923 in 1925 (dokončal jih je Joža Glonar). Njihov reprint, ponatis, pa poznamo iz ljubljanske

Cankarjeve založbe (1980). Gre za nabor ljudskih pesmi, ki jih Štrekelj ni spreminjal v knjižno slovenščino. Zbral in objavil je pesmi in znane različice vsake izmed njih. Opremil jih je s številnimi opombami: navedba kraja in pokrajine, od koder je določena pesem izvirala. Pesmi je uredniško razvrstil v motivne, vsebinske razdelke. Za to se je Štrekelj izkazal tudi kot izvrstni organizator, saj je za sodelovanje uspel pridobiti široko mrežo sodelavcev. Evidentiranih je 342 zbirateljev od najvidnejših tovrstnih strokovnjakov in Štrekljevih kolegov pa vse do preprostih (pismenih) ljudi. Nekaj zbranih ljudskih pesmi je Štreklju v ta namen poslal tudi poznejši škof Anton Jeglič. Že v prvi zvezek so bile uvrščene pesmi iz 176 različnih slovenskih krajev; mdr. tudi iz Goriške, Primorske, Tržaške idr. Te so skupaj z zapisovalci navedene po abecedi in označene na priloženem zemljevidu. V letih 1895–1911 je izšlo še 13 snopičev. Na Prošnjo za narodno blago, objavljeno v *Ljubljanskem zvonu* (1887), je dobil Štrekelj več kot 40 zbirk ljudskih besedil, uporabil in objavil pa je tudi do tedaj zbrano gradivo npr. pesnika Stanka Vraza (Jakob Frass, 1810–1851) in jezikoslovca Oroslava Cafa (1814–1874). V tem besedilu je Štrekelj prvič uporabil besedo *folklor*, izpeljal pa jo je iz angleščine (*folklore*) in naj bi po Štreklju pomenila »nauk ali vesti o národu.« Leta 1906 je začel na Dunaju delovati odbor Ljudska pesem v Avstriji in prav Štrekelj je bil imenovan za načelnika njegovega slovenskega

Karel
Štrekelj v
Gradcu

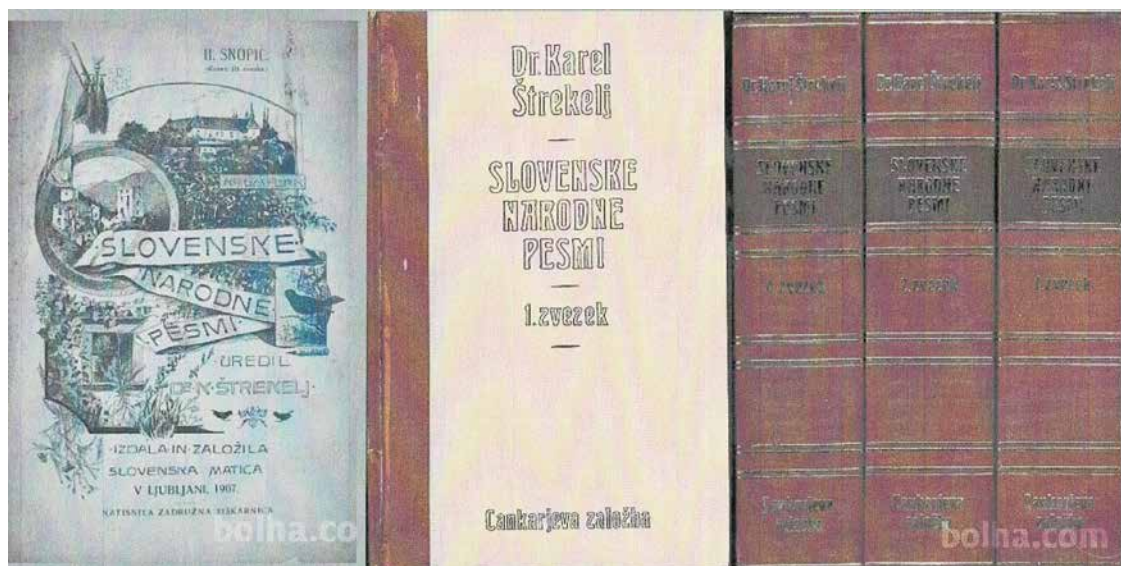
delovnega odbora. Za ta odbor je skoraj sam sestavil *Navodila in vprašanja za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to*, prava znanstvena in ne le narodopisna in umetniška sistematika. Do leta 1913 je ta odbor zbral že 11.159 ljudskih pesmi z napevi. S tem delom smo Slovenci dobili najobsežnejšo in najboljšo zbirko ljudskih pesmi pri slovanskih narodih. Po Štrekljevi smrti je njegovo delo prevzel in nadaljeval njegov študijski prijatelj, slovenski literarni zgodovinar in etnograf Matija Murko (1861–1952), a je bilo delo zaradi prve svetovne vojne ustavljeno. Zaradi dosojenih uspehov prav na tem področju si je Štrekelj pridobil častno članstvo v Carski akademiji v Sankt Peterburgu (1902), dopisno članstvo v Kraljevi akademiji v Beogradu (1910) in dopisno članstvo v Društvu češkoslovaškega narodopisnega muzeja v Pragi.

Karel Štrekelj se je rodil 24. februarja 1859 v Gorjanskem, tri kilometre jugozahodno od Komna, streljaj od zdajšnje državne meje med Italijo in Slovenijo in tik nad Tržaškim zalivom. Osnovno šolo je začel obiskovati doma, v Gorjanskem, in od leta 1867 nadaljeval v Gorici, kjer je kasneje tudi uspešno maturiral na tamkajšnji klasični gimnaziji (1870–1978). Po tem je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na filozofsko fakulteto (klasična filologija, primerjalno jezikoslovje in slavistika). Že med študijem se je udeleževal v Slovenskem literarnem društvu. Novice in krajša besedila je objavljaval v *Ljubljanskem zvonu*. K temu ga je pritegnil Fran Levec. Leta 1884 je uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo pri Franu Miklošiču o fonologiji narečja na Goriškem Krasu. Leta 1886 je bil imenovan za privatnega docenta za

slovansko jezikoslovje na Dunaju, 1890. pa je postal urednik slovenske izdaje državnega zakonika na Dunaju. Leta 1896 je bil s cesarskim sklepom imenovan za izrednega profesorja slovanskih jezikov na Graški univerzi in 1906 postal vodja seminarja za slovansko filologijo na Univerzi v Gradcu, 1908 pa imenovan še za rednega profesorja. Poleg slovenskega jezika, katerega snov je kot prvi univerzitetni profesor slavistike podajal v slovenščini, je predaval še staro cerkveno slovanščino in srbohrvaščino. Bil pa je to še čas avstro-ogrske monarhije. Zaradi bolezni je v Gradcu 7. julija 1912 komaj 53-leten umrl in bil pokopan.

Se pa redno vrača na svoj rodni Kras, saj so v občini Komen in njegovem rojstnem Gorjanskem ustanovili in leta 2001 prvič podelili po njem imenovano Štrekljevo nagrado. Gre za nacionalne in internacionalne dosežke za življenjsko delo ali izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega izročila v obliki pesmi ali besedil. Vse do dandanes je bila med njimi in v Štrekljevem duhu cela vrsta tovrstnih odličnikov: P. Merku, M. Matičetov, Z. Kumer, M. Omerzel Mirit, M. Kozar Mukič, J. Dolenc, J. Vidakovič, J. Strajnar, M. Ramovš, V. Černo, E. Logar, M. Stanonik, J. M. Peršolja, I. Cvetko, P. Medvešček, T. Rauch, L. Karničar, M. Terseglav, R. Koštil in B. Premrl (2020).

*Karel Štrekelj,
Slovenske
narodne
pesmi, reprint,
Cankarjeva
založba,
Ljubljana 1980*

SLIKARSKA POT JOŽEFA TOMINCA V OBDOBJU BIDERMAJERJA

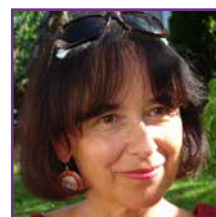
Mojca Polona Vaupotič

Obdobje bidermajerja nam je podarilo izvrstnega slikarja, v prvi vrsti portretista, dobrodošlega v danem obdobju – Jožefa Tominca. Sicer pa o bidermajerju govorimo kot o pretežno sociološki oznaki, saj zajema slikarstvo, ki je nastalo za meščanskega naročnika v posebnem zgodovinskem kontekstu, ko se je okrepila ekonomska moč buržoazije. Tedaj se je v nastajajoči meščanski plasti izobražencev že začela prebujati zavest o nacionalni pripadnosti. Francoska revolucija je okrepila meščanski razred, ki je postal pomemben nov naročnik. Za opremo svojega doma je meščan po zgledu plemstva zahteval galerijo družinskih portretov – kar velja za vsaki vzpenjajoči se družbeni sloj, vzporednice pa lahko najdemo tudi v današnjem življenju. Meščanski portret je za slikarja predstavljal tudi najbolj reden vir zaslužka. V sociološkem smislu je torej bidermajer zajel srednje in nižje meščanstvo ter izraža njune življenjske ideale, usmeritve in norme: nostalgичno življenje v patriarhalnem družinskem krogu in med prijatelji, z atributi varnosti, zanesljivosti in organiziranosti. Spodnja časovna meja ni ostro začrtana, prav tako ne zgornja. Tradicionalno časovno opredelitev bidermajerja umeščamo med dunajskim kongresom 1815 ter marčno revolucijo 1848, ki je v zbirki razširjena z deli slikarjev, katerih življenjska doba se je nadaljevala v tretjo četrtino 19. stoletja.

V tem času je največji razcvet doživel portretno slikarstvo. Jožef Tominc, Matevž Langus in Mihael Stroj so se

uveljavili kot profilirani portretisti, ki so svojo stanovsko samozavest izkazovali tudi z avtoportreti. Slikarji pa so se sprva opirali na formalne značilnosti neoklasicizma. Jožef Tominc vsekakor velja za enega boljših bidermajerskih slikarjev na Slovenskem. Goričan, rojen leta 1790, je osnovnošolsko izobrazbo prejel pri piaristih v Gorici, kjer se je od tretjega razreda naprej učil risanja. Njegov prvi strokovni učitelj slikarstva je bil goriški umetnik Karl Keber, znanje pa mu je verjetno obogatil še slikar Franc Kavčič. Njegova nadaljnja ustvarjalna pot ga je vodila v Rim, kjer je študiral slikarstvo na Akademiji sv. Luke Scuola del nudo. V tistem obdobju se je že od samih začetkov navduševal nad pregledno, jasno in uravnovešeno kompozicijo ter čisto in ostro linijo, kar redno srečujemo na njegovih portretih.

Leta 1814 mu je bila podeljena srebrna medalja za risbo *Študija apostola*. Dve leti pozneje se je zgodila prelomnica tudi v njegovem osebnem življenju, saj se je poročil z Mario Ricci, leta 1818 pa se jima je rodil sin Avgust, ki je v odrasli dobi prav tako postal slikar. Istega leta se je Jožef Tominc z družino vrnil v Gorico.

Avroportret
ob oknu

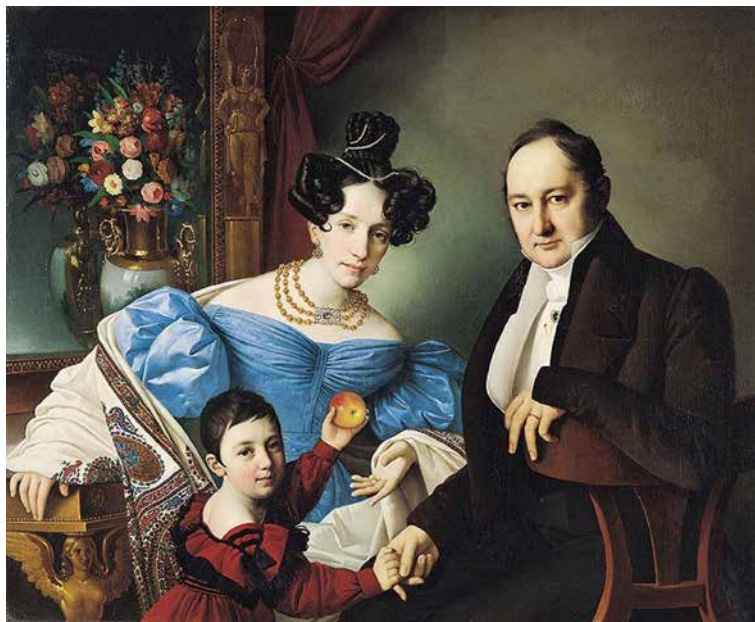
Iz njegovega začetnega slikarskega obdobja so ohranjene anatomske študije in risbe ter edine njegove krajine: *Pogled na Vietri, Rieti in Salernski zaliv*.

V zreli dobi svojega ustvarjanja se je Tominc gibal med Dunajem, Ljubljano, Trstom, nakar se je končno preselil v Gorico, za tem pa na svoje posestvo na Gradišče. Bil je izvrsten portretist posamičnega ter skupinskega portreta. Ko je bil na vrhuncu ustvarjanja, so nastali njegovi najboljši portreti takratne plemiške in meščanske družbe pa tudi preprostih ljudi. V njegovem ustvarjanju je sicer še vedno prisotnega nekaj poznega klasicizma, ki pa se prepleta s slogom dunajskih portretistov. Ljudje, upodobljeni na njegovih portretih, zaznamujejo ostre poteze in jasne obrise, prikazani so realistično ter dosledno. Idealizirana ozadja pa je neredko prelinil v romantično, s portretiranjem neposredno povezano realno domačo krajino. Za vzgled mu je bil, kar ni težko ugotoviti, francoski neoklasicist Jean Auguste Ingres, katerega portreti so cenjena zapuščina francoskih muzejev. Po njem si je kot vzor večkrat jemal tudi hladne barve ter plastičen prikaz oseb. Znan pa je predvsem po svoji tehniki oljnega slikarstva, po natančnem opazovanju ter hitrem načinu dela.

Eden izmed najbolj eksponiranih Tomincčevih skupinskih portretov je zagotovo *Družina dr. Frušića*. Slika nas pritegne po verodostojno upodobljenih obraznih značilnostih, z odlično prikazanimi materiali, od tkanin, čipk, nakita in krzna do lesa. Za to je bil dr. Dimitrij Frušić (1790–1838), predstavnik tržaške srbske skupnosti, zdravnik, novinar in politik na vrhuncu svojega ugleda, prava izbira za portretiranje skupaj s svojo mlado družino. Portretiranec izstopa s Hipokratovo knjigo v rokah, v dostojanstveni drži ne le uspešnega meščana, temveč tudi kot ponosen *pater familias*. A idila ni trajala dolgo. Že istega leta je umrl prvorojenec Čedomil, soproga Jovanka pa je ovdovela tri leta po nastanku portreta.

Slikarsko delo *Tri dame iz družine Moscon* so potrdile vrh v Tomincčevem upodabljanju materialov. Tkanine, čipke, modni kašmirski šali, bogato poslikani porcelanski kavni servis in sijaj lesene površine mize so mnogo prepričljivejši kot v ozadju naslikana krajinska kulisa, pred katero so slikarji v 19. stol. postavljali svoje upodobljence. Ob pitju kave sta zbrani dve generaciji žensk iz družine Moscon. Prikazane so v tradiciji *conversation piece*, neformalnega skupinskega portreta, ki je cvetel v Veliki Britaniji v 18. stoletju. V ozadju pritegne pozornost zgolj izrazita posoda s petimi zlatimi ribicami.

*Družina de Brucker;
Družina dr. Frušića*

Portret očeta je Tominc naslikal z veliko častitljivostjo, saj je bila njuna naveza zelo spoštljiva in zaupna. Globoko ga je cenil, saj mu je kljub svoji pridobitniški naravi priskrbel ugledno štipendijo za šolanje na akademiji Sv. Luka v Rimu. Portret izraža izjemni realizem z neprizanesljivo upodobitvijo starosti in usihanja življenja. Učinek stopnjuje še svetlobni sij, ki pada na desno ramo ter obraz, kar ustvarja videz usahle telesnosti in njegove preteklosti. V levici drži miniaturni portret žene, Jožefove matere, ob katerem je položen tudi njen kašmirski šal. V podobnem vzdušju in ubranosti so upodobljeni tudi ostali Tominčevi portreti, kot so *Dama s kamelijo*, *Ženska s tančico*, *Kapitan Polić*, *Grofica Cecilija Auersperg*, *Družine de Brucker* in ostali.

Slikar Tominc je ustvaril tudi nekaj lastnih avtoportretov, v ospredju pa je predvsem tisti, ko v razpeti beli srajci dobrovoljno pozira naslonjen na okenski okvir. Obkroža ga simbolika elementov veseljaškega značaja, kot so vinska trta, steklenica, napol prazen kozarec ter piščalka za klicanje ptičev. Svetlo-temni značaj barvni efektov nam jasno govori, da njegovo slikarsko znanje izvira iz cenjene rimske šole.

Med vsemi našimi slikarji bidermajerskega obdobja je Tominc najboljše poznal slikarsko tehniko, znal je izrabiti prelivanje osvetljenih in osenčenih partij inkarnata obrazov ali žlahtnih oblačil, suvereno je obvladal kolorit in kompozicijo. Pri nas so se tudi po primorskih cerkvah ohranile številne njegove nabožne slike, in sicer v Privačini, Kanalu ob Soči, na Gradišču, v Gorici, Ogleju in še drugod v zamejstvu.

Slikar je svoje najboljše moči posvetil krajem, ki so danes zvečine zunaj naših državnih meja. Tam je bilo njegovo ustvarjanje tudi najbolj odmevno, ni pa zazvenelo v širšem slovenskem prostoru. Tominčevo slikarstvo je v tistem času s svojo kakovostjo močno presegalo povprečje slikarstva v takratni kranjski prestolnici, kar pa šele zdaj zavestno doživljamo kot prvino našega skupnega likovnega izročila.

(Slikovni viri: Narodna galerija, Ljubljana; Museo Revoltella, Trst; Musei Provinciali, Gorica.)

*V smeri urinih
kazalcev:
Portret očeta;
Dvojni portret;
Kapitan Polić;
Grofica Cecilija
Auersperg*

FRANCE PREŠEREN V NUMIZMATIKI

Mitja Petaros

Lanskega 3. decembra smo slavili 120-letnico Prešernovega rojstva – od leta 2000 tega dne proslavljamo *Ta veseli dan kulture* –, vsako leto pa 8. februarja se spomnimo pesnikove smrti in proslavljamo Prešernov dan oziroma *slovenski kulturni praznik* (državni praznik in dela prost dan v Republiki Sloveniji). Franceta Prešerna smo Slovenci nekoliko mitizirali: podatki o njegovem življenju so namreč nezanesljivi in skromni, nekateri ga slavijo kot veliko osebnost, drugi pa poudarjajo, da ni bil prav vzor-nega značaja in vedenja. Dejstvo pa ostaja: France Prešeren je največji slovenski pesnik. Kot ne moremo objektivno razpravljati o pesnikovem življenju, ravno tako nimamo nobenega njegovega zanesljivega portreta, saj so številne upodobitve nastale le po opisu in pričevanjih sodobnikov, saj se je baje France Prešeren izogibal portretiranju. Vsekakor so Prešerna upodobili številni slovenski slikarji, grafiki in kiparji in še vedno ga upodabljajo tudi sodobni umetniki. V pričujočem prispevku se bomo osredotočili na upodobitve, za katere se zanimajo numizmatiki, torej za denarna sredstva in medalje.

Trideset let je star portret, ki ga je narisal slikar Rudolf Španzel in krasi tisočtolarski bankovec, ki ga je izdala Banka Slovenije. Rudi Španzel (rojen leta 1948) je med najbolj znanimi portretisti na svetu, saj je razstavljajal na raznih celinah in ga večkrat primerjajo z renesančnimi slikarji, čeprav se umetnik izraža na modernejši način. Bankovec vrednosti 1000 tolarjev ima dve rahlo različni Prešernovi upodobitvi: prvič so ga tiskali v angleški tiskarni Thomas De La Rue and

Company Limited in je delno nedokončan, saj so takrat morali v komaj nastali Republiki Sloveniji pohiteti z izdajo tolarških bankovcev, ker se je v začetku junija 1992 v obtoku pojavila neverjetna količina ponaredkov vrednostnih bonov za 1000 enot, ki so bili predhodniki prve slovenske valute. Prvi tolarški bankovec s Prešernovo upodobitvijo je bil izročen v obtok 30. 9. 1992, čeprav je na njem natisnjen datum 15. januar 1992, drugi, s popravljeno upodobitvijo, so bili izročeni v obtok 13. 12. 1993, nosijo pa datum 1. junij 1993. Popravki so minimalni: Prešernov obraz je nekoliko bolj suh in njegov izraz bolj žareč; v tiskarni so oblikovalci ročno izdelali novo gravuro po predlogih slikarja Španzla.

Portret dr. Franceta Prešerna najdemo tudi na nekakšnem »privatnem plačilnem sredstvu«, ki so ga nekaj časa uporabljala nekatera podjetja v Ljubljani, predno je Republika Slovenija izdala svoj denar, v času slovenskega osamosvajanja. Ekonomist dr. Bogdan Oblak (1947–1992), imenovan Hamurabi, je namreč izdelal projekt novega slovenskega denarja in je v ta namen leta 1989 s somišljeniki ustanovil podjetje *Lipa Holding d.o.o.* Na privatnem bankovcu vrednosti 1 lipe je ob cvetoči

Bankovec 1000 tolarjev v prvi verziji (desno zadaj) in v novejši popravljeni verziji (spredaj)

lipi in knežjem kamnu upodobljen Prešeren. Risbo za bankovec je prispeval umetnik Klemen Rodman iz Radovljice (letnik 1960). Prešernov portret je očitno povzet po oljnatih sliki, ki jo je leta 1850 izdelal slikar Franz von Kurz zum Thurn und Goldenstein in jo hranijo v Gorenjskem muzeju v Kranju; slika sodi med najbolj znane pesnikove portrete. Baje da so v tiskarni Gorenjski tisk v Kranju natisnili najprej 10.000 takih bankovcev in so jih kasneje še dotiskali; na njih je celo napis Banka Slovenije, čeprav je bila to privatna izdaja. Bankovec so od 31. marca 1990 sprejemali v ljubljanskih lokalih in trgovinah, ki so sodelovali v projektu. Klemen Rodman je tedaj pripravil tudi osnutke za celo serijo bankovcev »bodočega slovenskega denarja«; za bankovec vrednosti 100 lip je bil določen njegov portret Franceta Prešerna, vendar serije niso uresničili. Pri projektu Lipa Holding so načrtovali tudi kovanje novcev, za katere je osnutke in modele oblikoval kipar Stane Dremelj (1906–1992). V Zlatarni Celje so baje nakovali nekaj tisoč srebrnikov vrednosti 1 lipe (premer 27 mm, teža 11 g srebra 92,5 %), 20 kosov zlatnikov 10 lip in prav toliko srebrnikov iste vrednosti ter 5 kosov zlatnikov za 50 lip (premer 27 mm, teža 11 g, 10 % srebra, 90 % zlata), a niso vseh izročili podjetju

zaradi nezmožnosti plačila. Zanimiv je reverz kovancev, saj je na polirani podlagi satiniran portret pesnika, nad glavo napis z velikimi črkami DR. FRANCE PREŠEREN 1800-1849, pod doprsjem pa manjši napis avtorja ST. DREMELJ.

Vladimir Štoviček (1896–1989), ki spada med najpomembnejše evropske medaljerje prejšnjega stoletja, je uresničil podobo največjega slovenskega pesnika tudi za kovanec, ki jih je naročil in dal kovati dr. Peter Urbanc (1924–2016) leta 1978 ob 60-letnici slovenske osvoboditve izpod avstro-ogrskega jarma. Serija je sestavljena iz šestih različnih kovancev; izdani sta bili dve verziji, in sicer zlata ter srebrna, kovanec s podobo Franceta Prešerna so po predlogi slovenskega umetnika Štovička izdelali v nemški kovnici B. H. Mayer's v Pforzheimu. Naklada je bila 500 srebrnikov (premer 30 mm, teža 12 g čistega srebra) in 580 zlatnikov (premer 20 mm, teža 3,5g 24-karatnega zlata). Po teh kovancih so veliko povpraševali Slovenci v diaspori, saj jih imajo v svojih zbirkah Slovenci iz Kanade, ZDA in Argentine; dr. Urbanc je bil namreč eden izmed vidnejših predstavnikov slovenskih izseljencev.

Že omenjeni akademski kipar-medaljer Stane Dremelj je oblikoval tudi spominsko plaketo Prešernove nagrade študentom Univerze v Ljubljani, ki so jo podeljevali od leta 1978 naprej. Na prednji strani okrogle plakete je Prešernova podoba, nad njo sta ime in priimek pesnika, pod portretom pa je ime umetnika – St. Dremelj; na zadnji strani je napis, ki označuje nagrado in prostor, da se vanj vgravira leto podelitve in ime ter priimek nagrajenca. Na prvih plaketah je bil na reverzu zgoraj napis »PREŠERNOVA

Zgoraj: bankovca 1 in 100 lip ter kovanec 1 lipe;

spodaj levo: kalup iz mavca, izdelal Vladimir Štoviček;

spodaj desno: plaketa Prešernove nagrade Univerze v Ljubljani iz leta 1978 (na levi) in danes (desno)

NAGRADA«, v sredini prazen prostor, na spodnjem delu napis »UNIVERZE EDVAR-DA KARDELJA V LJUBLJANI«, slednjega so spremenili in je sedaj le napis »UNIVERZE V LJUBLJANI«. V študijskem letu 2019/2020 so prejemnikom študentske Prešernove nagrade ob diplomi poklonili srebrnike s Prešernovo podobo, ki jih je v ta namen darovala Zlatarna Celje.

Zlatarna Celje ima dolgo zgodovino, saj deluje od leta 1844 (najprej kot obrtno družinsko podjetje, naziv Zlatarna Celje ima od leta 1950) in je specializirana za izdelavo in obdelavo najrazličnejšega dragega nakita ter za trgovanje z žlahtnimi kovinami. V svojem darilnem programu zlatarna ponuja kar nekaj lastnih zlatnikov in srebrnikov, med temi je eden posvečen tudi našemu največjemu pesniku. Zlatnik ima zanimivo podobo, saj je Prešeren v levo obrnjenem profilu, na reverzu pa sta s pesnikovo pisavo napisana verz »Edinost, sreča, sprava naj nazaj se vrnejo« in podpis. Kovanec so uresničili zlatarski mojstri Zlatarne Celje; teža naložbenega zlata, čistine 900/1000, je 10 g, premer kovanca je 27 mm. Podobne likovne značilnosti ima tudi srebrnik Zlatarne Celje s premerom 32 mm in težo 15 g, 925/1000 srebra.

Mag. Alenka Vidrgar iz Ljubljane (letnik 1958) je akademska kiparka, ki se posveča tudi mali plastiki. Leta 1991 je modelirala in oblikovala kalup za kovanca iz žlahtnih kovin, ki ju je izdala Galerija Miflex dar iz Ljubljane. V Celju so nakovali 220 srebrnikov in 110 zlatnikov; teža vsakega je 10 g s premerom 24 mm, zlato in srebro sta čisti, brez dodatkov (999,9/1000). Prešernov portret je zanimiv in neobičajen, saj pesnik gleda v profilu proti desni, ob robu kovanca sta napisa z velikimi črkami France Prešeren in datuma rojstva in smrti 1800–1849.

Zlatnik in srebrnik
Zlatarne Celje

Kovanec akademske
kiparke Alenke
Vidrgar;

spodaj: Prešernova
plaketa Mestne
občine Kranj;

na dnu: slovenski
obtočni kovanec 2 €

Mestna občina Kranj podeljuje vsako leto različna priznanja, med temi sta tudi Prešernova plaketa in Velika Prešernova plaketa, ki jo ob listini z županovim podpisom podeljujejo društvom ali posameznikom za uspešno delovanje na kulturno-umetniškem področju in na kateri je upodobljen pesnikov lik. Prešernova plaketa je ulita plošča okrogle oblike premera 10 cm in debeline 5 mm ter teže 300 g, Velika Prešernova plaketa pa ima premer 14 cm, debelino 7 mm in tehta 620 g. Prvi ulitek za ta priznanja je naredil Jože Piciga iz Ljubljane, kasneje je njegovo podjetje prevzel Boris Kraševac in po isti predlogi ulival plakete, ki jih je naročala Občina Kranj. Sčasoma sta se rahlo spremenili le velikost in debelina plakete. Dandanes Prešernove plakete uresničuje podjetje Graverstvo Log iz Loga pri Brezovici, naselje leži med Vrhniko in Ljubljano, ki ga je prevzel Matjaž Mojškerc. Plaketa je medalja večjega premera, na kateri je pesnikov lik zelo razpoznaven, saj je podoba v globokem reliefu očitno po Goldensteinovi sliki.

Tudi na rednih obtočnih kovancih vrednosti 2 €, ki jih izdaja Republika Slovenija, najdemo manjšo Prešernovo podobo; na kovancih je gravirana silhueta levo obrnjenega doprsja, večji je Prešernov lastnoročni zapis »Žive naj vsi narodi«. Likovni osnutek za ta kovanec je uresničil grafični oblikovalec Miljenko Licul (1946–2009), ki je leta 2008 prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo, v sodelovanju z Majo Licul in kiparjem Janezom Boljko. Prve evrske obtočne kovance s Prešernovim verzom in letnico 2007 so nakovali v nakladi 21.250.000 kosov, kasneje so jih še dokovali. Prešernova podoba na tem kovancu ni tako izrazita, večji pomen ima napis, vendarle je lepo priznanje dr. Francetu Prešernu, saj ponese v svet prvi, pomenljivi verz sedme kitice Zdravljice, slovenske državne himne.

»Mama, kdo je pravzaprav ta mož, ki pri nas prenoči, vsako jutro pride v našo kuhinjo, spiye dve skodelici kave, stalno gleda v telefon, nekaj brunda predse in potem spet odide?«

»Ja, dragi otrok, to je vendar naš očka!«

»Ata, kam naj te pokopljemo, ko boš umrl?«

»V morje me vrzite!«

»V morje? Zakaj pa v morje?«

»Vaša mati mi že dvajset let govori, da bo plesala na mojem grobu.«

Igralec golfa je več kakor petnajst minut ocenjeval razdaljo in se pripravljaj na udarec, ko je njegov kolega ponorel:

»Kaj res ne misliš igrati? Tega čakanja imam pa res že dovolj! Zakaj tako mečkaš?«

Sabina si ogleduje album s fotografijami in vpraša:

»Mamica, kdo pa je tale suhec z dolgimi lasmi?«

»To je vendar očka!«

»Kaj res? Kdo je pa potem tisti plešasti bajsi, ki stanuje pri nas?«

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:

Nadja Malalan – 20,00 €; Jože Strgar – 40,00 €; Carlo Mucci – 30,00 €; Vida Legiša – 20,00 €; Slovenian Research Center – 33,86 €; Emidij Susič – 20,00 €; Boris Golec – 20,00 €; Maria Elsbacher – 10,00 €; Rožica Pertot – 30,00 €; Aleksander Cergol – 20,00 €; Edoardo Germani – 20,00 €; Patrizia Krevatin – 20,00 €; Mirella Merku – 60,00 €; Silva Resinovič – 70,00 €; Ivo Kralj – 20,00 €; Kati Burjes – 38,35 €; Valentin Frančeski – 32,00 €; Serena Repinc – 20,00 €; Benjamin Černic – 20,00 €; Rosa Godnik – 20,00 €; Marko Kos – 20,00 €; Antek Terčon – 30,00 €; Janko Krištof – 80,00 €.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Čas je, da poravnam naročnino za Mladiko. To storim z veseljem in hvaležnostjo. Strmim nad močno in sposobno ekipo, ki ustvarja dragocene vsebine posameznih števil.

Teme (predvsem zgodovinske), ki se jih lotevate in jih objavljate, so silno pomembne in jih ni najti v drugih slovenskih revijah: hvalevredno odstranje neznanih zgodb slovenstva. Pogumno naprej!

J. R.

**NAJ VAM VESELA VELIKONOČNA
ALELUJA PRINAŠA ŽAREK UPANJA,
MILOSTI IN RADOSTI!**

**BLAGOSLOVLJENE PRAZNIČNE DNI VAM VOŠČI
ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV TRST**

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z. z o. z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21. 4. 1999
pod številko 114276.

Član USPI (Zveze
italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št. 193
dne 6. 4. 1957
ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. –
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu
in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
(odgovorni urednik),
Andrej Černic, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Anka Peterlin,
Nadia Roncelli, Erika Jazbar,
Helena Jovanovič,
Adrijan Pahor, Tomaž Simčič,
Ivo Jevnikar in Breda Susič.

SVET REVIJE

David Bandelj, Milan Nemas,
Silvija Callin, Jadranka Cergol,
Peter Černic, Marija Češcut,
Danilo Čotar, Matjaž Rustja,
Peter Močnik, Bruna Pertot,
Lučka Kremžar De Luisa,
Ivan Peterlin, Peter Rustja,
Jernej Šček, Marko Tavčar,
Evelina Umek, Neva Zaghet,
Edvard Žerjal in člani
uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

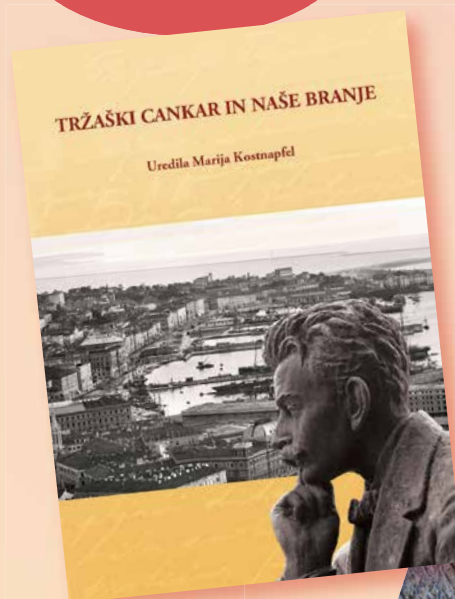
po letalski pošti:
Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 –
Mladika - Trst.

Na banki: ZKB Zadržna kraška
banka Trst Gorica Zadruga –
ZKB Credito Cooperativo di
Trieste e Gorizia Soc. Coop
(IBAN: IT58 S089 2802 2010
1000 0016 916;
SWIFT: CCRTIT2TV00).

OB BLIŽNJIH VELIKONOČNIH PRAZNIKI VAM VOŠČIMO IN VAM PRIPOROČAMO V BRANJE

**O Cankarju
s tržaške
perspektive**

**Pesmi tolminskega
avtorja o čudežnosti
bivanja**

**Beleške iz življenja
slovitega Tržaškega
okteta**

**Zimzelena
ljubezenska zgodba
na kobiljskem
Krasu**

DUŠAN JELINČIČ

**ŠEPET NEVIDNEGA MORJA,
DVANAJST TABLET SVINCA**

**Tankočutna
pripoved o
Zorku Jelinčiču**

ZALOŽBA MLADIKA

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija
tel. +39 040 3480818 • fax +39 040 633307
uprava@mladika.com • redakcija@mladika.com
www.mladika.com